

Összeállítás a Holokauszt Emlékév tiszteletére

Siklósi Vilmos: Holokauszt Emlékév Zalaegerszegen	3
Megyeri Anna: Vajda Dóri (1880–1944) fényképész és családja emlékezete	6
Siklósiné B. Judit: A zsidó identitás 1945 után és a hitélet alakulása napjainkig	12
Schweitzer Gábor: Gondolatok Kapiller Imre és Paksy Zoltán	
<i>A zalaegerszegi zsidóság története a betelepüléstől napjainkig</i> című kötetéről	20
Szemes Péter: Emlékek szövből és kőből (Két kötet a zalai zsidóság emlékezetéről)	26
Király László: A holokauszt a magyar zenében	33
Horváth Nóra: Gyűjtők és alkotók emlékezete	
<i>(A magyar zsidó képzőművészet a 20. század első felében. Válogatás a Kecskeméti Katona József Múzeum Képzőművészeti Gyűjteményéből)</i>	37

Irodalmi tükör /szépirodalom

Tóth Imre: Törmelékholdak zuhanása, Döntéshozók	42
Szabó Ferenc SJ: Az Etna lángoló krátere	43
Dezső Márton: Légy híve, Innen, Zarathustra	49
Szakony Dorina: lassúság	50
Gál Soma: Nincs egy liszteszák	51
Soós József: Egyenes, kör és hurok; Alkonyfény	52
Kondákor Gyöngyi: Törvénytelenül, Szerelem nélkül	53
Karáth Anita: Lakhatási zóna, Orákulum a konyhában	54
Somogyi Zoltán: Kudarcs	55
Molnár Gábor: ..., Feltámadás	56
Varga Zoltán: Párbeszéd az apokalipsziszról, Írás-jelek	57
Kaj Ádám: Sík, Vallásszabadság, Dogmatika	58
Péntek Imre: A Gyermekek visszatér	59

Tanulmány /kritika

Szemes Péter: Történelem közelnézetben (Mezey Katalin <i>Ismernek téged</i> című kötetéről)	76
Kelemen Erzsébet: Múlt és jövő metszéspontján (Pósa Zoltán <i>Egy az Isten</i> című kötetéről)	82
Geresits Gizella: Szoliva János <i>Égig érő valósága</i>	85
Halász Albert: Szomi Pál prózájának szlovén fordításai a <i>Jesenska nebina</i> c. kötetben	90

Képzőművészet

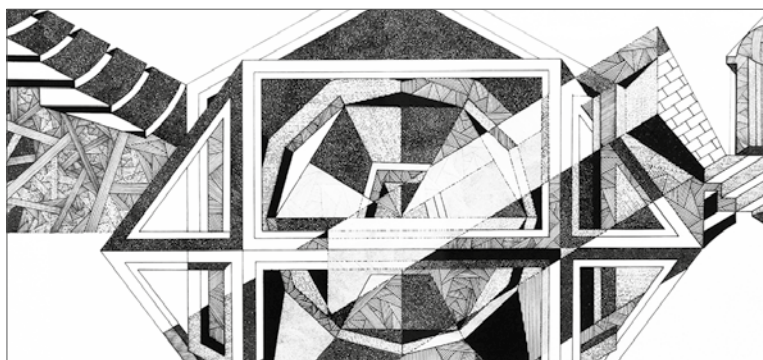
Németh János: Árendás plakát-tárlata a zalaegerszegi Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben	92
Péntek Imre: Tárlatról-tárlatra	
• A Biblia – mint kimeríthetetlen ihletforrás (A <i>Jézus élete</i> című kiállítás-sorozatáról)	96
• A romlékony (szakrális) monumentumai (a <i>Dús</i> című kiállítás a Fővárosi Képtárban)	99
• A hipotétikus építőmester (Vásárhelyi Antal zalaegerszegi tárlatáról)	101
Szemes Péter: A Vitrin Egyesület <i>Új műveiről</i>	104

Hírek

108

Szerzőinkről

110

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatáról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyutai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) - főmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs
Gelencsér Milán (Budapest) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Somogyi Zoltán - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Horváth M. Zoltán - képzőművészet
Király László - zene
Kaj Ádám - fiatalok, pályakezdek

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
a Magyar Művészeti Akadémia
és a Nemzeti Kulturális Alapprogram
támogatásával.

nka

MM
MAGYAR
MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900

Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.

E-mail: pannonfold@gmail.com

Telefon: 92/598-070

Kiadja a Pannon Írók Társasága

Kiadóvezető: Péntek Imre elnök

Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.

Számaszám:

Zalavölgye Takarékszövetkezet,

Zalaegerszeg 75500258-10809415

Az egyes számok ára: 1000 Ft.

Előfizetési díj egy évre: 3000 Ft.

ISSN 1219-6886

Előkészítés:

Náspáng Grafika

hmz@t-online.hu

Nyomdai munkák:

Gura Nyomda Kft.

8900 Zalaegerszeg,

Hock János utca 92/b

E-mail: info@guranyomda.hu

További támogatóink:

NB FORSZ

Szolgáltató és Tanácsadó Kft

Könyvvezetés - Könyvvizsgálat

Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Siklósi Vilmos

Holokauszt Emlékév Zalaegerszegen

A kispesti zsidó temetőben állok egy sír előtt, az auschwitzi édesanyámra és a mauthauseni édesapámra gondolok. Elmúltam 68 éves. Ennyit megéltem e földön, mert Ők visszajöttek, nem úgy, mint 29 családtagom, akiket meggyilkolt a huszadik század örülete, a HOLOKAUSZT. Pár hónapja emlékeztünk meg a 70. évfordulóról. Miért pont a hetvenedikről? Miért ily módon? Kerek szám, lehet, de nem tudom! A holokauszt nem ünnep, nem attrakció, nem egy év, nem is politika, hanem folyamatos megemlékezés, tudatos tanítás, a múlt feldolgozása, a bűnök beismerése, kibeszélés.

Valami ilyesmi kezdődött el a tavalyi évben. Egy régi álmom valósult meg. Miért pont most? Lényegtelen.

Ember Mária *Hajtúkanyar* című regényének mottója: „Ez nem zsidó sors, hanem a magyar történelem”. Ebből kiindulva a Zalaegerszegi Zsidó Hitközség nem pályázott a holokauszt 70. évfordulóján a Civil Alaphoz. Úgy gondoltuk, hogy az emlékezés nem a zsidó polgárok, hanem a város és a megye dolga. A magunk emlékei ott élnek a szívünkben és 45 óta letesszük kavicsainkat a halottakat nem rejtő sírkőre.

Ennek fényében szeretnék szólni a zalaegerszegi és a Zala megyei holokauszt rendezvényekről. A hitközség álma valósult meg, a több éve mondottak riadtak fel álmukból.

Zalaegerszegen holokauszt konferenciával indult az év. Gyutai Csaba polgármester szavai után Kapiller Imre levéltáros szolt a zsidó társadalom 1750 és 1850 közötti éveiről. Megyeri Anna történész-muzeológus a Schütz kékfestő családot elevenítette meg. Béres Katalin történész-muzeológus a zalaegerszegi zsidóság kulturális életéről beszélt a két világháború között. Csalló Gergely, a Mindszenty gimnázium tanára (ma már csak óraadó) a zsidótörvények hatását mutatta be, dr. Paksy Zoltán főlevéltáros a zalaegerszegi zsidóság gettóba zárását és deportálását vázolta, Siklósi Vilmosné a zsidó identitás 1945 utáni hitéleti alakulását követte nyomon napjainkig.

Ezt követően emlékeztünk meg a zalaegerszegi holokauszt közel 1200 áldozatáról. A gyertyagyújtást Mayer Istvánné, a koncentrációs tábor túlélője nyitotta. A második gyertyát Gyutai Csaba polgármester, a harmadikat Heisler András, a MAZSIHISZ elnöke, a negyediket Siklósi Vilmos hitközség elnök, túlélő gyermekeként, az ötödiket a marosvásárhelyi hitközségből érkezettek, végül az utolsót Petánovics Károly gyújtotta meg, aki csecsemőként élte túl a deportálást. A beszédek előtt felhangzott Pajor Tamás és Rosenberg Dani *Ha a vonatok indulnak* című, megindító dala.

A zalaegerszegi hitközségnek 1995 óta volt egy álma, hogy a volt zsinagóga toronyszobájában, ahol az I. és II. világháborús emléktáblák állnak, egy örök emlékezőhely nyíljon. Ez valósult meg 2014-ben. A kiállítás Gyutai Csaba polgármester ajánlotta a megjelentek figyelmébe, kiemelve a közösség erejét, az együtt gondolkodást, a kölcsönös tisztelet és az ősök védelmének fontosságát. Kaján Imre, a Göcseji Múzeum igazgatója szolt a láttnivalókról: a padlóra applikált egerszegi térkép

a zsidó városlakókhöz köthető házakat mutatja be, az üvegvitrin zsidó relikviáknak ad helyet, a tóratekercs formájú számítógép pedig a helyi zsidó történetet ismerteti meg az érdeklődővel. Az emlékező program a zsidó temetőben zárult.

A zsidó hitközség el kívánt helyezni egy emléktáblát a Zrínyi gimnáziumban az Auschwitzban meggyilkolt tanulók tiszteletére. Ezt az iskola tantestülete, az igazgatóval egyetértésben, nem támogatta. A zalaegerszegi Holokauszt megemlékezésen Siklósi Vilmos elnök ezt éles hangú beszédében kritizálta és egy jelképes emléktáblát avatott a tanulók neveivel, valamint ígéretet tett arra, hogy „botlókövek” formájában a tanulók nevét a gimnázium előtti járdán elhelyezteti. Ennek folyamata a polgármesteri hivatal közreműködésével idén el is indult.

Botfán, a várossal közösen, márványtáblát avattunk a volt földbirtokos Húvös József – Hirschel Salamon emlékére, az egykori birtok központja, a Húvös-kastély falán. A zsidó származású, majd katolizált földbirtokost 1944-ben a téglagyárban verték agyon.

A Holokauszt Emlékév zárásaként dr. Schweitzer Gábor tudományos főmunkatárs méltatta Paksy Zoltán és Kapiller Imre *A zalaegerszegi zsidóság története a betelepüléstől napjainkig* című kötetét. Ez is a hitközség álmai közé tartozott, hogy szülessen egy hiányt pótló tematikus könyv, közel 600 oldalon, a zalaegerszegi zsidóság történetéről. A könyv címe is érzékelteti, hogy a múlt mellett a jelennek is megvan a maga fontossága. A könyv is bizonyítja, hogy a zsidóság története egybekapcsolódik Zalaegerszeg történetével, gazdasági fejlődésével és kulturális sokszínűségével. Az egyes példányai számos helyre eljutnak, köztük a zalaegerszegi iskolákba, könyvtárakba, művelődési házakba és más szervezetekhez is.

Hitközségünk, átérezve a téma fontosságát, saját költségén – 900 ezer forint – négy oldalas cikket jelentetett meg 42 ezer példányban, a Zalai Hírlapban, így a konferencia anyagai szerkesztett formában eljuthattak a megye lakosságához. Ehhez párosult, hogy a hitközség tagjai közel 100 helyen, köztük iskolákban is találkoztak a téma iránt érdeklődőkkel, tanulókkal.

A zárás előtti pillanatban a volt zsinagóga adott méltó helyet a *Szomorú vasárnap* című színházi előadásnak. Seres Rezső életének felcsendülő dallamai töltötték be az épületet. A teltházas közönség dübörgő tapsa mellett a színészek meghatódva hajtottak fejet. A láthatatlan léggör belengte az ódon falakat.

A Zala Megyei Önkormányzat emlékére is kétirányú gondolkodást mutatott. A 2014-es évben négy temető – Búcsúszentlászló, Tornyiszentmiklós, Pethőhenye, Gelse – felújításra került. Zala-baksa temető-felújítását az önkormányzat saját pályázatán keresztül oldotta meg, így ma már a megyében 17 temető szépült meg. Az ősök tisztelete mellett az a legfontosabb, hogy mindenütt készült egy emlékező hely is, ahol a lakosok, az iskolák emlékező virágait vagy kavicsait elhelyezhetik. A szükséges anyagiakat a Zala Megyei Önkormányzat és a MAZSIHISZ biztosította, a munka szellemiségét pedig a zalaegerszegi hitközség tette hozzá.

A megyei emlékév zárásaként került sor Zóka Gyula kapcsolódó munkáiból egy fotóalbum megjelentetésére, illetve 40 képből álló kiállításának zalalövői megnyitására. A fotóalbumban Kiss Bódog Zoltán, a Zala Megyei Közgyűlés volt elnöke, Garamvölgyi György volt alelnök szövegezte a munka elkezdéséről. Az előszókat Manninger Jenő, a Zala Megyei Közgyűlés volt elnöke, Heisler András, a MAZSIHISZ elnöke és Siklósi Vilmos, a zalaegerszegi hitközség elnöke írta. Zala megye mezővárosi, falusi zsidóságának emlékezetét Megyei Anna történész, muzeológus mutatta be, 76 kép pedig a temetők múltját, jelenét idézi és bemutatja az avatás pillanatait. Az album a megye összes iskolájába eljut.

Ami talán a legfontosabb, hogy az emlékév kapcsán a tartalmat, a gondolatot, a minőséget a zalaegerszegi zsidó hitközség határozhatta meg. Igaz, ennek így is kellett történnie. Zalaegerszegen megvalósult az álom, ami hiányt pótol, illetve lehetőséget adott a múlttal való szembenézésre, de bízom abban, hogy a jelent és a jövőt is meghatározta.

Mi is volt ez az álom? Igazán csak annyi, hogy a kibeszélés elkezdődött és folytatódni fog. Legyünk nyíltak és merjük kimondani, hogy a kezdeményezés a kormányé volt és nem az önkormányzatoké. Tisztelet a kivételnek. Fontos, komoly, maradandó értékek születtek, mégis az egyik szemem továbbra is sír, mert a könyveket, albumokat még nem az iskolai könyvtárakban lapozzák és ez év április 16-án senki nem hívta a zalaegerszegi zsidóságot a megemlékezésekre, részünkről az iskolák előadótermei üresek maradtak, súlyos vita, a vitrini pénz kérdése lengte be a toronyszobai kamarai kiállítást.

Mi, zsidók, évtizedek óta csak lélekben foglalhattunk el régi helyünket, mint ahogy a fotóalbum képei üzenik. Szólva a hiányról, a megüresedett szatócsboltról, a kocsmáros nélküli ivóról, az üres házakról, a szomorúságtól fátyolos szemű, gazdátlan kutyusokról, a takarítatlan udvarokról, a dallamok nélküli zsinagógákról, imatermekről, az elárvult kéz nélküli hegedűkről.

A táj nem sokat változott, az utca képe sem, legfeljebb a port az aszfalt váltotta fel, a nagytemplom is a helyén van, a fák ősszel mindig lehullatják elsárgult leveleiket, a legelőn még egy-két tehenet is látni, s virul a biokertészet és a gyümölcsaszalás. Csak az emberek hiányoznak, bizonyos emberek: a zsidók.

A táj már nem tud megváltozni, de nagyon bízom abban, hogy mi, emberek, igen, mert talán most valami elkezdődött.

A polgári leányiskola diákjai és tanárai 1919 körül Vajda D. felvételén

Megyeri Anna

Vajda Dóri (1880–1944) fényképész és családja emlékezete

Vajda Dóri, a rövid ideig Zalaegerszegen működő, Szigeti császári és királyi fényképész utódként reklámozta magát, amikor 1912-ben átvette annak műtermét. Fia, Vajda Tibor visszaemlékezéséből ismerjük a család történetét, szavait itt szabadon idézzük. Édesapám 1880. január 6-án született, valószínűleg Székesfehérváron. Az egész rokonságuk fehérvári volt. 1910-ben vette feleségül Strausz Margitot, aki 1885. december 28-án született Ozorán, édesapja pék volt. Még nem laktak Zalaegerszegen, mikor Klára, első gyermekük 1911. december 25-én megszületett. Németországban dolgoztak, [apám] ott fejlesztette szakmai tudását, gyakorlatát. 1912-ben költöztek Zalaegerszegre. Itt kért iparendélyt, melyhez mellékelte születési anyakönyvi kivonatát és külföldi bizonyítványát. Ez utóbbi egy, a Homberg am Niederrhein [ma Duisburg egyik része] tanácsától kiállított, igazolás 1909. november 10-i dátummal és Homberg pecsétjével arról, hogy Vajda Dóri városukban sajátította el a fényképezés mesterségét. Iparendély-kérelmém a Kossuth utca 55-ös házat jelölte meg lakhelyként. Ahogy a rend akkor megszabta, 10 koronát fizetett be iparoktatási célokra. Iparendélyét Vajda Dóriként kérte Zalaegerszeg város tanácsától. A kérelem mellé csatolt, a székesfehérvári kongresszusi (neológ) izraelita hitközségben kiállított születési anyakönyvi kivonata szerint édesapja Wolkenstein Ahron, édesanyja Krausz Mina. A Wolkenstein nevet a 72673/904-es számú irattal változtatta meg Vajdára.

Vajda D. a Kossuth utca 40-es számú házban nyitotta meg műtermét, átvéve az előd bejáratott kuncsaftkörét. Kérelmének teljesítéséről Zalaegerszeg r. t. város tanácsa 1912. április 12-én döntött. Ezt követően Vajda Dóri rendszeresen jelentkezett a sajtóban hirdetéseivel. Az első, bemutatkozó reklámja 1912. április 4-én jelent meg a Magyar Paizsban. Közölte, hogy átvette Szigeti fényképészeti műtermét, „s azt a legújabb műszerekkel felszerelve” vezeti tovább. „A fényképészeti szakmában külföldön és itthon is szerzett tapasztalataim és képzettségem folytán a legkényesebb igényeket is kielégítem.” Hogy közönségét meggyőzze, egy próbafelvétel készítésének ajánlatával csalogatta őket a műterembe. Gyors és pontos kiszolgálást ígért, amit az tett lehetővé, hogy a képek kidolgozását helyben végezte.

Ismerkedett a várossal is, hamarosan megjelent társasági eseményeken. 1912 augusztusában részt vett az ipartestület és az iparos ifjúság által szervezett mulatságon a Rozenkrancz vendéglőben, ahol az ún. felülfizetők, azaz támogatók között sorolta fel nevét a sajtó.

Vajda Dóri nem pihenhetett babérjain, hiszen a városban 1902 óta működött egy ismert és kedvelt fényképész, Saly Viktor, a mai Batthyány utcában. Így már 1912 karácsonya előtt új reklámmal jelentkezett: „A legszebb és legalkalmasabb karácsonyi és újévi ajándék kétségtelenül egy jól sikerült fénykép.” Felhívta közönsége figyelmét a kirakatában látható képekre, valamint felkérte őket, hogy megrendeléseikkel, főként, ha nagyított képet szeretnének, időben keressék fel. 1913 februárjában részt vett a kereskedő ifjak zászlóalapja javára rendezett ún. feminista bálon, ahol ismét hoz-

zárult a bevételhez egy koronás adományával. A következő évben a munkásgimnázium javára adakozott, már két koronát. 1913 decemberében művészi selymfényképeit reklámozta egy különös ajánlással: „Teljesen ingyen adok minden nálam eszközölt felvétel után, legalább 10 koronás rendelésnél, ha a Magyar Paizsra hivatkozik, egy selymfényképet. Ily módon óhajtom e rendkívül ízléses újdonságot bevezetni.”. A kiállított képeket január elsejéig bárki ingyen megtekinthette a műtermében. Szépen gyarapodott a család is: 1913. július 7-én megszületett Magdolna leányuk, 1915. október 19-én pedig Katalin.

Vajda Dóri hamarosan kedvelt fényképésze lett a városnak. Katonaként szolgált az első világháborúban, de fia szerint sosem beszélt gyermekeinek a háborúról. Azonban mielőtt a frontra indult volna, megörökítette magát és családját is a műtermében. A Néprajzi Múzeum is őrzi két szép fotóját, egyik a Kolompár cigány családot ábrázolja, tarka viseletükben, a másikon Hári József és családja látható, paraszti viseletben. A 13×18 cm-es méretű üveglemezek az 1910-es évek első felében készülhettek. Háriék fiának nemzeti színű szalaggal díszített kalap van a kezében, ami arra utalhat, hogy a bevonulás előtt készült. A háború idején megnőtt a fényképész műtermek forgalma, mert sokan vitték magukkal szerettek képét a frontra, vagy nézegették szeretettel az itthon maradottak a távolban lévő családtagjaikat.

Már a háborút követően, 1918. szeptember 29-én született László fia, aki azonban tragikus módon, négy esztendősen meghalt vérhasban, mert éretlen gyümölcsöt evett. 1922. augusztus 3-án megszületett Tibor fiuk.

A Vajda család zsidó származása közismert volt Zalaegerszegen, rendszeresen részt vettek az izraelita közösség ünnepein, néhány, a purim alkalmával készült, jelmezes kép is fennmaradt. Purimkor minden évben szervezett az izraelita nőegylet vidám rendezvényt az akkori ZTE- (később Dózsa-) pályán, ezen örömmel vettek részt a gyerekek.

Számos jó barátira, szomszédra támaszkodhattak. A Kossuth utca 40-es számú házban lakott az 1888-ban született özv. Toma Lászlóné Sanits Anna dohányárus, Horváth Lajos asztalosmester és Horváth János vármegyei irodatiszt. A Kossuth utca 44-ben lakott még Börcz János cipész és felesége, valamint Vrancsics Sándor járásbírói főtiszt és felesége, Illés Julianna.

Klári leányuk kereskedő lett, a neves Schütz áruházban volt eladó, Kató a háztartásban segített, míg Magda kitanulta a fényképész szakmát. Tibor a helyi kereskedelmi iskolába járt, 1940-ben érettségizett, majd ő is képzett fényképész lett. Akkor egy év alatt föl lehetett szabadulni, mondta, bár neki más tervei voltak, de a faji törvények miatt nem tanulhatott tovább. Leánytestvérei polgárba jártak. Ennek két alapvető oka volt Tibor szerint: „Abban az időben, mikor ők iskolakötelesek voltak, a lányokat nem nagyon tanították tovább. Anyagi oka is volt, engem már tudott volna taníttatni apám a jobb üzletmenet miatt, de ezt a deportálás teljesen lehetetlenné tette.”.

Vajda Dóri 1930 és 1942 között 5 tanoncot, segédek és retusőrnőt is foglalkoztatott. 4 segédje 1914, 1914, 1919 és 1920-ban csupán rövid ideig, 1-2 hónapig maradt a műteremben. Szakmai hozzáértését tanúsítják a családoknál őrzött, valamint a Göcseji Múzeumba került képek is. Bár ő szívesebben maradt a műterem falai között, ismerünk tőle szabadban készült iskolai csoportképeket, 1912 körül készített felvételeket a villanytelepről, berendezéséről, a munkatársokról és azok szolgálati lakásáról. Ismerjük a vasúti vendéglőről készült, az 1930-as évekből származó felvételeit is.

Az apám és a Serényi klientúrája teljesen különbözött, mondta Vajda Tibor. A város elitjének a zöme nem apám szolgáltatásait vette igénybe (ebben a politika is szerepet játszott). Az ő klientúrája

Vajda Dóri fényképész portréja, zakóján a sárga csillaggal 1944 májusában

A Vajda
házaspár két
leánygyermekével
az első háború
idején,
1915-ben

„Még együtt voltunk.” 1940-ben készült családi kép

a városi és falusi polgárságból került ki, parasztok és tisztviselők voltak inkább. Vidékre is járt fényképezni, esküvőkre, családi rendezvényekre.

Tibort, ahogy sors- és kortársait, besorozták a leventék közé. Erre így emlékezett: A rendes leventék között nem szerepeltünk, hanem számunkra külön karszalagos rajt alakítottak. A sárga karszalagot csak a foglalkozásokon kellett hordani. Előfordult olyan dolog is, hogy a leventék közül azt a személyt, aki az előjáróiknak szemet szúrta viselkedésével, odaküldték hozzánk a foglalkozás idejére, hogy ezzel is megalázzák. Amikor egyikük elmesélte ezt a dolgot az édesapjának, azt mondta neki, hogy nem neked kell szégyellni magad, hanem szégyelljék magukat az előjáróid, aki így viselkednek.

A karszalagos szakaszban én voltam a „vezetője”, ennek egyedüli oka az, hogy a Serényi Árpád fényképész, mikor meghalt [1941-ben], a felesége [Léránt Margit] és annak húga vezették a műtermet. Apám, aki előtte is jó viszonyban volt Serényivel, minden tőle telhető segítséget megadott Serényinének, és ezt akarta viszonzni Léránt levente főoktató, a két Léránt lány bátyja.

A munkaszolgálaton a kriplik voltak az előjáróink, akik nem feleltek meg a fronton, s az ilyen emberek, ha hatalomhoz jutnak, borzasztóak voltak.

Amikor be kellett zárni a műtermet 1944 májusában, egy minden igényt kielégítő, jól felszerelt műhelyt hagyott el a család, akiket, akárcsak a többi egerszegi zsidó családot, gettóba zártak. Az Iskola közben laktak, egy lakásban 8 család volt összezsúfolva.

Hamarosan őket, és a vidékről ide hurcolt zsidóságot is a téglagyárba terelték, majd 1944. június 5-én és 6-án, két nap alatt vagonokba zsúfolták és elindították a szörnyű utazásra. A szülők és szeretett leányaik mindannyian a holokauszt áldozatává váltak.

A deportálás után a Zalaegerszegen állomásozó németek térképészeti műhelyként vették igénybe a műtermet. Mint minden elhagyott műhelyt, előtte fölleltározták a hatóságok. A levéltárban fennmaradt az 1944. november 28-án készült leltár a „Zalaegerszeg, Kossuth Lajos utca 44. szám alatt levő Vajda Dóri Fotószaküzletben talált és zsidó tulajdont képező tárgyakról és mely tárgyakat az oda beköltözött német egység /: DIENSTSTELLE FELDPOST No.: 19.750 :/ a saját részére kiigényelt”. A következő dolgokat vették számba: 2 db támlás karszék, 2 db párnás karszék, 1 db támlásszék, 1 db dívány, 2 db párna, 1 db fa létra, 1 db dobogó, 1 db beépített nagyítókészülék, 5 db asztal különféle nagyságban, 2 db elsötétítő terítő, 1 db kályha csövel, 1 db fali polc, 1 db előhívó asztal, 2 db lámpa burával, 1 db másoló asztalka, 1 db fali roll szekrény, 1 db előhívó tartály, 1 db szekrény, 1 db konyhaszék támla nélkül, 1 db fali polc, 1 db fali polc, szekrényes, 1 db tükör, 2 db fényvető (ezüstözött!), 1 db kopott nagy szőnyeg.

Jellemző, hogy a legnagyobb értéket képviselő fényképezőgép és a sok lemez nem szerepeltek a leltárban, jegyezte meg Vajda Tibor, aki munkaszolgálatosként élte túl a háborút. 1943 novemberében vonult be. Társai közül Vidor Imre és Fürst György meghaltak a munkaszolgálatban, Lengyel Lajos és Rechnitzer Gyula tért vissza vele, utóbbi hamarosan Sydney-be került.

Itthon egy teljesen kifosztott műterem, valamint szerettei halálhíre fogadta.

A műtermet 1946 tavaszán újraindította, apja jogán, mint megbízott vezető működtette 1950-ig. Akkor Szandbauer Sándor volt vasvári, majd zalaegerszegi fényképésznek adta el.

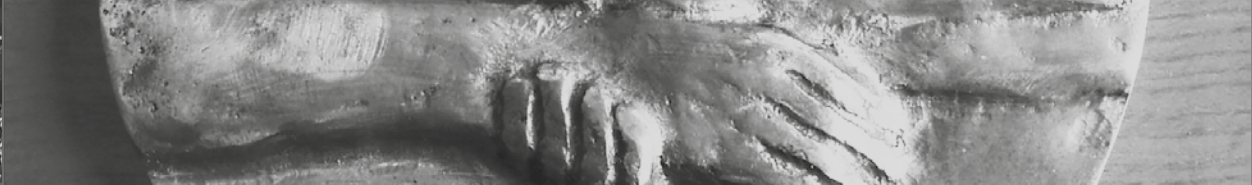
Vajda D. fotográfiái a Göcseji Múzeum gyűjteményének becses darabjai, számos eddig megjelent kiadvány hasznos illusztrációi.

Csoportkép Portisch Bözsi tánciskolájában

Csoportkép a zsinagóga ajtajában Vajda Klári és Blumenschein Lajos esküvőjén, 1939. május 7.

Siklósiné B. Judit

A zsidó identitás 1945 után és a hitélet alakulása napjainkig¹

A hitközség és a zalaegerszegi zsidóság élete 1945-1949 között

A Holokauszt-túlélők egy része Izraelbe, Ausztráliába, vagy az Amerikai Egyesült Államokba vándorolt, a hazatértek jelentős része azonban a maradást választotta.

A maradók közül többen orosz hadifogságból tértek vissza, pl. Berger Jenő, aki a Nis-Tagl-i hadifogolytáborban volt a 107/23 Dunántúli munkásszázadból, Glück Imre a 153/1 sz. lágerből Nizsnij-Tagból, Singen Jenő a 307/3 lágerből Kirovból, Klein János Luckovból. Neumark József, mint orosz munkaszolgálatos, Debrecenbe érkezett 1947. szeptember 1-én. Az 1947. június 23-29-ig megérkezett hadifoglyok listáján szerepel Berger György neve is.

Hazaérkezés után a vallás kizárólag a szertartásokra és a mártír megemlékezésekre korlátozódott. A gyermekek zsidó neveltetése szinte lehetetlenné vált, igazán csak egy színtere maradt: a család.

Sajnálatos azonban, hogy a legtöbb családban a hagyományokat és a vallási nevelést sem adták át gyerekeiknek. A zsidóság nagy része az asszimiláció érdekében különböző stratégiákhoz folyamodott.

Ennek jellemzője az elvegyülés, a rejtőzködés, a tradíciókkal való szakítás és a kommunizmus ideájának átvétele volt.

A zalaegerszegi visszatértek száma változatos képet mutat. Az egyik adat az 1945 áprilisában hazatérő zsidóknál 100 főt említ. Találkozunk olyan adattal is, amely 1946-ban 133 főt tart nyilván. A túlélők emlékezetében pedig közel 200 fő visszatértről beszélnek.

A Magyar Zsidó Levéltárban lévő kimutatás szerint a zalaegerszegi Izraelita Hitközség 1947-ben 127 főt számlált. Megoszlása: 61 férfi, 56 nő és 10 gyermek.

A hitközséghez 12 szórvány tartozott – Bucsuszentlászló, Tófej, Söjtör, Lenti, Teskánd, Páka, Zala-tárnok, Nagylengyel, Becsvölgye, Kányavár, Kerkabarabás, Csömödér majd Pusztamagyaród –, 27 fővel.

¹ A 2014. április 14-én a Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben rendezett A zalaegerszegi zsidóság és a Holokauszt című konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

1948-ban a hitközség létszáma 127 fő, szór-
vány-községekben 27 fő. Az elnökük továbbra is Grósz
Imre, az ügyvezető Grósz Ferenc.

A haláltáborból, munkaszolgálatból megmenekült
zsidók hazatérve azt tapasztalták, hogy lakásukban
mások élnek, vagyonukat széthordták és legtöbbször
csak a rajtuk lévő ruhával rendelkeztek. Életük újra-
kezdéséhez döntően a zsidó szervezetektől kaptak
támogatást. Kiemelkedő szerepe volt ebben a vissza-
emlékezők szerint a JOINT-nak. 1947-ben havonta 257
főt segítettek.

A hazatért zsidók Zsidó Tanácsot alakítottak érde-
keik védelmére, melyet 1945 júniusában az orosz
városparancsnokság be is tiltott.

Idézet Baráth Ferenc, akkori polgármester iratából: „... az orosz parancsnokság utasított továbbá
arra, hogy a zsidók elhagyott ingóságainak, javainak felkutatási, összegyűjtési jogát, melyet 1945.
április 17-én keltezett jegyzőkönyvben biztosítottam, vonjam meg és ezt a tevékenységet saját
hatáskörömben a zsidóság esetleges, de nem szükségszerű bevonásával legjobb belátásom szerint
folytassam”.

Az indoklás a következőt tartalmazza: „... Így kellett határoznom, mert az orosz parancsnokság
így parancsolta”.

1946. július 16-án az Izraelita Templomban gyász istentiszteletre került sor. Délután az izraeli
temetőben emlékmű alapkö-letételi ünnepélyt tartottak.

A hitközség 1947. március 9-én közgyűlést és választást tartott Grósz Imre elnök vezényletével.
Újjáalakították a Chevra Kadishá-t, Fried József rabbi-helyettes köszöntötte a közgyűlést.

Az alábbi személyeket választották: elnök Klein Gyula; alelnökök Márkus Kálmán, Breuer Ignác;
gondnokok Mandl Zsigmond, Déri István; előljárók Steuer Lajos, Steiner Sándor, Rechnitzer Ernő,
Mayer Andor. A választásra azért került sor, mivel a régi vezetésből senki nem tért vissza Auschwitz-
ból.

A zalaegerszegi Izraelita Hitközség 1948. július 4-én
avatta fel a zalaegerszegi gettóból elhurcolt zalaeger-
szegi és Zala megyei zsidók emlékére állított emlékművet.

Az Új Élet több számában írnak a zalaegerszegi és
a zalaszentgróti mártírelmékmű avatásáról, a már-
tír-megemlékezésekről, illetve felhívással fordulnak a
zsidóság felé a vissza nem tértek neveinek felkutatása
végett.

A túlélők elmondása szerint 1995-ig minden évben
tartottak mártír-megemlékezést.

Még a háború után többször tartottak esküvőt a
zsinagógában. Lengyel Lajos visszaemlékezése alapján
az első háború utáni esküvőt 1948-ban tartották. Len-
gyel Lajos és Stern Éva esküvőjét 1949- ben tartották a
romos zsinagógában.

1949-re a hitközség lélekszáma 196 főre apadt.

A holocaust
emlékmű avatása
1948 júliusában

Lengyel Lajos és
Stern Éva 1947
júniusi esküvője

Elnöke Grósz Imre, ügyvezetője Márkus Kálmán. A hitközséghez 16 helyiség tartozott. A különböző létszámi adatok hűen tükrözik az akkori állapotot. Valószínűsíthető, hogy ezen időszakban több ok miatt precíz számok nem állhattak rendelkezésre.

Egyrészt a visszatértek nem egy időpontban és egyszerre érkeznek meg.

Másrészt az adminisztráció sokfélesége sem tette lehetővé a pontos adatokat.

Harmadrészt a borzalmak emlékei elől való menekülés miatt nem is jelentkeztek az adott hitközségnél. Nem utolsósorban a túlélők közül többen el is hagyják az országot, illetve nem jöttek vissza városukba, főleg Budapesten kezdtek új életet.

Zalaegerszegen, pontos évszámról nem tudunk, valószínűleg 1949-ben, megszűnt a hitközség.

A zsinagóga megrongálódott és az alig 200 fős zsidóság nem tudta felújítani és fenntartani az épületet. Az elmondottak alapján családi házaknál tartották a péntek estéket és legtöbbször az istentiszteletet is. A megmaradt zsidóság az élet újrakezdésének útját nem a vallásosságban látta.

A hitközség és a zalaegerszegi zsidóság élete 1949-95 között

Zalaegerszegen még jobban felerősödött a zsidók asszimilációja, elvilágiasodása. 1949 után csak egyes házasságok kötöttek. Az elidegenedés abban is jelentkezett, hogy eltávolodtak a zsidó hagyományoktól.

A megszűnés okai között a szocialista rendszer ideológiája, a cionizmus üldözése, a zsidóság teljes körű asszimilációjának mindenáron való elősegítése, a Holokauszt zsidóságot érintő tragédiájának és az ország felelősségének elhallgatása, a kárpótlási összegek visszatartása és a vallásosság tiltása szerepelt. Természetesen erőteljes hatással volt a magyarországi helyzetre a Szovjetunió antiszemita magatartása, illetve a zsidó családok elfordulása a vallástól.

1949 utánról, több ok miatt, Zalaegerszegen a zsidósággal kapcsolatos dokumentumok, levéltári anyagok, hírforrások nem találhatók.

Az egyik ok, hogy a szocialista rendszer e témakört tabunak tekintette. Ez nem csak azt jelentette, hogy források hiánya miatt nem foglalkoztak a 1948 utáni zsidó történésekkel, hanem azt is, hogy ezen anyagokat nem is gyűjtötték, illetve nem is kutatták. A kutatást nem nézte volna jó szemmel az akkori hatalom.

A másik ok, hogy a visszatért zsidóság nagyobb része, úgy gondolta, hogy nincs szükség a hitközségi keretekre, így nem is születhettek dokumentumok.

A harmadik ok – ami nemcsak a dokumentumokra igaz –, hogy nem volt centrális erő, ami, vagy amelyek felkarolták volna a hazatért és Zalaegerszegen maradt zsidókat, hogy a hagyományokat ne felejtsek el.

A zsidóság létszáma 1956-ban 60, 1962-ben már csak harminc főre tehető.

Meg kell említenem a mécses gyerekeket, akik a hazatértek elsőszülött gyermekei voltak. Rend szerint ezek a gyerekek viselték a legkedvesebb testvér, nagyszülő, édesanya és édesapa nevét. Kutatásaim alapján, a beszélgetések során elmondták, hogy a család milyen formában viszonyult a valláshoz. Míg a Lengyel családban megtartották az ünnepeket, addig a másik (a nevet nem írhatom le) családban a gyerekek nem tudtak zsidó származásukról. Ez a két példa is mutatja, hogy a családok más-más módon dolgozták fel a holokauszt borzalmait, féltve gyermekeiket, nem mondták el származásukat, vagy arra kérték őket, hogy erről ne beszéljenek. Ebben a kérdésben is a rendszerváltás hozott előrelépést a családoknál, az események feldolgozásával a zsidó élethez való visszatalálás kezd felerősödni.

Az elektronikus és írott sajtóban egyre többet szerepelnek vallási és zsidó témák.

1984-ben már a Világosság folyóirat két cikke is az antiszemitizmussal foglalkozik és ebben az évben jelenik meg Száraz György *Egy előítélet nyomában* című könyve is.

Mindezek egyértelműen hozzájárultak ahhoz, hogy megerősödtek a már létező zsidó hitközségek, valamint az asszimilált zsidóság elkezdett érdeklődni saját hagyományai iránt.

A rendszerváltás hatása és szerepe

A rendszerváltás körül számtalan fiatal és középkorú ember tudta meg szüleitől a valós származását. Sok esetben ez olyan folyamatot indított el, hogy nagyfokú érdeklődéssel kutatták szüleik, nagyszüleik zsidóságát. A rendszerváltásnak és az emlékek újrafelfedezésének köszönhetően tudatosult a holokauszt ténye.

Ez a felismerés tovább erősítette az asszimilált zsidóság öntudatát. Természetesen a folyamathoz hozzájárult az is, hogy Magyarországon a nemzetközi zsidó szervezetek – Joint, Szochnut – megjelentek.

Beindult a szarvasi gyermektábor, mely 6 éves kortól 18 éves korig adott útmutatást a vallástalan fiataloknak, erősítette a közösségi szellemet. Megismerték Izrael államát, az ott élő fiatalok életét, szokásait, hagyományait, táncait, dalait és nem utolsósorban az imáikat.

Több évtizedes diplomáciai csend után megnyitotta kapuit Izrael Állam Nagykövetsége. Erősödtek a meglévő vallásos ifjúsági szervezetek, egyre nagyobb figyelem irányult a MAZSIHISZ-től a vidéki zsidóság felé.

A rendszerváltást követően, döntően a kisvárosokban, kisebb településeken a zsidóság újjá alakította hitközségeit és egyéb szervezeteit.

Mindezek a tények hozzájárultak Zalaegerszegen is ahhoz, hogy elinduljon egy erjedési folyamat.

A zsidó temető felújítása

1986 fordulópontja volt a zalaegerszegi zsidó élet újrakezdésének. Vajda Tibor nevéhez fűződik a zsidó temető felújításának elindítása. A temetőt a gáztengerből kellett életre kelteni.

A felújításhoz, rendbetételhez nagyban hozzájárultak a külföldi és a magyarországi túlélők adományai, valamint a MAZSIHISZ anyagi segítsége, illetve meg kell említeni az ügyben a városvezetés példamutató magatartását is.

A temető 1986 előtt és a felújított temető 1986 után

A holokauszt megemlékezések

A holokauszt megemlékezés 1988-tól emelkedett városi rangra, mivel ez ideig csak a zsidóság maga emlékezett meg a temetőben elhunytairól.

A zsinagógában elhelyezett, a II. világháborúban elpusztult zsidó emberek emléktábláját 1989. június 12-én avatták. A bronztáblát Béres János helyi szobrászművész alkotta.

Az országban egyedülként megszervezésre került az esti Kántor hangverseny, amit a kántorok és operaénekesek közösen adtak elő.

Vajda Tibor 1987-ben létrehozta a zsidó közösséget, ám igazán csak a megemlékezésekre és a kárpótlási tájékoztatásra jöttek össze a közösség tagjai. Azonban ez is egy lépés volt a közösség formálása irányában.

1989 októberében létrehozták „A II. világháború halottaiért” alapítványt. Az alapítvány megalakulását az MDF zalaegerszegi szervezete kezdeményezte. Kezelője Zalaegerszeg Város Tanácsa volt. A kuratórium tiszteletbeli elnöke Marx Mária, elnöke dr. Kustos Lajos tanácselnök volt. Ma már nem működik.

A városi tanács vezetésénél megértésre talált az a gondolat, hogy az emlékmű neveket ne tartalmazzon. Elfogadták azt is, hogy a II. világháborúban meghaltak között gyilkosok és áldozatok ne szerepeljenek egymás mellett.

A Béke-Shalom Baráti Társaság

1990. július 30.-án Zalaegerszegen, a Marx (Kazinczy) téri Pártok Házában új egyesület született. A jelenlévők – Kapy Endre, Kozári Józsefné, Kiss Bódog Zoltán, id. dr. Marx Gyula, ifj. dr. Marx Gyula, Póczik Vilmos, Preisz József, Siklósi Vilmos, Somján Imre, dr. Székely Gabriella – elhatározták, hogy megalakítják a budapesti Magyar-Izraeli Baráti Társaság zalaegerszegi csoportját.

Az országos egyesületből kiválva, a zalaegerszegi Béke-Shalom Baráti Társaság 1991-ben önálló egyesületként bejegyzésre került, megkezdte működését.

A Zsidó Hitközség megalakulásáig a baráti társaság felvállalta a zsidóság képviselését.

Huszonegy év alatt a baráti társaság médiában való szereplése hozzájárult ahhoz, hogy a város és városkörnyéki zsidó emberek és szimpatizánsok felfigyeltek a baráti társaság tevékenységére és egyre többen érdeklődtek és csatlakoztak a programjainkhoz.

Így a baráti társaság a célkitűzésén túl a zsidó élet újraélesztésében is nagy szerepet játszott. Ennek keretében 1994. május 23-án a volt gettó területén a baráti társaság emléktáblát helyezett el, 1994. október 2-án pedig a volt zsinagóga relikviáinak avatására került sor. Visszakerült a volt zsinagógára a kőtábla és a héber felirat a bejárat fölé: „... mert az én házam az imádság házának neveztetik minden nép számára”.

A hitközség létrejötte

A baráti társaság nélkül a hitközség sem alakult volna újjá.

Az előzmények hozzájárultak ahhoz, hogy 1994 tavaszán Preisz József, Kozári Józsefné, Braun

Anna és Siklósi Vilmos arra a felismerésre jusson, hogy kérdezzék meg az általuk ismert zsidókat, hogy akarnak-e hitközséget alakítani.

A szervezőmunkát 1994 decemberében kezdték el, közel 45 emberről tudták, hogy zsidó származásúak.

1995. május 10-én az alakuló hitközség a MAZSIHISZ segítségét és támogatását kérte.

1995. október 30-án megbeszélést tartottak a volt zsinagógában a zsidó hitközség megalakulásával kapcsolatban.

A szervezőmunka tovább folyt, ennek következménye a hitközség alakuló ülése, ami 1995. december 10-én, egy vasárnapi napon, a Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben, a volt zsinagógában volt. Az alakuló ülésen 31 fő jelent meg. A 31 fő közül 4 fő türjei, 1 fő zalaszentgróti, 26 fő zalaegerszegi lakos.

Elfogadták az alapszabályt. Az elöljárósági tagokat megválasztották: elnöknek Siklósi Vilmost, alelnököknek Preisz Józsefet és Lengyel Lajost, tagoknak Bonyhárd Dezsőt, és Vajda Tibort.

Az alakuló ülés úgy döntött, hogy a hitközség csatlakozik a MAZSIHISZ-hez.

Hitközség jellemzői

- Az átlagéletkor 60 év feletti.
- A hitközségben alakuláskor a férfiak voltak, jelenleg a nők vannak többségben.
- Két család kivételével vegyes házasságban élők járnak közösségünkbe.
- A gyermekek vegyes házasságból születtek.
- A hitközség tagjai közül senki sem tud imádkozni, és nem tud héberül, igazán a családokban zsidó élet nem folyt, illetve nem folyik.
- Teljesen asszimilálódott zsidóságról kell beszélni.
- Közel 90 fő zsidó származású emberről tudunk Zalaegerszegen és környékén, ellenben a rendszeresen közösségbe járók száma 25-35 fő.
- Megalakuláskor a férfiak száma 17 fő volt, jelenleg 32 fő.
- A zsidóság ismerete nagyfokú hiányosságot mutat.
- A megalakulás óta folyamatosan bővítik ismereteiket, történelmi, és vallási szinten is.

Vallási élet

Látva a hitközség jellemzőit, a hagyományokhoz, a vallási élethez való visszatérés számtalan nehézségbe ütközött. A nehézségek döntő többsége nem szubjektív, hanem objektív okokban keresendő.

Az egyik ok az 1945 előtti antiszemita korszak, ami a holokauszttal, a zsidóság – és egyértelműen a vidéki zsidóság – majdnem teljes körű kiirtásával végződött.

A másik ok, hogy a vidéki zsidóság infrastruktúrája teljesen elpusztult, a tudás házai, a zsinagógák üresen maradtak. A rabbik, a tanítók pedig vagy meghaltak, vagy alig tértek vissza Magyarországra. Tehát döntően csak a központtól lehetett volna elvárni a helyszíni segítséget a folyamatosság fenntartásához.

Így volt ez Zalaegerszegen is. 1949-től 1995-ig hitközség nem létezett, ezáltal a zsidó öntudat visszafejlődött.

Az újrakezdés kiindulópontja a hovatartozás és a zsidó közösségi érzés kialakítása volt. Egy olyan hitközség szerveződött újjá, mely csecsemő volt a fejlődés útján. S ma már kijelenthető, hogy tagjai nagyon nehéz küzdelemre, tanulásra vállalkoztak.

A rendezvények két területre bonthatók

Az egyik terület az emléktáblák, emlékművek avatása és a koszorúzások. A másik terület a kiállítások, konferenciák és előadások.

A hitközség megalakulás után avatták közterületen a Holokauszt-emlékművet, a gettó, Garai Sándor, Boschán Gyula emléktábláját és helyeztek el három emlékező macskakövet. A Holokauszt 60. évfordulójának tiszteletére zsidó utcanévtábla került kihelyezésre: Boschán Gyula köz. Az emléktáblák elhelyezését Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatta.

Az emléktáblák mellett a hitközség otthonra lelt a közösségi ház és imaterem kialakítása után, amit 2000-ben adtak át, a volt gettó területén.

A zsinagóga felújítása és a közösségi ház létrejötte

A zsinagóga felújítását Pelényi Gyula építész tervei alapján végezték el, 1983-ban adták át mint Városi Hangverseny- és Kiállítótermet.

2000-ben végre sikerült rendezni – az elvett zsidó tulajdonok kárpótlásából – a közösség működési feltételeit. Egy 140 négyzetméteres közösségi ház, imaterem épült az Eötvös utcai társasházban.

A közösségi ház a hitéleten túl, kulturális programoknak is helyet ad, valamint itt működik a Béke-Shalom Baráti Társaság is. A ház fenntartását a hitközség finanszírozza.

Alapítványok, emlékplakett

A hitközség megalakulása előtt, 1992. augusztus 6-án jött létre „A Múlt és Jövő” Alapítvány, melyet Anhalczér Imréné, Braun Gyuláné, Preisz József, Solymosi Jenő, Solymosi József és Neumark Sándor alapított. Már nem működik. Az alapítvány célja: „A zsidó kulturális és vallási hagyományok ápolása” volt.

2000. december 19-én a Zalaegerszegi Zsidó Hitközség és Anhalczér Imréné alapítók „Remény” Támogatási Alapítványt hozták létre. Az alapítvány célja: „Zalaegerszegen, a Göcseji úton lévő Izraelita Temető gondozása, karbantartása, a zsidó vallás hagyományainak ápolása és a rászoruló hittestvérek támogatása”.

2003-ban a Zsidó Hitközség és a „Remény” Támogatási Közalapítvány **„Másokért”** emlékplakettet és emléklapot hozott létre. Ezzel kívánják elismerni azon emberek tevékenységét, akik a békeség jegyében kívánnak élni, dolgozni. A plakettet Koplár Katalin szobrászművész készítette.

„Másokért” emlékplakett

Zalai temetők

A hitközséghez két zsidó temető tartozik: Zalaegerszeg és Zalaszentgrót. Mindkét temető a MAZSIHISZ tulajdonában van és a Zalaegerszegi Zsidó Hitközség gondozza. A temetők nyitottak, vagyis a jelenben is temetnek benne. 1995 óta Zalaszentgróton 3, Zalaegerszegen 6 temetés történt.

2006. június. 13-án „Együttműködési Megállapodás” jött létre, a Zala Megyei Önkormányzat és a

MAZSIHISZ között. Ennek a munkának eredménye, hogy ez ideig 11 temetőt újítottak fel. A szerződés létrejöttében kimagasló szerepe volt Garamvölgyi Györgynek, az akkori megyei alelnöknek, a folytatásban pedig Manninger Jenő megyei elnöknek, aki a MAZSIHISZ-től megkapta a „Zsidóságért” kitüntető elismerést.

Szociális munka

A szociális munkának több dimenziója van. Egyrészt a hitközség segélyezési tevékenysége, másrészt a MAZSIHISZ, Joint zalaegerszegi tevékenysége és harmadrészt az ezzel kapcsolatos adminisztrációs munka.

Segélyezésre a hitközség 150-300 ezer forintot fordít évente. Átlagosan egy évben 5-10 főt segélyezett. A segélyek rendszeresek, vagy egyszeri alkalommal történnek. A támogatások egyedi összege 8-50 ezer forint között mozgott. A segélyezettek döntő többsége a hitközség tagja, de esetenként más is kap támogatást. A nem hitközségi tagok segélyezése abból fakad, hogy a vallási előírásban szerepel az elesettek támogatása, mint parancsolat.

Itt ma egy olyan közösséget mutattam be, melynek múltja meghatározó volt Zalaegerszegen. A vérzivataros történelem és az emberi aljasság olyan áldozatokat követelt e közösségtől, hogy a jelenének éppen csak lehetősége, parányi szikrája, maroknyi lelkes követője és az ÖRÖKKÉVALÓ akarata maradt fenn.

Felújított ravatalozó 2010

Schweitzer Gábor

Gondolatok Kapiller Imre és Paksy Zoltán A zalaegerszegi zsidóság története a betelepüléstől napjainkig című kötetéről¹

Kérem, nézzék el, hogy a könyvbemutatót Zalaegerszeghez fűződő személyes emlékeim felidézésével kezdem. Több mint három évtizeddel ezelőtt, 1982 augusztusától 1983 augusztusáig ebben a városban töltöttem katonaidőmet. Kimenőt elég ritkán kaptam. Ha egyedül hagytam el a Petőfi-laktanyát, a séták útvonalát igyekeztem úgy összeállítani, hogy a felújítás előtt, illetve alatt álló zsinagógát útba ejtsem. Azt tudtam, hogy a zsinagóga szakrális funkciót már nem tölt be, ám ezzel együtt jó érzés volt a zsinagóga fizikai közelében tartózkodni.

A zalaegerszegi zsidóság múltjáról akkoriban leginkább csak annyit tudtam, amennyit a második világháborút követően Zalaegerszegről szülővárosomba, Pécsre kerülő dr. Gulyás Líviától – neve a bemutatandó könyvben többször is olvasható – gyermekkoromban hallottam.

A későbbiek során a zalaegerszegi – és tágabban a Zala megyei – zsidóság történetéről szóló ismereteim lényegesen bővültek, amelyeket leginkább két nagyszerű levéltári kiadványnak köszönhetek: 2002-ben jelent meg Németh László szerkesztésében a *Zala megyei zsidóság történetének levéltári forrásai 1716-1849* című közel 300 oldalas forrásgyűjtemény, majd két

évvél később Németh László és Paksy Zoltán gondozásában az *Együttélés és kirekesztés. Zsidók Zala megye társadalmában 1919-1945* című, 600 oldalas meghaladó forrásgyűjtemény. Ezeknek a gondosan válogatott és szerkesztett köteteknek a megjelentetése nyilvánvalóan ösztönzőleg hatott a további kutatásokra is.

Ilyen szakmai előmunkálatokat követően egyáltalán nem meglepő, hogy a Kapiller Imre–Paksy Zoltán szerzőpáros mára szakkönyvben dolgozta fel a zalaegerszegi zsidóság történetét. Vállalkozásuknak nincs monografikus előzménye, jóllehet a gazdaság-, politika-, társadalom- és várostörténeti irodalom az utóbbi évtizedekben számos értékes tanulmánnyal járult hozzá a zalaegerszegi zsidóság történetének egyes fejezeteihez. Gondolhatunk itt elsősorban Foki Ibolya, Megyeri Anna, Halász Imre, Németh László, valamint Kapiller Imre és Paksy Zoltán tanulmányaira és közleményeire.

A zalaegerszegi zsidóság történetét a Kapiller–Paksy szerzőpáros elsődlegesen település-, gazdaság-, politika- és társadalomtörténeti szempontok és módszerek alapján dolgozta fel. A szűkebb értelemben vett zsidó község – *communitas judeorum*, majd izraelita hitközség – intézménytörténete is a

¹ A 2014. december 15-én a Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben megtartott kötetbemutatón elhangzott szöveg szerkesztett változata.

gazdaságtörténeti, illetve a szervezeti, egyesületi és társasági életet feltáró fejezetekbe ágyazódik be. A hitközség működésének rekonstrukcióját mindazonáltal nehezítette, hogy a hitközségi irattár anyagai az idők folyamán szinte teljességgel megsemmisültek.

A helyi folyamatokat a szerzők rendszerint az országos események, illetve a regionális fejlemények összefüggéseiben mutatják be. A regionális szint amiatt is fontos, mert – miként erre a kötet hivatkozik is – a zalaegerszegi zsidóság két tekintélyes létszámú zsidó közösség, a nagykanizsai, valamint a szombathelyi hitközség tisztos szomszédságában élte hétköznapjait, ami magától értetődően adja az összehasonlítás alkalmankénti lehetőségét is.

A kötet terjedelmes fejezetei mutatják be a Zala Megyei Levéltár gazdag forrásanyaga alapján a letelepedés és a megtelepedés 1726-1777, illetve 1777-1848 közötti mozgalmas és izgalmas korát. A letelepedés folyamataival összefüggésben a szerzők részletesen elemzik a zsidóság és a mindenkorai földesúr, illetve a vármegye és a város között létrejövő gazdasági kapcsolatokat, hiszen a letelepedési engedély megadását rendszerint gazdasági érdekek motiválták. Zalaegerszeg 1777-ig a veszprémi, majd 1777-től a szombathelyi püspök birtokához tartozott. Az első biztos adatot az 1727-es összeírás – conscriptio – szolgáltatja, amelyből kiderül, hogy két zsidó élt Zalaegerszegen: a rohonci származású Salamon és Dávid, akik 60 forint árendát fizettek az uraságnak. Fundussal nem rendelkeztek és a városnak sem fizettek. Salamon és Dávid egyébként posztóval, vászonnal, mézzel, dohánnyal kereskedett, és négy lóval és szekérral járta a vásárokat. A zalaegerszegi zsidóság közel három évszázados története velük vette kezdetét.

A 18. század közepén már 30 zsidó lakott Zalaegerszegen. Ekkor azonban átmeneti visszaesés következett be, mert Padányi Bíró Márton püspök a zalaegerszegi zsidók többségét kitiltotta a városból. A városban maradó két zsidó kereskedő viszont tekintélyes összeget fizetett a bolt és a vám bérlése után a püspöknek. Az 1760-as évektől Koller Ignác püspöksége idején ismét szabadon költözhettek be a zsidók a városba. Létszámuk 1770-ben ismét elérte a 30 főt. A tíz családfő közül négyen kereskedelemről, négyen pedig iparból éltek. Egy családfő „foglalkozás nélküli” volt, míg a tizedik családfő sakterként, azaz metszőként tevékenykedett. Mindez azt mutatja, hogy a zalaegerszegi zsidók ragaszkodtak a tradicionális életmódhoz.

A város életében jelentős változásokat idézett elő az 1777-es esztendő, amennyiben Zalaegerszeget és az uradalmat az újonnan létesített szombathelyi egyházmegyéhez csatolták. A gyengén javadalmazott püspökség számára fontos volt a bevételi források, mindenekelőtt a pálinka- és sörfőzésből, valamint a mézszárszék bérbeadásából származó árenda biztosítása. Ennek érdekében a püspök nem gördített akadályt a zsidók városban történő letelepedése elé sem. Az 1778-as összeírás amiatt külön is érdekes, mert a javarészt kereskedelemről és iparból élő családfők mellett a conscriptio Moyses Mendl személyében feltűnteti az első ismert zalaegerszegi rabbi nevét is. A közösség egyébként – miként ezt a kötet megfelelő fejezetei dokumentálják is – a 18. század utolsó éveiben zsinagógával, a 19. század elején pedig „fürdőházzal”, azaz rituális fürdővel, mikvével, valamint saját temetővel és az 1820-as évektől már iskolával is rendelkezett. A 19. század második felében Zalaegerszeg a kulturális modernizációt és liturgikus újításokat támogató neológ – kongresszusi – áramlathoz csatlakozott.

A kézművesipar és kereskedelem regionális központjává váló mezővárosban 1810-ben mintegy 130, 1840-ben közel 450, az 1848-as forradalom idején pedig valamivel több, mint 530 zsidó lakott. Noha a zsidók ingatlanszerzési jogosultságai ekkoriban még országszerte jogi korlátokba ütköztek, néhányan Zalaegerszegen már saját házukban laktak.

A reformkori országgyűléseken vetődött fel a zsidók emancipációja, ami akkoriban a nem-nemesekkel megegyező jogi státusz biztosítását jelentette. A Zalaegerszegen élő zsidók polgári öntudatra ébredését mutatja ugyanakkor a Zala hídjánál állott – a földesúr által birtokolt – egerszegi vámhely használatára körülkipattanó jogvita, melynek részleteiről egykorú források nyomán a kötet részletesen számol be. Noha az uradalom és a földesúr közti szerződés értelmében a város lakosai vámmmentességet élveztek, a vámhely bérlője az 1830-as években a városi lakosoktól, így a vámhelyen átkelő zsidóktól is vámot kívánt szedni. A zsidó község azonban a vámpénz fizetésére nem volt hajlandó, mert – miként beadványukban fogalmaztak – az egerszegi lakosok, köztük a zsidó község tagjai a vám fizetésére nem szoríthatók. Hiába hivatkozott a vámhely bérlőjének ügyvédje arra, hogy a zsidók a hatályos törvények szerint a „honnak nem polgárai, hanem csak el túrt lakói”, a zsidó község jogi képviselője továbbra is visszautasította a vámfizetési kötelezett-

séget, mondván az egerszegi lakosoknak biztosított mentesség független az emancipációtól. Az elhúzódo jogvita végül az 1848-as forradalom időszakában került le a napirendről.

Az 1848/1849-es polgári forradalom és szabadságharc időszakában – az ország más városaihoz hasonlóan – a zalaegerszegi zsidók is jelentkeztek a nemzetőrségbe, majd a honvédseregbe, de más módon – pl. egyenruhák készítése és szállítása révén – is kivették részüket a függetlenségi háborúból. A hadviseltek nevei a kötetben is olvashatók. A meglepetés erejével hatott ugyanakkor, hogy nem sokkal a márciusi forradalom győzelmét követően, 1848 áprilisában – más városokhoz hasonlóan – Zalaegerszegen is „nagy ingerültség” mutatkozott a zsidók ellen, aminek azonban súlyosabb következményei Zalaegerszegben nem lettek. Szemere Bertalan belügyminiszter 1848 tavaszán ugyanakkor országos zsidó összeírást rendelt el, amiből kiderült, hogy Zalaegerszegen 115 háztartásban valamivel több, mint 530 zsidó élt. A családfők többsége – 84 családfő – a kereskedelemről, illetve az iparból tartotta fenn magát. A kötet részletesen elemzi az összeírás gazdaság-, társadalom- és településtörténeti szempontból egyaránt érdekes adatait, amelyből csupán azt emelnénk ki, hogy a városban élő zsidók háromnegyede akkoriban már Zalaegerszegen született.

Az 1849-1867 közötti időszak paradox módon Zalaegerszegen is azt eredményezte, hogy bizonyos köztisztviselőket emancipáció nélkül is betölthettek. A császári hatóság pl. 1857-ben König Mórt nevezte ki városi orvosnak. A jogegyenlőség hiányából fakadó hátrányok azonban számos területen megmutatkoztak. A városban letelepedni szándékozó zsidók kérelme felől a tanács általában célszerűségi szempontok figyelembe vétele alapján döntött. Letelepedési engedélyt azonban nem mindenki kapott. Így 1866-ban elutasították az önmagát varrónőként bemutató Krausz Berta letelepedési kérelmét, mert vele szemben az a gyanú merült fel, hogy megélhetését igazából nem is varrónőként, hanem a városiakok erkölcsét megbotránkoztató tevékenység elősegítésével kívánta biztosítani. Nos, ilyen is előfordulhatott.

A várva várt jogegyenlőséget végül az 1867. évi XVII. tc. biztosította. Az emancipáció a politikai jogok, így az országgyűlési és a helyhatósági választójog gyakorlását is lehetővé tette. Az 1868. évi városi tisztújítások alkalmával a 638 helyhatósági választójoggal rendelkező városi polgár közül 87-en voltak zsidó vallásúak.

Névsoruk a kötetben is olvasható. A város 52 főből álló képviselőtestületébe 1868-ban 8 zsidó vallású tagot választottak meg.

Terjedelmes fejezetek tárgyalják az 1867-es kiegyezést követő évtizedek gazdaság-, politika- és társadalomtörténeti eseményeit. A kötet szerzői arra is rámutatnak, hogy Zalaegerszeg nem tartozott a dinamikusan fejlődő városok közé, hiszen nem alapítottak jelentősebb ipari vállalkozásokat, s a vonatközlekedés is csak 1890-ben kapcsolta be a várost a vasúti fővonalhoz. A számottevő ipari vállalkozások közé tartozott viszont a századfordulón mintegy 40 munkást alkalmazó Schütz-féle kékfestő üzem. Zalaegerszeg foglalkozási összetételét a kisiparos- és – a megyeszékhelyre tekintettel – a tisztviselőrétegek jelenléte határozta meg. Míg a két világháború között Nagykanizsa és Szombathely lakossága meghaladta a 30.000 főt, addig Zalaegerszeg lakossága még a 15.000 főt sem érte el. A Zalaegerszegen élő zsidó lakosság lélekszáma 1880-ban már elérte az 1000 főt (15,6%), 1910-ben pedig megközelítette az 1350 főt (12,7%), létszámuk azonban 1941-re 870 főre (6,3%) esett vissza. A zsidóság foglalkozási összetételében a századfordulóra egyensúly alakult ki a kereskedő és iparosok között. Mellettük azonban már megjelentek az értelmiségi, jellemzően ügyvédi és orvosi pályán elhelyezkedők, valamint a kereskedelmi és pénzügyi tisztviselők is.

A Zalaegerszegen élő zsidók a lehetőségekhez képest igyekeztek kivenni részüket a város gazdasági, társadalmi és közéletéből is. A közéleti aktivitás egyik színtere a városi képviselőtestület volt, amelynek legtöbb adót fizető, ún. virilis tagjai között magas volt a zsidók aránya. Többen – miként Boschán Gyula ügyvéd, Schütz Sándor divatáru-kereskedő, Grünbaum Ferenc téglagyáros, Gráner Géza vaskereskedő – hosszú évtizedeken keresztül virilis jogú tagjai voltak a képviselőtestületnek. A kötet szerzői ugyanakkor a gazdasági aktivitás jeleként oldalakon keresztül sorolták fel a zsidók által alapított és rövidebb-hosszabb ideig működő kereskedelmi és ipari vállalkozásokat. Véleményük szerint a „zsidó vállalkozók jellemzően azok között voltak, akik elsőként alkalmazkodtak az új piaci kihívásokhoz, elsőként honosítottak meg új eljárásokat, találmányokat. Akik sikeres vállalkozókká váltak, azok esetében szinte mindig tetten érhető, hogy valami újítással tudtak szolgálni, új termékkel vagy szolgáltatással jelentek meg a piacon, igyekeztek meghonosítani a világban megjelenő találmányokat, legyen a

kereskedelem, pénzügy, textil kékfestés, magpergetés vagy az automobil használat terén”. Ez a megállapítás Zalaegerszegre is érvényes. A szerzőpáros emellett kiemeli, hogy a második generációs zalaegerszegi zsidók már olyan városi polgárként éltek közösségi és társasági életüket, mintha ez a világ legtermészetesebb dolga lett volna.

Külön fejezet tárgyalja a zsidók városi kórház létesítése és működtetése, valamint az 1904-ben felavatott új zsinagóga felépítése körül szerzett érdemeit. Ez utóbbi kapcsán szeretnék szót ejteni a kötet gazdag képanyagáról. A könyvet zalaegerszegi zsidó polgárok arcképei, életképek, városképek, egykorú levéltári forrásokról készített fotókópiák, újsághirdetések illusztrálják. Ezek közé tartozik az új zsinagóga zárókövéből a 8 évtizeddel későbbi felújítás során előkerült és restaurált emlékiratról készült fénykép, ami a kötet hátsó borítóját is díszíti.

A politikatörténeti orientáltságot jelzik azok a fejezetek, amelyek az országgyűlési képviselőválasztásokat, illetve a választások alkalmával megnyilvánuló zsidó választói magatartást igyekeznek bemutatni nemcsak a dualizmus, hanem a két világháború közötti időszak vonatkozásában is. Zalaegerszegen 1939-ig nyílt választásokat tartottak, így a választói magatartás a sajtónyilvánosságot kapó támogatások mellett a fellelhető választási névjegyzékek alapján is rekonstruálható. A sajtóban megjelenő tudósításokból az mindenképp kiderült, hogy a helyi notabilitások melyik képviselőjelöltet favorizálták.

Szintén a politikatörténeti részekhez tartoznak az 1870-es évek közepén, nem kis részben a Vas megyei Istóczy Győző, ügyvéd-politikus fellépése nyomán megszülető politikai antiszemitizmus zalai, illetve zalaegerszegi vonatkozásait bemutató fejezetek is. A társadalom mélyrétegeiben lappangó zsidóellenes érzelmek a vádlottak felmentésével végződő 1883-as tisztaeszlári vérvádpert követő napokban-hetekben országszerte antiszemita zavargások formájában törtek felszínre. A zavargások 1883 augusztusában Zalaegerszeget sem kerültk el. A napokig tartó, halálos áldozatokat is követelő zavargásnak a Nagykanizsáról Zalaegerszegre vezényelt katonaság vetett véget.

A kötet politikatörténeti fejezetei a két világháború közötti évtizedekkel folytatódnak. A Horthy-korszak kezdetekor, 1919/1920-ban Zala megye a szélsőjobboldali és antiszemita szerveződések egyik fellegrájának számított. A keresztény közép-

és kispolgárságra támaszkodó szélsőjobboldali tábor zalaegerszegi vezetői közé tartozott akkoriban Pehm (Mindszenty) József, aki a Zalamegyei Hírlap révén kezdetben orgánomot is biztosított ezeknek a nézeteknek. A kötet rámutat arra, hogy Pehm József „antiszemizmus nem egy offenzív, öncélú, kirekesztő szemléletből, hanem pozitív tartalomból, a meggyőződése fundamentumát jelentő, katolikus-keresztény Magyarország megerősítésének hitéből táplálkozott”. A Zalamegyei Hírlap hangvétele a bethleni konszolidáció éveiben mérséklődött. A korai évek éles antiszemizmusát jelzi, hogy miután a Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE) által Zalaegerszegi Sport Egyesület néven működtetett zalaegerszegi sportlétesítményeket zsidók nem vehették igénybe, a sportolni vágyó zsidó polgárok a velük szolidáris keresztény polgárokkal karöltve megalapították a Zalaegerszegi Torna Egyletet. A sors fintora, hogy amíg a ZSE nem maradt fenn sokáig, addig a ZTE ma is működik. Ezzel kapcsolatban az a markáns, egyúttal nagyon rokonszenves kommentár olvasható a kötetben, miszerint „[A] két egyesület létrejött, a gyorsan kimúló MOVE Sport Egyesület és a máig virágzó ZTE története jól szimbolizálja azt a történelmi szituációt, hogy mi történik akkor, ha egy város keresztény iparos- és kereskedő polgársága összefog a helyi zsidósággal, és mi lesz a következménye annak, ha a kirekesztés fegyveréhez nyúl.”. A Kapiller-Paksy szerzőpárost általában fegyelmezett távolságtartás jellemzi, de alkalmanként – miként jelen esetben is – „kiszóltak” a szövegből, és évtizedeket átívelve a jelen számára is üzentek.

A szélsőjobboldali mozgalmak Zala megyei megerősödése az 1930-as évek második felében következett be, ami szorosán összefüggött az 1936 és 1944 között hivatalban lévő főispán, Teleki Béla kinevezésével, aki a magyarság felemelkedésének legnagyobb akadályát a zsidóságban látta. A kötet levéltári források, egykorú sajtóhírek, valamint a túlélők visszaemlékezései alapján szinte lépésről-lépésre követi az 1938-ban elfogadott ún. első zsidótörvénytől (1938. évi XV. tc.) kezdve az 1944 tavaszán bekövetkezett gettósításon keresztül a júliusi deportálásig a zalaegerszegi zsidóság gazdasági és társadalmi szegregációját, illetve fizikai megsemmisülését. A megrázó részleteket a Kapiller-Paksy szerzőpáros megszívlelendő összegzése zárja: „Az 1944-es zalaegerszegi eseményeket összegezve elmondhatjuk – amivel

nyilván sokan tisztában vannak, de sajnos a közvéleményben az is él –, hogy a holokauszt nem egyenlő azzal, hogy Auschwitzban és más koncentrációs táborokban példátlan és szörnyű módon, a németek meggyilkoltak egy csomó embert. Holokauszt az is, ami Zalaegerszegen és más városokban, falvakban történt. Ami itt történt, az nem néhány ember túlkapása, hanem a helyi sajtóban közölt, a magyar közigazgatás által felügyelt eljárás volt, s nem tekinthető háborús cselekménynek sem, hiszen a frontvonaltól teljesen távol eső, békés kisvárosban történt. És hozzá kell tenni, hogy nem idegen hatalom katonái, hanem magyarok követték el, Zalaegerszegen ugyanis nem tartózkodtak németek ebben az időben. És amikor örülünk annak, hogy országunk vezetői kimondják és elismerik (amint az e kötet kéziratának elkészítése közben is történt), hogy a magyar állam nem tudta megvédeni a saját állampolgárait 1944-ben, és a megszállókkal való kollaborálást el kell ítélni, akkor sajnos erre a történelmi tények ismeretében azt kell mondanunk, hogy ez nem fedi a valóságot. Mert az a kifejezés, hogy a magyar állam nem tudta megvédeni a polgárait, azt jelenti, hogy kísérletet tett rá, szeretne volna, de nem tudta megtenni. A kollaborálás pedig azt jelenti, hogy a tetteket elkövetőkkel összejátsszik valaki. A történelmi tények esetünkben azonban azt mutatják, hogy itt sajnos nem erről van szó, ugyanis a magyar államnak esze ágában sem volt megvédeni a polgárait, hanem éppen ellenkezőleg, a magyar állam – hogy csak a zalaegerszegi példánál maradjunk – 1944-ben törvényes rendeletekkel a hatóságain keresztül először állásától, egzisztenciájától megfosztotta, majd módszeresen kirabolta, s végül megkínozta és agyonverette saját állampolgárainak egy részét. És nem kollaborált a németekkel, akik minderre rákényszerítették, hanem a saját közigazgatási és karhatalmi erőit felhasználva, az erre már évek óta készülő – országos szinten az Endre Lászlók, helyi szinten a Teleki Bélák közreműködésével – tették meg és vitték végbe többek között azt, ami Zalaegerszegen is történt.”

A könyv áttekintést nyújt az 1945-ös felszabadulás utáni újrakezdés viszontagságairól, a szovjet katonai parancsnokság gáncsoskodásairól, valamint a hitközség 1949-es megszűnéséről is. A rendszerváltást követő években, a '90-es évek közepén a zalaegerszegi zsidóság maradéka a hitközség újjáalapítása mellett döntött. Napjainkban mindössze néhány

tucat tagja van a hitközségnek – körülbelül annyi, mint két és fél évszázaddal ezelőtt –, de miként a szerzőpáros megállapítja: „ez is elegendő ahhoz, hogy működő közösség legyen”.

A kötet a dualizmus évtizedeit tárgyaló, valamint a könyvet lezáró részeknél jeles zalaegerszegi zsidó családokat, személyeket, illetve életutakat is bemutat. Közéjük tartoztak a város és a hitközség történetében fontos szerepet betöltő Boschán, Gráner, Kaiser, Schütz, valamint Grünbaum (Fenyvesi) család tagjai is. A családtörténeti összeállítások, túl azon, hogy összekötik a nagyobb tematikus egységeket, emléket is állítanak a zalaegerszegi zsidó polgároknak.

*

Végezetül Blau Lajosnak, az Országos Rabbiképző Intézet egykori rektorának 1928-ban papírra vetett gondolatát idézném fel: „A magyar zsidók története az egyetemes magyar történet integráló része, magyar történet.”. Vagyis a magyarországi zsidóság története szerves része Magyarország történelmének és a magyarság történelmének is. Úgy gondolom, Kapiller Imre és Paksy Zoltán a zalaegerszegi zsidóság közel három évszázados múltját széles forrásbázis alapján, sokoldalúan, tárgyyszerűen, egyúttal kellő empátiával feldolgozó kötete messzemenőig igazolja Blau Lajos tételének igazságát.

(Zalaegerszeg MJV Önkormányzata, 2014)

Vörös
Rózsika
elsőáldozási
képe
1915-ben
(Vajda Dóri
archívuma)

Szemes Péter

Emlékek szóból és kőből

Két kötet a zalai zsidóság emlékezetéről

Több, a témával foglalkozó, fontos dolgot követően, éppen fél évtizede jelent meg Szarka Lajos *Zala megye zsidó emlékei* című kötete. Ám hiánypótló jellege – melynek köszönhetően megkerülhetetlen hivatkozási alapja különböző történeti munkáknak – és főként örök emberi és nemzeti feladatainkat: a soá áldozatai, egykori földijeink emléke előtti főhajtás kötelességét, illetve az egyetemes magyar kultúra értékes részét képező zalai zsidó szellemi és épített örökség méltó megbecsülését hangsúlyozó üzenete bármikor alkalmat teremt elmélyedni benne. Különösen a Holokauszt Emlékév lezárulását, az auschwitz-birkenai haláltábor felszabadulásának 70. évfordulóját követően, a második világháború befejezésének európai emléknapija közelében. Mert határvonalnak kell tekintenünk a magyar (és európai) zsidóság a Gonosz alaposságával megtervezett és szervezett kiirtását célzó eseményeket és – ahogy teszi a *Biblia* az Özönvíz esetében – elválasztani, persze az *akkor* történetek hiteles megismerésével együtt, *előtt* és *után*. Az egészen jelenünkig nyúló *után* felől pedig, tekintve az egykor virágzó, békésen gyarapodó vidéki közösségek széthullását, elöregedését és lassú eltűnését, még jelentősebb az *akkor* pusztítása és még inkább nosztalgiát keltő az *előtt* képe.

Mindez érzékletesen bomlik ki Szarka Lajos könyvéből is. A *Zala megyei zsidóság története* című nyitófejezet a 18. század elejétől az első világháború végéig, illetve 1918-tól 1945-ig két, pontosabban, az 1918 és

1944 közötti időszakot és a holokausztot elválasztva, három szakaszban tekinti át a fontosabb történéseket. Az első zsidók a Vas vármegyei Rohoncra érkeztek a török kiűzése után fellélegző zalai településekre, elsősorban kereskedési céllal, s rövidesen családosan is telepedtek itt. Az első (1725-28) és a negyedik (1746-48) országos összeírás tanúsága szerint számuk alig két évtized alatt négyszeresére (58 főről 336 főre) emelkedett és a korábbi 7 helyett már 27 helységben voltak jelen. Ez a tendencia – az általuk űzött mesterségek és ezzel együtt vagyoni helyzetük differenciálódása mellett – a 19. század első felében is folytatódott, 1805-ben 3512, 1850-ben pedig 8596 zsidó élt Zalában, azaz arányuk (3,7%) elérte az országos átlagot. A lélekszám folyamatos növekedésének oka a születésszabályozás vallási tilalma, a másoknál kisebb mértékű gyermekhalandóság és a változatlanul folytatódó betelepülés hátterében is keresendő, azaz a megyébe érkezők megtalálták itt számításukat, a toleráns közegben könnyen és gyorsan tudtak érvényesülni, egzisztenciát teremteni és egyrészt bátran mertek sok gyermeket vállalni, másrészt példájuk ösztönzően hatott másokra is. Az egyéni gyarapodással pedig együtt járt a közösség gyarapodása is: megyeszerte zsinagógák, iskolák épültek, különböző egyesületek létesültek, míg a gazdagabb, tekintélyesebb polgárok kezdtek mindinkább megbecsült tagjává válni az adott városoknak, falvaknak is, a helyi közélet fontos részesei let-

tek. A társadalmi integrációnak, sőt az emancipációs törekvéseknek kedvezett a reformellenzék polgári nemzetállam létrehozására törekvő programja is, ami együtt járt a magyar nyelvi és kulturális asszimilációval, a zsidó mellett egy egyre erősebb magyar önazonosság-tudat felépítésével. Ennek – nyilvánvalóan egyéntől és közösségtől függően – különböző megjelenési módjai lehettek, s egy pregnáns példát Szarka Lajos is említ: a hitújító irányzat kiemelkedő alakja, az 1840-es évek első felének nagykanizsai főrabiját, Löw Lipót hitéleti munkásságát, aki 1844-től (a nyelv hivatalossá válásától) magyarul prédikált, 1845. október 22-én pedig először használt orgonát a zsinagógában, nagy hangsúlyt helyezett a zsidó elemi iskolában a magyar nyelv és irodalom oktatására és több cikkében is kiállt az integráció ügye mellett. Az sem véletlen, hogy a szabadságharcban mintegy húszezer zsidó katona harcolt a közös ügyért, köztük az említett Löw Lipót tábortábori lelkészként, a csabrendeki Frank Jakab honvédőrnagyként, míg a nagykanizsai származású Damburgi Ede követként a Függetlenségi Nyilatkozat egy példányát vitte el az amerikai kormányhoz. A zsidóság emancipációja végül a kiegyezés idején valósult meg, az 1867. évi XVII. törvénycikkkel, „az izraeliták egyenjogúságáról polgári és politikai jogok tekintetében” és 1895-ben (XLII. tc.) sor került a vallás elismerésére is. Mindez a zsidó népesség arányának további növekedését is maga után vonta, így az 1869-re megközelítette az 550.000 főt (4%), 1890-ben meghaladta a 700.000 főt, az 1910-es népszámláláson pedig már több mint 910.000 főt (5%) eredményezett. Megyénket illetően a számarány 1870-ben érte el a csúcspontot (közel 13.000 fő – 3,9%), de 1890-ig folyamatosan nőtt (14.820 fő – 3,7%), azt követően viszont csökkenésnek indult, amit a helyi parasztság gyenge vásárlóerejével és a természetes szaporodás visszaesésével magyaráz a szerző. Aki bemutatja azt is, hogy az asszimiláció útjára lépett zsidóság milyen jelentős szerepet játszott az első világháborúig a zalai gazdasági élet fellendítésében. Többen közülük, így a terménykereskedéssel foglalkozó nagykanizsai Guttman Henrik és Ebenspranger Lipót vagy a komoly pénzügyi karriert befutó keszthelyi Baron testvérek érdemeik elismeréseként nemesi címet is nyertek. A Nagy Háborúban, jóllehet a hadseregben létszámuk messze a lakossági számarányuk alatt maradt (6% helyett 1,3%), hősiessen harcoltak a zsidó katonák is, akiknek véráldozatát

(összesen mintegy 10.000 fő esett el, Zalaszentgróton például a 25 bevonulóból 15-en) ma már több településen emléktábla mutatja.

A zsidóság történetében azonban – amint ez a két világháború közti időszakot áttekintő egységből nyilvánvalóvá válik – a háborús vereséget követő forradalmak és a gazdasági válság véget vetettek a korábbi „aranykor”-nak. Nyíltan megjelent az eddig burkolt és csak néha napvilágra törő (gondoljunk a tiszaezlári vérvádra) antiszemitizmus, hiszen sokan közvetlenül a „belülről bomlasztó” zsidókat okolták a vereségért és a trianoni országcsönkítésért, s a közvélemény hajlott arra is, hogy a Tanácsköztársaság vörös terrorjáért ugyancsak az izraelita közösség egészét tegye felelőssé. Elfeledve, hogy a radikális cselekményeknek éppúgy elszenvetői voltak a zsidó nagytőkészek és gyárosok (Weiss Manfréd például öngyilkosságot kísérelt meg, mikor államosították csepeli üzemét), mint az arisztokraták és a papok. A kommunista kísérlet kudarca után beköszöntő fehér terrort irányító Ébredő Magyarok Egyesületének jelentős bázist sikerült kiépíteni Zalában, így az itt élő zsidók egészen a bethleni konszolidációig kiemelt céltáblái voltak a szélsőjobboldali uszításnak, miközben sújtotta őket a Teleki-kormány által bevezetett numerus clausus is. Ezen ugyan a Bethlen-kabinet 1928-ban enyhített, sőt az 1926-os felsőházi törvény a neológ és az ortodox felekezetek 1-1 képviselőjének is helyet biztosított a második kamara padsoraiban, ám Hitler hatalomra jutása és a Gömbös körül csoportosuló fajvédők „keresztény őrségváltás” programja mindenfajta esetleges illúziót szertefoszlalt. Az 1938-as (a kereskedelmi, pénzügyi és ipari vállalatoknál foglalkoztatható zsidók arányát 20%-ban maximáló), az 1939-es (a zsidók „közéleti és gazdasági térfoglalását korlátozó”) és az 1941-es (a vegyes házasságokat tiltó és a „szükséges fajvédelmi rendelkezéseket” tartalmazó) zsidótörvényekkel pedig immár a hivatalos kormányzati politika rangjára emelkedett az antiszemitizmus. A fokozatos és folyamatos társadalmi kirekesztés (és persze a 20-as évek végén beköszöntő nagy világgazdasági válság itteni lecsapódásának) hatására a zalai izraelita közösség létszáma is drasztikus csökkenésnek indult: míg az 1920-as népszámláláskor a megyében megkérdezettek 3%-a vallotta magát zsidónak (10.362 fő), 1941-ben ez az arány már csupán 1,4% volt. A húsz év alatti megfélemlítés okai a ki- és elvándorlás (főként Budapestre), a kitérések

és a vegyes házasságok mellett az országosnál jóval alacsonyabb születési rátában, a gyermekvállalási kedv jelentős apadásában keresendő. Mire mindez bekövetkezett, Magyarország már a náci Németország szövetségeseként a második világháborúban találta magát.

A magyar zsidóság kirekesztése, jogainak és vagyona egy részének elvétele azonban még nem volt elég. 1944. március 19-én a német csapatok megszállták hazánkat és néhány nappal később Adolf Eichmann és Mauthausenből érkező emberei követték őket, azzal a határozott céllal, hogy itt is végrehajtsák a teljes „zsidótlanítás”-t. Az új miniszterelnök, Sztójay Döme kormánya mindebben készséges partnernek bizonyult: a sárga csillag viselésére kötelezett zsidókat kizárták a kamarákból, utazási lehetőségeiket korlátozták, előírták ingó és ingatlan vagyonuk bejelentésének szükségességét, majd ezek zár alá vételét, illetve begyűjtését és leltározását. Április közepén elrendelték a hadműveleti területtől nyilvánított déli határsáv – így az Alsólendvai, Csáktornyai, Perlaki, Nagykanizsai és Letenyei járások – zsidó lakosainak Nagykanizsára deportálását (a lendvaiak esetében ezt a folyamatot érzékletesen ábrázolja Göncz László *Kálvária* című regénye), akiket a helyiekkel együtt két transzporttal – április 28-án mintegy 800 főt és május 17-én még 1217 főt – Auschwitzba szállítottak. Emellett az április 28-án megjelent ún. „gettórendelet” (1610/1944.M.E.) értelmében, melyet gróf Teleki Béla főispán megbízásából a vármegyei adminisztrációt vezető és alispáni feladatokat is ellátó Hunyadi László főjegyző rendkívül szigorúan hajtott végre, további hat gettót alakítottak ki: Zalaegerszegen (ide zárták a város, a járás, valamint a novai és lenti körzet zsidóit, összesen 1221 főt), Sümegen (a helyi zsidókat, 316 főt, a Petőfi utcában kijelölt házakba költöztették), Tapolcán (az itteni és a Balatonfüredi járás 744 fős közösségéből), Keszthelyen (a város és a járás 719 lakóját különítették el itt), Pacsán (115 főt helyeztek el öt lakóházban, a többieket Zalaszentgróton) és Zalaszentgróton (a helyi, illetve a Letenyei és részben a Pacsai járásból mintegy 400 fő került ide). A gettók lakóit június 15-e és 24-e között a megyeszékhelyre vitték, ahol a Bakí úton levő Grünbaum-féle és az Andráshida felé eső téglagyárakban így összesen körülbelül 3450 főt zsúfoltak össze. A zalai zsidókat – az erre az alkalomra a városba látogató Endre László belügyi államtitkár megelégedésére – július

5-én bevagónírozták, és útnak indították Auschwitzba, ahova július 7-én érkeztek a zsúfolásig megtelt szerelvények. Hátrahagyott lakásaikba mások költöztek (Keszthelyen még azt sem várták meg, hogy a tulajdonosokat elszállítsák a városból), üzleteiket – a megmaradt árukészlettel együtt – új vállalatvezetőknek utalták ki, az otthonokban talált értéktárgyakat felleltározták és részben értékesítették (a befolyt összeg 20%-a a nyilaskeresztes párt helyi szervezétéhez került, a műkincsek egy része pedig a múzeumokhoz) és az 1945 elején tartott átfogó razziaát követően újabb 150 főt deportáltak (munkaszolgálatosokat, bujkálókat). Az összesen mintegy 5500 zalai elhurcoltnak csak tizede élte túl a megpróbáltatásokat és a koncentrációs táborok poklát, a többieknek még végső nyugalóhelye is jeltelen. Ám a legsötétebb időszakban is voltak olyanok, akik örök példát mutattak emberségből és igyekeztek egy-egy lelket megmenteni: a vészorszakban a keszthelyi Bakonyi Júlia két munkaszolgálatost bujtatott és élelmezett, míg a szentpéterúri Csertán Gizella egy zsidó családon segített ugyanígy, tetteért utóbbi megérdemelten vette át 2008-ban a Világ Igaza kítüntetést.

A hazatérők közül többen a kivándorlás mellett döntöttek (és – jóllehet inkább a fővárosban – voltak olyanok is, akiket a szovjet hadsereg hurcolt kényszermunkára), így nem véletlen, hogy az 1949-es népszámlálás adatai szerint megyénkben összesen 606 fő (az összlakosság 0,2%-a) vallotta magát izraelitának. Tehát számuk körülbelül a 200 évvel korábbira esett vissza. A túlélők azonban a halálon diadalmas Élet erejével fogtak a hitközségek újrászervezéséhez és az emlékezet méltó és maradandó jeleinek elhelyezéséhez. Szarka Lajos könyve sajnos nem közli a legújabb adatokat, viszont a ma tekintetében szomorúan állapítja meg, hogy a „zalai falvakból teljesen eltűntek a zsidók, a nagyobb városokban még élnek kis létszámú csoportjaik, megfogyatkozott hitközségeik, a minje (10 férfi imaközössége – SZP) azonban már a főünnepeken sem jön össze. Zala megyében egyedül a keszthelyi zsinagóga maradt a hitközség kezelésében, a néhány meglévő épület világi célokat szolgál: Zalaegerszegen hangverseny- és kiállítóterem, Tapolcán művelődési ház, Sümegen a gimnázium menzája, Balatonfüreden étterem, Nagykanizsán (a város kezében) és Kővágóörsön (magánkézben) pedig felújításra vár. A többi zsinagógára (Zalalövő, Hahót, Pacsa, Csabrendek, Zalaszentgrót, Hévíz)

már csak a régi fotók, képeslapok emlékeztetnek, az egykor itt élt virágzó zsidó közösségekre pedig az elhagyott, szerencsés esetben rendben tartott zsidó temetők. Az emléktáblák, holokauszt-emlékművek azonban nemcsak a mártírokra emlékeztetnek, hanem azokra is, akik felelősek voltak a bekövetkező szörnyűségekért. A több százezer elpusztított zsidó sorsán tűnődve ma is felmerül a kérdés, amit a bibliai történetben az Örökkévaló kérdezett Káintól: 'Hol van Ábel, a te atyádfia?'".

A kötet második fele e gondolatok jegyében az általánosabbtól az egyedi, a történeti megyétől annak érintett városai, falvai felé közelít, áttekintve a helyi zsidó közösségek sorsának alakulását a betelepüléstől a holokausztot követő időszakig, illetve az általuk teremtett értékeket, az emléküket őrző alkotásokat és a testüket őrző temetők megújítására, megszépítésére tett törekvéseket. Noha a szöveg a megelőző fejezethez képest sok ismétlést tartalmaz, ez egyáltalán nem zavaró, sokkal inkább megerősítő jellegű, a fontosabb eseményeket, személyeket, memortó-műveket még inkább az olvasó emlékezetébe vési, s ebben segít a történetin túl a jelenbeli állapotot dokumentáló, újabb rendezvényeket megörökítő, gazdag illusztrációs képanyag is (mely önmagában is elég informatív). A *Zala megye zsidó emlékei* című egység a mai, a második vesztes világháborút és a kommunista „megyerendezést” követően erősen megcsönkített szűkebb pátria településeire koncentráll. Az egykor a legnagyobb izraelita közösséggel és legkomolyabb zsidó hagyományokkal rendelkező Nagykanizsa esetében nemcsak ennek az örökségnek a nyomait – köztük a renoválásra szoruló zsinagógát, melynek törvénytáblái üzenetértékűen a kötet fedelére is kerültek – említi meg, de a botlókővel vagy emléktáblával megtisztelték közt két olyan személyt is, akik igazán csillagpályát futottak be, s messzire vitték az itteniek és a város jó hírét: a rendező Hevesi Sándorét és az író, történész Fejtő Ferencét. Zalaegerszeg vonatkozásában az ország egyik legszebben felújított egykori zsidó épületét is kiemeli – több másikkal együtt ezt, a ma Hangverseny- és Kiállítóteremként funkcionáló Istenházát is megörökítette Siklósi B. Judit gobelinben –, illetve azt a nagy elhi-

vatottsággal végzett munkát, amit a Zalaegerszegi Zsidó Hitközség a Zala Megyei Önkormányzattal és a MAZSIHISZ-szel közösen az elhanyagolt temetők felújítása érdekében kifejt. A keszthelyi zsidó emlékek mellett szintén felhívja a figyelmet a szerző négy jeles szülöttre: a merev rendszerű, kormányozható léghajót feltaláló Schwarz Dávidra, a zeneszerző Goldmark Károlyra és a néhai Kossuth-díjas színművész Básti (Berger) Lajosra, valamint a szépségkirálynő Simon Böskére (akiről a helyi költő, Lángi Péter írt verset), Hévízt illetően pedig a két Schulhofra: Vilmos és Ödön kiváló fürdőorvosokra, továbbá Földes Gáborra, a győri Kisfaludy Színház 56-os mártír főrendezőjére. Szól Zalaszántó, Zalalövő, Pacsa (innen származik a Nobel-díjas író, Kertész Imre családja), Lenti és Letenye, s a kisebb települések közül Zalabaksa, Mihályfa, Túrje, Zalaszentgyörgy, Nagykapornak, Söjtör, Búcsúszentlászló, Petőhenye, Zalacsány, Karmacs, Gelse, Szentpéterúr, Garabonc, Dobri, Tornyiszentmiklós, Páka, Pakod, Pókaszepetk, Pusztamagyaród, Zalabér, Hahót, Várvolgy és Zalaistvánd zsidóságának múltjáról és az emlékezet jeleiről. A *történelmi Zala megye zsidó emlékei* zárófejezetben pedig rövid történeti áttekintést követően ugyanezeket veszi számba a ma Szlovéniához tartozó (Alsó)lendva, illetve a Veszprém megyéhez kapcsolt Sümeg, Tapolca, Balatonfüred, Csabrendek és Kővágóörs vonatkozásában.

Mindebből kitűnhet, hogy Szarka Lajos könyve nemcsak értéktár, az *előtt* közösségivé vált kincseinek, megbecsülésre méltó javainak gyűjteménye, de az *akkor* pusztításának a történész precíz tollával írt krónikáján túl az áldozatok jelképes sírjára az ember-séges ember érző szívéből, részvételtjes szavaiból formált emlék-kavicsa és az *után* erkölcsi kötelességből fogant, a gazdag hagyományt őrző és lehetőség szerint tovább gyarapító, a kegyelet fiúfi gesztusával is teljes tetteinek, feladatainak áttekintése is. Olyan úti vezető, mely segít megismerni és megérteni a múltat, hogy megbecsülve a jelent, egy boldogabb jövő felé haladhassunk. Melyben felcsillan akár a tűnt „aranykor” egy-egy csillagot rejtő porszeme is.

(Sprinter Könyvkiadó, 2010)

ÜZENNEK A KÖVEK

Folytathatnánk is ott, ahol Szarka Lajos kötetéről szólva abbahagytuk, hiszen a Zala Megyei Önkormányzat kiadásában, a Holokauszt Emlékév keretében megjelent *Üzennek a kövek* című fotóalbum anyaga szoros kapcsolatban áll a hévízi történész munkájával. S nemcsak annak fényképmellékletével, mellyel a rögzített események – a megyei elhagyott zsidó temetők felújításai – miatt konkrét átfedések is vannak, azzal a különbséggel, hogy ott a szerző, itt pedig Zóka Gyula és Siklósi Vilmos készítették a felvételeket, nemcsak a történeti áttekintés és a képalírások rokonsága okán (ami természetes, hiszen az itteni tanulmányt jegyző Megyeri Anna – akivel ráadásul hasonló forrásokat is használtak –, illetve a feliratokat készítő Arany Horváth Zsuzsa is hivatkozik irodalomjegyzékében Szarka könyvére), de főként a saját területén hiánypótló jelleg, valamint a szép és nemes cél: a zsidó hagyományokhoz kötődő érték létrehozása és felmutatása indokán. Ha úgy tetszik: e tetszetős kivitelű kiadvány a megye három városában (Pacsa, Zalalövő, Lenti) és néhány kisebb településén mutatja be azt a 2006-tól napjainkig elvégzett munkát, aminek a *Zala megye zsidó emlékei* éppen félútját (2010-ben látott napvilágot), az addigi eredményeket és megkezdett új, azaz mára befejezett, lépéseit rögzítette. A Zala Megyei Önkormányzat – amint erre bevezetőjében a korábbi vezetést képviselő Kiss Bódog Zoltán és Garamvölgyi György utal – „önkormányzati ciklusokon átívelő emlékőrző, kegyeleti aktusként” karolta fel az elhanyagolt zalai zsidó sírkertek rendbetételének ügyét és jutott el a Zalaegerszegi Zsidó Hitközséggel és a MAZSIHISZ-szel együttgondolkodva és –cselekedve addig, hogy 2014 júliusára – ahogy erről Manninger Jenő, akkor hivatalban lévő elnök beszámol – már 11 temetőt sikerült megújítani. A választás elsőként azért nem a nagyobb városokra esett, mert az összesen 37 érintett temető közül a zalaegerszegit, a nagykanizsait és a keszthelyit a működő hitközségek gondozzák és tartják fenn, míg a többi „mára benőtték az erdők, teljesen elgazosodtak, az ott található síremlékek pedig tönkrementek”. A történeti múlt megbecsülése mellett természetesen kegyeleti, hitéleti okai is vannak a nyughelyek rendbetételét célzó törekvésnek. Így ír erről Heisler András, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének elnöke: „Nekünk, a mai utódoknak kötelességünk felkeresni őseink sírjait, hogy emlékezzünk rájuk, vagy elmondhassuk a Kaddist, a zsidók gyászimáját elhunytjainkért.”. A megyeszékhelyi hitközség képviseletében nagyon szép, poétikus bevezetőt („*Ott hona nem múltó – itt hona árván maradt*”) jegyző Siklósi Vilmos pedig a vidéki élet egykor nélkülözhetetlen részeseinek megidézésén, s a távozásukkal, elhurcolásukkal beálló csenden és hiányon túl – mintegy a kétfajta kötelességet összekapcsolva – személyes vallomást is tesz: „Az avatás felemelő pillanataiban mindig egy kispesti zsidó sírt láttam magam előtt, ahol édesanyám és édesapám nyugszik. S éreztem, hogy Ők tudják: a sok-sok kacskaringós, útvesztőkkel teli út végén én is megpihenhetek mellettük, mint ahogy megpihennek az újra felújított kicsiny zalai zsidó temetőben az avatáskor visszatért, egykor kiűzött, megtagadott lelkek, mert ez az élet háza – bét hajjim, az örökkévalóság háza – bét haolám, a sírok háza – bét hakevárot.”.

Az egykorvult és a már nincs kettőssége bomlik ki Megyeri Anna a megye zsidóságának történetét áttekintő rövid, lényegre törő írásából is. A zalaegerszegi hitközségi elnök szövegéhez kapcsolódva már-már látni véljük a

Rohoncra Zalába érkező első betelepülőket, az őket követők sorát, az egymást váltó nemzedékek tisztasággyarapodását, az általuk megteremtett idillt. Képzletünkben megelevenedik az első zsidó céhtag, Weisz Henrik női szabó, Chevra Kadisák (Szentegyletek) alakulnak, imaházak épülnek, s hallani véljük, amint a nagykanizsai zsinagógában megszólal az orgona. Tanúi lehetünk az emancipációs küzdelmeknek, hogy miként támogatta ezt a törekvést Deák, hogyan valósult meg végül az egyenjogúság, sőt a szerző újabb névvel gyarapítja a neves szülötték sorát: Mező Ferencével, aki megnyerte az 1928-as amszterdami olimpia szellemi versenyt. De éppígy megjelennek a megyei izraelita közösség véráldozatai 1848/49-ben és az első világháború idején, illetve az egyre erősödő antiszemitizmus megnyilvánulásai: a tiszaezlári per lezárását követően kitört helyi zavargások és végül a gettósítás és a holokauszt, melyek a békében elhunytak mellett erőszakos halállal haltakkal töltötték meg a temetőket. Nem beszélve a harcokban elesett és a légerekben legyilkolt, hazájuktól távol, jeltelen sírokban elhantolt vagy az égetőkemencékben megsemmisített százezrekről, akiknek még a szülőföld barna rögai alatti nyugalmas, örök álmom sem adatott meg. S akik, ha másként formálja a közös sorsot a történelem, a nemzet gyarapításán túl ápolták volna az ősök emlékét és gondot viseltek volna a temetők rendben tartására is. Ezzel szemben: „A hazatérő zsidó lakosokat kiürített üzletek, elfoglalt házak, lakások, pusztuló zsinagógák várták. A kis falvak, de a nagyobb községek zsidósága szinte teljesen eltűnt, csupán elárvult temetők sírkövei emlékeztetnek közösségeikre.”

A Zala Megyei Önkormányzat, a Zalaegerszegi Zsidó Hitközség és a MAZSIHISZ összefogásával elindított, talán országosan is példaértékű kezdeményezés tehát nemcsak egyfajta történeti-erkölcsi „jóvátételként” – tudva ennek lehetetlenségét, borzalmas leírni ezt a szót –, nemcsak a hagyományok ápolása és az emlékezet-láng őrzésének feladata, s nemcsak a közösségi kötelesség és a vallás parancsának megtartása miatt fontos, de az emberiség imperatívuszának való megfelelés miatt is. Az egyik legősibb törvény, hogy a halottaknak méltó nyughelyet biztosítsunk, és a vegetáció által birtokba vett temetők megtisztítása és a leomlott kövek helyreállítása ennek is megfelel. A kiadvány fotóanyagában a kapcsolódó kettősséget: az előttem és az utánt látjuk érvényesülni, az elhagyatottságot és az avatás pilla-

natait, rendezetlenséget és rendet, településenkénti bontásban, arányosan, nagyjából ugyanannyi képpel. (Egyedül az egyes helyek egymásutánjának rendjét nem sikerült megfejtenünk, hiszen az se nem alfabetikus, se nem kronologikus, bizonyára itt inkább a véletlenszerűség dominált.) Emellett minden képsort a helyi mártíremlékmű felirata, egy-egy (ó)testamentumi passzus vezet be, ami a fotókkal együtt többet mond az itt élt közösség sorsáról bármilyen hosszabb leírásnál. 2006-ban elsőként a pacasai temető újult meg, majd 2008-ban a nagykapornaki és a kisvásárhelyi (mihályfai), 2009-ben pedig a zalalövői és a pákai. A megelőző, Kiss Bódog Zoltán, elévülhetetlen érdemeinek elismerésén túl, mindenképp meg kell említenünk azt a nagyfokú elkötelezettséget, amellyel a 2010-ben hivatalba lépett megyei elnök, Manninger Jenő a szívügyének érzett munka folytatásához fogott. Ennek eredményeként 2011-ben Túrje és Dobri, 2012-ben Lenti és Karmacs, 2013-ban Hahót és Söjtör, míg 2014-ben – a Holokauszt Emlékéhez is kapcsolódva – Búcsúszentlászló, Tornyiszentmiklós, Petőhenye és Zalabaksa zsidó sírkertjei, sírkövei nyertek méltó külsőt. S a hagyományosan erős zalai összefogás és lokálpatriotizmus szép példája, hogy az érintett települések önkormányzatai, civil szervezetei is kivették részüket a munkából, akárcsak a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, amely egyébként a zalaegerszegi temető takarításában, rendben és karbantartásában is folyamatosan közreműködik. Így az emlékőrzés, a kegyelet főhajtása mellett a közösen végzett értékteremtő és –megőrző cselekvés remélhetőleg mind többek számára követendő mintáját is felmutatja ez a kötet. Tudva, hogy noha megbecsülendők az elért eredmények, távolabb van még a vágyott cél teljes megvalósulása. Ám láthatjuk, mennyit ér, ha hittel és szívvel, jó ügyért, együtt tesznek egymás kezét megfogó, egy akarattal mozduló emberek, s így biztosak lehetünk benne, hogy hamarosan a bezerédi, dióskáli, gelsei, kiskomáromi, letenyei, nemesapáti, pakodi, pókaszepetki, pusztamagyaródi, szentpéterúri, zalaistvándi, zalabéri, zalacsányi, zalakomári, zalaszentgróti, zalavári és zala-tárnoki temetők is megújulnak, megszépülnek majd és újabb, hasonlóan tetszetős kivitelű album hirdeti majd egykori földijeink, a zalai zsidóság emlékezetét.

(Zala Megyei Önkormányzat, 2014)

Klári és
Tibor 1933.
szeptember
22-én házuk
udvarán
(Vajda Dóri
archívuma)

Király László

A holokauszt a magyar zenében

Valószínűleg senki sem tudja – vagy csak az, aki hallotta a rádióban Bárdos Lajos egykori nyilatkozatát –, hogy az első magyarországi zenemű, amely a holokauszt inspirációjára született, *A nyúl éneke* című, kettős vegyeskarra és ütőhangszerekre írt alkotás. Az 1944 november-decemberében, a nyilas terror féktelen tobzódása idején született kórusmű egyrészt az első „helyszíni tudósítás” a tragikus eseményekről, másrészt szerzőjének egyik legkiemelkedőbb alkotása. A zenemű alapjául szolgáló költemény, Jankovich Ferenc verse a 30-as években keletkezett ugyan, de 1944 végén kegyetlen aktualitássá vált.

Bárdos Lajos rendkívüli érzékenységgel követi végig a vers tartalmát, mondanivalóját. Egyúttal meg is „emeli” a verset, egy másik dimenzióba helyezi át, megsokszorozván a költemény kifejező erejét. Bárdos munkásságának túlnyomó többségét a capella (kíséret nélküli) kórusművek alkotják. Ebben a művében a vokális szólamokat hangszerek kísérik, nevezetesen: üstdobok, nagydob, kisdob, cintányér. A kórus és az ütőhangszerek együttes hangzása helyenként azt az illúziót kelti, hogy egy egész szimfonikus zenekar játszik a műben. Ez az illúziókeltés (is) a zeneszerző nagy tehetségének bizonyítéka, akárcsak a rendkívül gazdag és kifejező zenei anyag. Így válik *A nyúl éneke* a 20. századi magyar kórusirodalom legkiemelkedőbb alkotásainak egyikévé.

Két dolgot érdemes még megemlíteni a kompozíció kapcsán. Egyrészt azt az ún. hangszimbolikát, melyet a zeneszerző alkalmaz a műben: a 3 üstdob három különböző hangmagasságra van behangolva. Ábécés hangokkal: H-D-Esz. A három hang összeolvasva beszédhangon megszólaltatva: HÁDESZ! Azaz, a görög mitológiában az alvilág neve. Ez a hangszimbólika azt hivatott érzékeltetni, hogy a magyar zsidóság ezekben a hónapokban a teljes megsemmisülés lehetőségéig állt. Hogy ez mégsem következett be,

annak nem csak a hadi helyzet volt az oka, hanem pl. olyan humanisták, mint Bárdos Lajos, akinek a Mártírok útján lévő lakásában ebben az időben üldözöttek bujkáltak és menekültek meg...

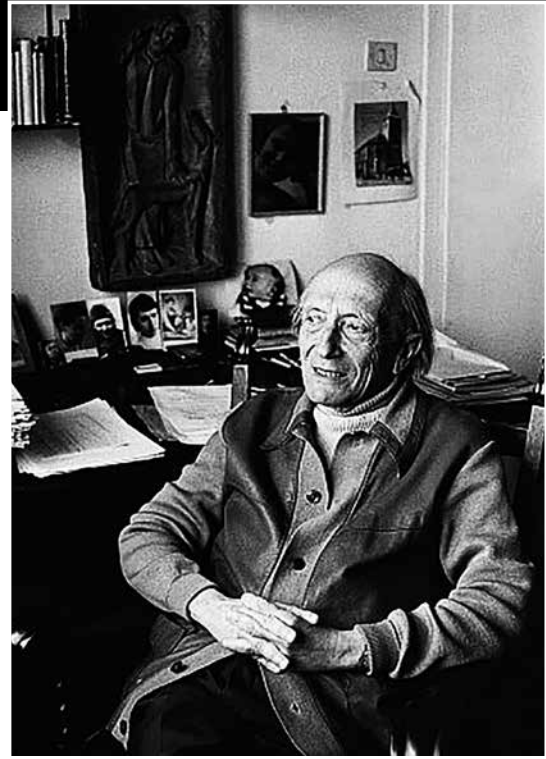
Mára – sajnálatos módon – teljesen elfelejtett zeneszerző Kelen Hugó (1888-1956). Németországban végezte zeneszerzés-tanulmányait, s mivel énektanárként működött, munkásságának legnagyobb részét dalok alkotják.

Egyik legjelentősebb alkotása a Balázs Béla szövegére komponált, 1945-ben keletkezett *Memento* című dal. A vers írója a Szegeden született Bauer Herbert, aki Balázs Béla néven vált világhíróvé. Egyrészt, mint *A kékszakállú herceg vára* című Bartók-opera librettistája, másrészt pedig, mint jelentős filmszínházi rendező, akinek könyvéből ma is tanulnak a fiatal filmrendezők. Íme a *Memento* című vers: „Egyedül ödöngök az üres utcákon / Konganak lassú lépéseim. / Kondul az éjszaka fekete öble / Fájdalmas, nehéz ütésein. / Fügönyös ablakok mögött kik alusztok, / Félrevert harangról álmodtok-e? / Félrevert harangról, olthatatlan tűzről, / Nagy félelemtől álmodtok-e? / Egyedül ödöngök az üres utcákon / Konganak lassú lépéseim. / Kondul az éjszaka fekete öble / Fájdalmas, nehéz ütésein.”.

A zongorakíséretes kompozíció egy archív felvételen maradt ránk, melyen Szabó Miklós, a kor ünnepelt opera- és dalénekes szólaltatta meg rendkívüli kifejező erővel. A holokauszt-túlélők lelkiállapotát tükröző verset hasonlóan expresszív módon zenésítette meg a komponista. A különös, „elhangolt” kíséret nyilvánvalóan a szövegben szereplő „félrevert harangok”-ra utal, s félelmetes hangulatot kelt. A keretes, visszatéréses szerkezet dramaturgiailag megnyugtatóan hat, de az atonális, „nyitva maradó” zongora-akkordfelbontás nyugtalanságot hagy a hallgatóban, zenei kérdőjelként áll a mű végén.

Balázs Béla író (1884-1949)

Kósa György zeneszerző (1897-1984)

Munkaszolgálatosként élte túl a borzalmakat Kósa György (1897-1984). Egyetlen hátizsákkal bolyongott Pest utcáin 1945-ben, mivel lakását lebombázva találta, 20 éves Judit nevű lányát és feleségét pedig a nyilasok – néhány nappal a felszabadulás előtt – valószínűleg a Dunába lőtték. A zeneszerzőt Bárdos Lajos fogadta be otthonába. Hamarosan újrazedte életét és folytatta a háború előtt megkezdett híres házi koncertjeit. Az ún. „gyászmunkát” persze neki is el kellett végeznie, s 1946-ban megírta *Jutka-ballada* című zongoradarabját, melynek még abban az évben elkészítette egy vonós hangszerekkel kiegészített változatát. Ez utóbbi érdekesebbnek bizonyul a hallgató számára, nem csak a hangszínbeli változatosság miatt, hanem azért is, mert a zongoraszólamhoz hozzáadott hangszerek kiemelik a fontosabb zenei történéseket. A műben egy lírai és egy drámai zenei anyag váltakozik. Az egyébként szép és meggyőző dallamok és harmóniak azonban – érzésem szerint – túlságosan széles időfelületen bontakoznak ki, ill. ismétlődnek (kb. 13-14 perc a mű időtartama), kioltva ezzel azt a hatást, melyet a mű egyébként keltene. Véleményem szerint egy – a zenei anyagot színe-sebbé tevő – zenekari hangszerelés méltó helyére

állíthatná ezt a nemes gyászéneket.

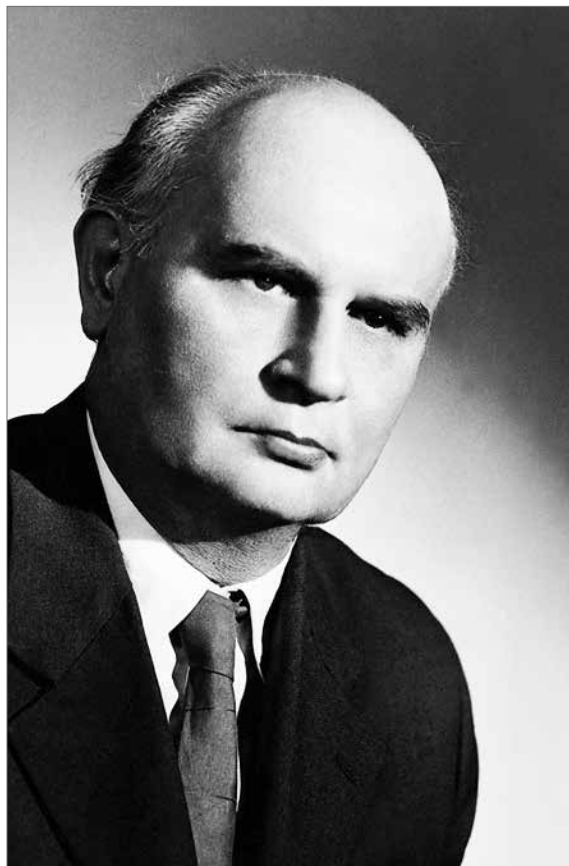
Hozzáférhető hangfelvétel híján csak megemlíteni tudom, hogy Kósa György 1946-ban komponált egy vonóstriót – két hegedűre és brácsára – felesége és lánya emlékére, melyet a *Zeneműkiadó* 1959-ben megjelentetett. E kompozíció gyarapíthatja a holokauszt évfordulók alkalmából rendezendő hangversenyek repertoárját.

Ezek után 12 évnyi szünet keletkezett a holokauszt-zenék történetében. Az ismert politikai okok következtében az 50-es éveket a felső vezetés által kötelezővé tett „hurrá-optimizmus” jellemezte. Mindenkinek vidámnak és boldognak kellett lennie és a művészetnek is ezt az érzést kellett tükröznie. Gyásról, megemlékezésről a Rákosi-diktatúrában szó sem lehetett. Ám 1958-ban egy fiatal, ígéretes zeneszerző tehetség, Lendvay Kamilló – aki azóta a magyar zeneszerzés legidősebb generációjához tartozó Mesterré vált – megtörte a hallgatást és diplomamunkájának a *Mauthausen* címet adta. A kor szellemi irányítói nem találtak ebben kivétnevelőt, hiszen a szerző édesapja, nem bírván az embertelen körülményeket, Mauthausenben öngyilkos lett. A zeneszerző így megkésve, egy drámai szimfonikus költeményben írta meg fáj-

dalmát. A liszti egytétéles formában komponált alkotás rendkívül expresszív zene. A *Mauthausen* – Illyés Gyula szavait idézve – a rettenetet szépen kimondó és azzal fel is oldó, – véleményem szerint – maradó értékű zenemű. A kompozíció szellemi háttérében persze ott áll Bartók, de semmi esetre sem beszélhetünk epigonizmusról. Egyéni hangú zene ez, melynek egyes intonációs körei a komponista életművében vissza-visszatérnek, biztosítván ezzel – a látszólagos stílusváltások ellenére – az életmű egységességét. Aki először hallja a *Mauthausent*, az erőteljes, ritmikus, felkiáltás jellegű zenei anyag ragadja meg figyelmét (a darabban ez az intonáció uralkodik). Számomra azonban az a quasi melléktémászerű, lírai, siratóra emlékeztető dallam marad emlékezetes, amely a mű első harmadában jelenik meg, majd – gazdagabb formában – a mű lezárásaként ismét megszólal.

1963-ban született Szervánszky Endre – Pilinszky János *KZ-oratórium* című verses jelenetére komponált – *Sötét mennyország* című rekviemje. A szavaló színészekre, vegyeskarra és zenekarra írt alkotás szintén a koncentrációs táborok szörnyűségeit kívánta művészi formában feldolgozni, ám ez a vállalkozás – annak ellenére, hogy a kor egyik legjelentősebb zeneszerzője írta meg – nem nevezhető sikeresnek. Részletes elemzés helyett idézzük Kroó György zene-történész véleményét: „A Pilinszky szövegére írott *Sötét mennyország* oratórium bizonyára a magyar Varsói menekültnek készült, szép részletei ellenére a maga egészében mégiscsak torzó maradt és szövegével sem sikerült igazán szervesen összenőnie.”. Sajnálatos, hogy egy – már életében klasszikusnak számító – magyar zeneszerző, éppen a holokausztról szóló sikertelen művéről kell szót ejtenem, de más vélemények szerint is a *Sötét mennyország* világnézeti valómása erősebb, mint esztétikai értéke. Szervánszky Endrének 1999-ben a jeruzsálemi Jad Vasem Intézet a Világ Jámhora címet adományozta a II. világháború alatt végzett embermentő tevékenységéért.

Szervánszky műve után bő másfél évtized telt el, míg egy újabb – ezúttal német nyelvű – kompozíció született, melyet a holokauszt inspirált. Kósa György *Todesfuge (Halálfuga)* című alkotása szoprán hangra és kamaraegyüttesre 1976-ban készült. Bemutatója 1979. szeptember 29-én volt a budapesti Zeneakadémia nagytermében, a Korunk Zenéje Fesztiválon. E sorok írója ott volt ezen a hangversenyen és elmondhatja az utókornak, hogy ilyen közönségsi-

Szervánszky Endre zeneszerző (1911-1977)

kere új magyar műnek talán évtizedenként ha 1-2 akad. (Soproni József *Eklypsise*, Balassa Sándor *Kassák rekviemje*, Durkó Zsolt *Fire music*-ja volt még ehhez hasonlítható a 70-es években.) Az idős Mester friss léptekkel szaladt fel a pódiumra és köszöntö meg az őszinte lelkesedéstől fűtött közönség hosszantartó tapsát.

A rövid – mindössze 7 perces – kompozíció Paul Celan, romániai származású zsidó költő versére íródott. A szürrealista, hátborzongatóan kegyetlen hatású szöveg hangulatát tökéletesen adja vissza a zene. Bárdos Lajos és Kelen Hugó kompozícióihoz hasonlóan a muzsika „megemeli” a verset. Talán csak Schubert és Goethe művészi találkozásához hasonlíthatók ezek az eredmények. További érvelések helyett idézzük a korabeli kritikákat: „Az óriási sikerű bemutató kritikusai azonnal felismerték, hogy a *Todesfuge* legnagyobb erénye az, hogy a szövegben leírt borzalmakat mennyire tartózkodóan ábrázolja. Kroó György megállapította, hogy 'a rettenetet mintegy hangfőgőval éljük át'. Kovács Sándor szerint a döbbenetes

Székely Endre zeneszerző (1912-1989)

atmoszférájú költeményt 'Kósa oly mérhetetlen higgadsággal ülteti át zenébe, hogy valósággal megsokszorozza hatását. (...) A szertartásszerűen merev, refrénekekkel tagolt szerkezet vasfegyelmébe kényszerített érzelmek megrendítőbbek, mint bármiféle formai mértéket nem ismerő expresszív ágálás.'"

Az 1945-1990 közötti időszak utolsó, nagyszabású, holokauszt által inspirált zeneműve Székely Endre *Ítélet Jeruzsálemben* című oratóriuma. Mint a címből is kitűnik, ez a kompozíció az Eichmann-per művészi feldolgozása, vagy inkább reflexiója. Székely Endre már 1970-ben bemutatott *Naenia* című oratóriumában emléket állított a holokauszt áldozatainak (alcím: „a meghalt társak emlékére”), ám itt még kizárólag keresztény szimbolikát használhatott – az ismert politikai okokból –, így a latin liturgia és Pilinszky János verssorainak felhasználásával írta meg, Jézus szenvedéstörténetével „lefedve”, a zsidóság mártíriumát.

A sokkal szabadabb 80-as évek közepén azonban már konkrétabb hivatkozással is élhetett. Oratóriumának szövegét a latin nyelvű *Ótestamentumból* merítette, ám a darabban szerepel a *Kél molé ráchamim* kezdetű zsidó temetési ének szövegének egy részlete is. A záró kórus előtti bevezető zenekari anyagban megszólaló néhány keleties ihletettségű dallam, amely a fafűvőkon (fuvola-oboa) szólal meg, majd a felcsendülő – gyerekekkel kiegészített – vegyeskar, mely Honegger *Dávid király*ának, ill. *Karácsonyi kantátá*jának *Hallelujájára* emlékeztet, hirdeti a borzalmak ellenére: Ám Jiszráél Cháj, Izraél népe él!

A Kossuth utca 44-es számú ház lakói és társaságuk az 1930-as években. Ülnek: Törő Imre tiszttviselő, a bajuszos úr D. Horváth Lajos asztalos, előttük balról Toma Géza, mellette Vajda Tibor és Kati. Balról állnak: Vajdáné, Toma Béla, Gondí István borbély, Vajda Klári, Bogyainé (vasutas feleség), Vajda Magda és Toma László. (Vajda Dóri archívuma)

Ámos Imre: Önarckép -1941

Kevesen tudják, hogy a Canal Grande éke, a Palazzo Venier dei Leoni, mely ma a velencei Guggenheim Múzeumnak ad otthont, egykor Nemes Marcell magyar műgyűjtő tulajdonában volt. Peggy Guggenheimet és Nemes Marcellt nemcsak a rendhagyó palota egykori birtoklása teszi rokonná, hanem az a mérhetetlen gyűjtőszrenvedély és művészet iránti elköteleződés is, mely világhírnevet hozott számukra. Bár Nemes vásárlásai Európa teljes műpiacát lefedték, a magyar közönség a budapesti és kecskeméti kincsek révén ismerhette meg a nevét. 1911-ben 79 képet adományozott Kecskemét városának, melyek ma a Kecskeméti Katona József Múzeum Képzőművészeti Gyűjteményét meghatározó darabok. Kecskemét Iványi Grünwald Béla közreműködésének köszönhető a különleges anyagot, melynek odaajándékozását nagymértékben befolyásolta az akkoriban megalapított művésztelep. Az évek során a kecskeméti kollekcio folyamatosan gyarapodott, a kiállítóhely Kecskeméti Galéria majd Kecskeméti Képtár néven vált ismertté, de a legfontosabb, a mai állapotokat is meghatározó esemény 1983-ban történt, mikor a Farkas István-Glücks Ferenc hagyatékkal kiegészült anyag a kecskeméti Cífrapalotában lelt otthonra. A Farkas-Glücks néven híressé vált együttes valójában

Horváth Nóra

Gyűjtők és alkotók emlékezete

*A magyar zsidó képzőművészet a 20. század első felében.
Válogatás a Kecskeméti
Katona József Múzeum
Képzőművészeti Gyűjteményéből*

Vasilescu Gyűjtemény Győr
2014. december 14. – 2015. február 28.

Wolfner József műgyűjtő és mecénás ízlését dicséri, aki olyan művészeket támogatott, mint Csók István vagy Fényes Adolf. A huszadik század elejét felölelő impozáns kollekcioából negyven festmény érkezett Győrbe, melyek ízelítőt adnak Kecskemét és a magyar zsidó művészek kincseiből. Jelen kritika keretei nem teszik lehetővé, hogy hosszan elidőzzünk a címben jelzett megjelölés kultúrszociológiai problémáinál, s a megjelölés alá sorolt művészek motivációinak és

Kádár
Béla:
Fiú
kutyával
1940

Farkas István: Vége

identitásának sokszínűségénél. Úgy vélem helytálló Richard Shusterman megjegyzése, mely szerint: „A zsidó identitás (...) lényegét tekintve nincs konszenzus; valójában már régóta heves viták és küzdelmek fókuszában áll Izrael törvényhozásában és bíróságain. Bármilyen semleges definícióval is próbálkozunk, az tulajdonképpen tartalmilag üres lesz. A zsidó létezés számos különböző lehetősége mellett hogyan kellene valakinek realizálni a saját zsidó identitását? A kérdésre adott válasz részben bizonyára a személyes háttér és kontextus esetlegességein múlik.”. A győri tárlat esetében elfogadható válogatási szempontnak tekinthető az a tény, hogy a kiállított művek szerencsés túléltői a háború pusztításának, megmaradhattak az utókor számára és a holokauszt után is őrzik alkotóik emlékét a kecskeméti múzeumban.

A földszinti kiállítóterben Pólya Tibor *Fivérem hegedül* című festménye elsők között hívja fel magára a látogató figyelmét. Érdemes megnézni a kép hátterét: a fonalak háta mögötti falon Whistler *Arrangement in Grey and Black No.1. (Whistler's mother)* című festményének körvonalaira ismerhetünk. Pólya 1911-ben készítette a festményt, Whistler munkája pedig 1871-

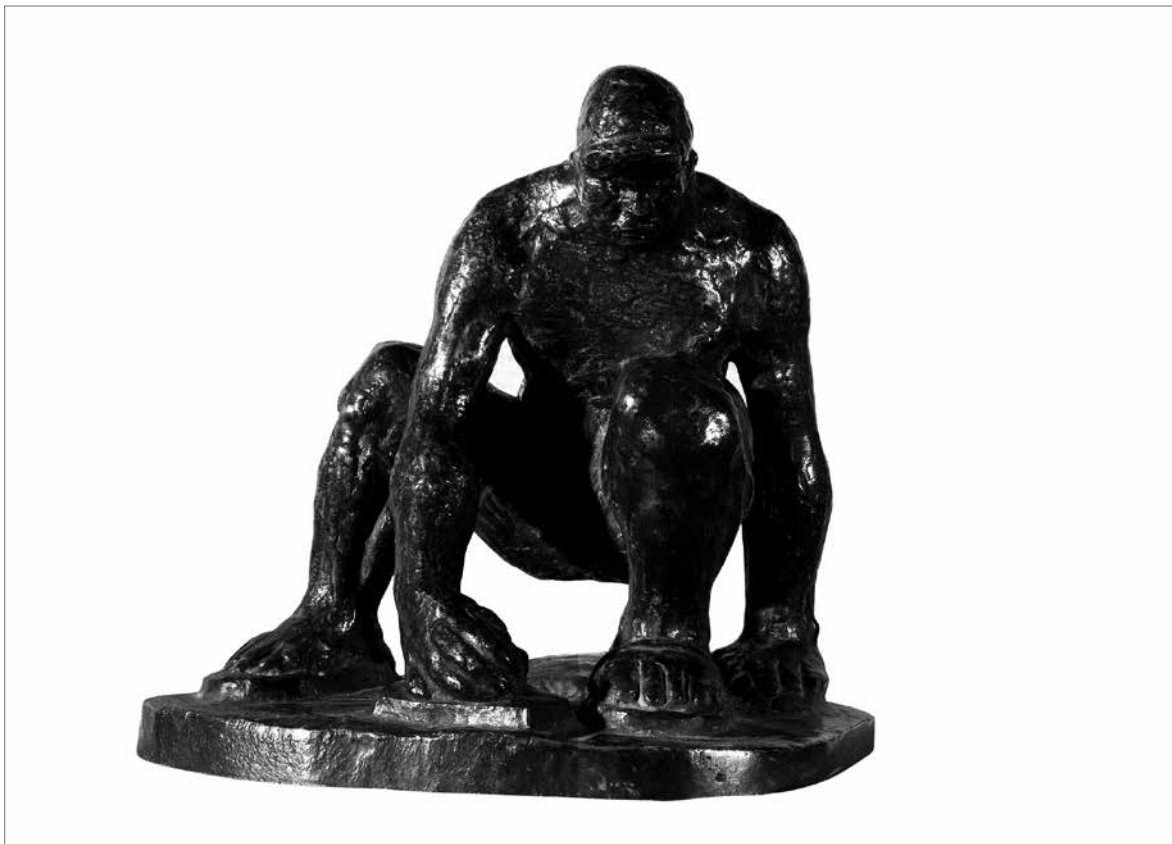
re tehető. Érdekes tisztelgés a magyar művésztől az amerikai James McNeill Whistler előtt. Az amerikai festészet, s így az amerikai-magyar művészi kapcsolatok is rendkívül alulreprezentáltak Magyarországon. Éppen ezért kivételes lehetőség megtekinteni az Egyesült Államokban is nagy sikert aratott Márk Lajos 1907 és 1909 közötti *Parkban ülő nő* című festményét. Márk, aki elsősorban portréfestőként szerzett magának hírnevet, évtizedekig élt New Yorkban és 1912-ben ott vette feleségül a győri származású Molnár Rózsát, Rákosi Szidi egykori tanítványát. Berlin és Párizs mellett Czóbel is bemutatkozhatott New Yorkban, 1927-ben a Brummer Galleryben.

Bár a kiállítás rendezési elvére a képek közt sétálva nem derül fény, szemet gyönyörködtető egymás közelében elhelyezve Czóbel Béla *Kastélypark* című festménye és Bruck Miksa *Tájképe*. Az alak nélküli, de az ember jelenlétét és természetformáló erejét érzékelhető képek hangulata közel áll egymáshoz, még ha színviláguk és ecsetkezelésük eltérő is. A kiállított munkák alkotói komoly külföldi tanulmányokat tudhattak a hátuk mögött, s Magyarországon is kiváló mesterek keze alatt dolgoztak. Bruck Miksa (*Tájkép*),

Anna
Margit:
Fej
1947

Jávor Pál (*Csendélet*), Márk Lajos (*Parkban ülő nő*) és Magyar-Mannheimer Gusztáv (*Pulyka*) Benczúr 1883-ban meghirdetett mesteriskolájának növendékei voltak, ahol kizárólag a történelmi festészetre fókuszáltak a diákok. A válogatásban szereplő festményeket a hagyománykövetéssel szemben azonban sokkal inkább az újítás szelleme hatja át. A neósoknak elkeresztelt neoimpresszionisták – Iványi Grünwald Béla (*Kecskeméti táj, Kofák a hóbuckák között*), Czöbel Béla, Czigány Dezső (*Ady-portré, Nevető önarckép*), Perlrott Csaba Vilmos (*Csendélet, Kálvária, Krisztusfej, Sirató asszonyok*), és Ziffer Sándor (*Önarckép*) – a nagybányaiaktól elkülönülve, a kortárs francia irányzatok hatására új, harsány színvilággal robbantak be a magyarországi kiállításokra. Ziffer Sándor művészetében a francia vonal mellett a berlini tapasztalatokból építkező expresszionizmus is jól érzékelhető. A neósok készítették elő a talajt a Nyolcak-nak, és többségük közvetlen hatást gyakorolt a kecskeméti művésztelepen folyó munkára. Az 1916 és 1919 között, a művésztelepen dolgozó Iványi Grünwald-tanítvány Gráber Margittól két munkát is láthatunk, az *Akttanulmányt*,

Bokros
Birman
Dezső:
Aszfaltozó
1943

Gráber
Margit:
Akt
tanulmány
1916

és a *Cigányvárost*. A francia-német művészeti élet ismerete jellemezte őt is, hisz 1920-tól 24-ig férjével, Perlrott Csaba Vilmostal Németországban élt, a húszas évek közepén pedig egy ideig Párizsban.

A huszadik század eleji magyar művészeti élet jelentős szervezete volt a MIÉNK (Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre), valamint a KÉVE (Magyar Képzőművészek és Iparművészek Egyesülete). Előbbibe olyan művészek tömörültek, mint Czöbel, Fényes, Iványi Grünwald vagy Magyar-Mannheimer. Az 1910-es évek elején új lehetőséget jelentett a művészek számára az Ernst Lajos műgyűjtő által alapított Nagymező utcai múzeum, melynek legfelső emeleti műteremlakásait sokáig Fényes Adolf és Zádor István használta. A közeli Japán Kávéházban egy asztaltársasághoz tartozott Nemes Marcell, Ernst Lajos, Fényes Adolf (*Terítés*), Perlmutter Izsák, Hermann Lipót (*Szerellem kapuja*), Pólya Tibor és Hatvany Lajos. Évekkel később, 1936-ban éppen az Ernst Múzeum adott otthont Anna Margit (*Fej*, 1947; *Kendős fej*) első gyűjteményes kiállításának, melyet férjével, Ámos Imrével (*Kék önarckép*, *Önarckép*, *Rabbi kakassal*) rendezett. A művészpárpár öt festményén keresztül a Szentendrei Művésztelep is képviselteti magát a kis győri válogatásban. A zsinagóga épülete meghatározó háttér egy olyan kiállításához, melyen hat alkotás látható Wolfner József fiától, az Auschwitzban megölt Farkas Istvántól és a szintén tragikus körülmények közt elhunyt Ámos Imrétől. Farkas képei – *Fiatal részeg költő az anyjával*, *Vörös asztal* – méretük, valamint borongós, tragédiát előrejelző hangulatuk miatt a tárlat jelképértékű darabjaiként is értékelhetők. Farkas a század elején az Ecole de Paris-hoz tartozott, számos kiállításon láthatta munkáit a francia közönség. Apja halála miatt tért haza a harmincas évek elején, hogy átvegye a családi vállalkozás vezetését. Felesége, Kohner Ida szintén festőművész volt, akit a nyilasok öltek meg Budapesten. Az 1920-as években készült *Játszó gyerekek* című festménye Farkas munkái mellett látható a zsinagóga téli templomában.

A kiállítás kurátora ifj. Gyergyádesz László, aki a válogatáshoz készült önálló katalógusban részletes tanulmányban foglalkozik a magyar zsidó festészet aranykorával, és a kecskeméti zsidóság múltjával. A kiadvány a Magyar Holokauszt Emlékév alkalmából jelent meg.

Perlrott
Csaba
Vilmos:
Sirató
asszonyok
1922

Tóth Imre

Törmelékholdak zuhanása

Azt mondják, távolról jobban látszanak a dolgok.
„Fellobban mértékre, és kialszik mértékre”
Ma is két új bolygót fedeztek fel újra. Az egyiken istenek
laknak, de jégből van mind. A másikon gyalogság védi a
hidat. A sötétség ne törjön át.
Most is hullik, és zuhan minden, ebben, és minden más
pillanatban. De a végén visszaállítatnak mindenek.
Én a távcsövön át nézem, ahogy a jégtestek egymáshoz
csapódnak, és törmelékként hullnak együtt tovább.

Döntéshozók

Nem mi vagyunk az elsők, és nem is az
utolsók.
Leépülő civilizációban élni, és a Teremtő
titkait kutatni.
Megkezdődött a Föld kiürítése,
lassan lezárják a határokat.
Rozsdás ablakkeretek mögött,
elhallgat a gépek zümmögése.
Isten ígéretet tett az embernek,
tehát nekem is,
mert én is
része vagyok az embernek.
Évezredekig tartott beépülni, átadni
a tudásomat, de most véget ér a munka.
Végleg holtta nyilvánítom magam.
Benned élek tovább.

Szabó Ferenc SJ

Az Etna lángoló krátere

Valóság és mítosz

Variációk olvasás közben

*„Lávába kóstol, aki ma csókol, és ő maga is
tűz lesz, de tarajos tűz lesz elsusogott szava is.”
(Nagy László)*

Alföldi Jenő *Valóság és mítosz* című remek tanulmányát olvasom Nagy László *Hölderlin vascipői* című 1970-es nagy verséről. A költemény utalás Friedrich Hölderlin befejezetlenül maradt drámai műveire: az *Empedoklész halálá*-ra és az *Empedoklész az Etnán*-ra.

„Empedoklész (Kr. e. 490–430) szicíliai filozófus, költő és szónok, akinek kozmológiája mitológiai elemeket is őriz. Hölderlin drámatörédei szerint ráébredt, hogy az istenek és az emberek közt áthidalhatatlan szakadék tátong. Úgy gondolta, az élet egyetlen értelme, hogy azonosuljon a természet és a kozmosz mindent betöltő erőivel, vagyis az istenekkel. Üdvözítő felismeréseit meg akarta osztani az emberekkel, Agrigentum lakóival. (A szicíliai város neve ma Agrigento; mellette egy kisebb település, Porto Empedocle a filozófus nevét viseli.) A városiak azonban méltatlanok voltak tanításaira, mulandó s nevéseges dolgokért rajongtak, és kiközösítették maguk közül a bölcsét. Empedoklész az Etnára költözött, hogy remeteként folytassa vallásos szemlélődését. A város polgárai megéreztek gyarlóságukat, bánták viselkedésüket, és követséget küldtek hozzá, hogy kiengeszteljék. Ő azonban hajthatatlan maradt. Visszavonhatatlan döntést hozott – az Etna lángoló kráterébe vetette magát, hogy az isteni őselem, a tűz eleméssze testét, lelke pedig visszaszálljon az égiekhez.”

A szicíliai bölcselő költő, Empedoklész halála kísért, mítosz és valóság vegyüléke Hölderlin híres töredékében: a német költő az ember uralma, nagysága és az istenek versengése mítoszáat vetíti elénk: *Empedoklész halála* (Báthori Csaba fordítása):

*„Mert mi volna az ég s mi a tenger,
a csillag és sziget s ami az ember
lába előtt hever, ugyan mi volna
e holt húrozat, ha én, én nem adnék
hangot, lelket, dallamot neki? És
az összes fortélyos isten, ha én
nem szólnék helyettük? Ki vagyok én, mondd!”*

Nagy Lászlót is megihlette az Empedoklész-ihlette Hölderlin:

HÖLDERLIN VASCIPÓI

*„Fölszívni a téboly tápsóit, Virág,
fölszívni virág-koponyádba erőnek,
elindulni az Etnára, Virág,
a hamuhoz, ahol már nem a kard
ragyogása szép, de a példaadás,
ugrani fejjel a kráterbe, Virág:
megható nagy sors – már tapsolnak is
látván a tündércipőket a mélyből
kifújva, lávától naggyá szeretve...”*

Nagy László verse kitalált, pontosabban szürrealisztikus képtársítással létrehozott relikviára épül. A mitizált irodalmi hősről, Empedoklészről a dráma szerzőjére, Hölderlinre viszi át a képzeletbeli tárgyat: „az Etna tölcseréből kitoró láva a német költő cipőit veti ki, amelyekre ráégett a vulkáni vas-magma...” (Alföldy Jenő).

Kedvet kaptam Nagy László verseinek olvasására. Alföldy tanulmánya mottójául írta fel Nagy László *A Vasárnap gyönyöre* című nagy poémájának sorait, amelyek az Etna lángoló kráterére utalnak:

*„Lávába kóstol, aki ma csokol, és ő maga is
tűz lesz, de tarajos tűz lesz elsusogott szava is.”*

A költemény eszmélődés az elmúlásról, az idézett sorok a kezdet és a vég két éjszakája közti pillanatnyi szerelmi extázist villantják fel. Így folytatódik:

*„Jégmezőt szikraeső ver, kárhozat, üdvözülés
között a mesgye is éghet, mérni most nem tud az ész.
Éjszaka: úrbeli élet, törvénye rejtve buzog,
testek: a kéz gyűrűjében forgolódo szaturnuszok...”*

Igazában Szentkuthy Miklós *Fejezet a szerelemről* c. 1936-os regénye olvasásakor kezdtem olvasgatni Empedoklész költő-filozófus gondolatairól. Az író (hőse) a 142–159. oldalakon Empedoklész töredékeiről eszmélődik. Panteizmusa és pesszimizmusa az egzisztencialistákra (Heidegger és főleg Sartre gondolataira) emlékeztet: *a lét és a semmi*, a tett és gondolat örök ellentéte, Afrodité-szerelem, az élet titka – az embrióélet első másodperceitől hogyan keletkezik a másság, a Végeesség és Végtelenség paradoxona; hogyan szüli az ember az isteneket? az egyszeri dolgok múlása vagy örökös ismétlődése, a szenvedés és az örök elhagyatottság, a Harmónia és a Véletlen metafizikája az anyagi és szellemi világban; *születésem vicc vagy véletlen?...*

Idézek a 154–155. oldalakról, amelyek különösen megragadtak, hiszen számomra is *megfejthetetlen titok fogantatásom véletlenszerűsége*: „*A véletlen*: ez a zöld mérge, mely alattomos kígyóként belopódzik a vérünkbe, szerelem- és látótesteinkbe – ez a fekete, titkos erdei ér. (...) *Véletlen a születésem*: ha egy láthatatlan kis spermajacht kormánytalan vitorláját egy ezred szöggel inkább balra, mint jobbra hajtja a sors, akkor már nem vagyok – volt egy időtáv, melyen belül abszolút egyformasággal voltam erre a földi s talán az örökkévaló égi meg a soha-soha életre kijelölve – természetes tehát, hogy egész alkatomban, élettörténetemben mindig magammal hordom, mint legikerebb ikertestvéretem, legvérebb vérrokonomat: ezt a semmi-lehetőséget, ezt a nagy, anyám méhétől örökké menstruált konkrét nihilt.”

Szentkuthy itt a pogány Empedoklész szerepében saját világnézetéről is vallott. Ezek a metafizikai kérdések később is állandóan gyötörték. Később nem áttételesen, közvetlenül is vallott Kabdebó Lórántnak küzdelmes keresztény, katolikus hitéről a kétkedő és csodálkozó, folyton „imádkozó” remete (még Ratzingert is idézte: *A mustármag reménye*); főleg a zsoltárokat kedvelte, velük lázadott és dicsérte Istent.

Befejezésül – válaszul Empedoklész-Szentkuthy „véletlen-reflexióira” – ideírom zsoltárparafrazisomat:

GENEZIS – ZSOLTÁRHANGRA

*„Anyám méhében Te szótted testemet”
(Zsolt 139)*

*Évmilliók moraja ringatott
és te még mindig nem tudod
hogy fenn a csillagok vigyázó csendje
előre rád figyelt és
rád várt a kibomló teremtés?*

*A föld méhében, az idő mélyében
már ismertél engem:
ott voltam örök terveidben
jelen midőn a tengerszélen
szállva a szélben
mind arra vártak a homokszemek
hogy műveid közt én is ott legyek.*

*Anyám méhében Te szótted testemet:
hozzám küldted az anyanedveket
hogy véresem, vesém és végtagom legyen
s az ő szívével dobbanjon szívem.
Szemed már látta minden tettemet
felírtad őket könyved lapjain
előre kiosztottad napjaim
és megjelölted jövődő utam.
Csodálatosak terveid, Uram!*

(1981)

Budapest, 2015. március 1.

*

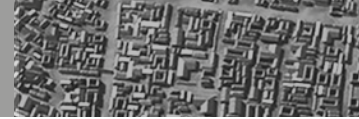
Folytatás: Szentkuthy vallomásait olvasva (2015. március 3.)

Újabban ritkán kötöttek le olyan olvasmányok, mint Szentkuthy Miklós *Frivolitások és hitvallások*. Bp. Magvető, 1988 (=FH) önéletrajzi vallomás-kötete. Kabdebó Lóránt 1983. január 6-a és május 7-e között 27 alkalommal hangszalagra vette beszélgetésüket a Petőfi Irodalmi Múzeum hangtára

Pompeji az eltemetett város

- Megállíthatatlan a pompeji régészeti ásatások pusztulása
- Pompeji áldozatok

számára. Néha közbeszólt felesége, Dolly és munkatársa, Tompa Mária is, aki a kötetet szerkesztette. (Kabdebó Lóránttól 1988 nyarán kaptam a dedikált példányt.)

A beszélgetéseket olvasva időnkét kézbevettem a PRAE-köteteket, a *Fejezetek a szeremről* c. bölcselkedő regényt, amelyből a múlt nap már idéztem, meg újra bele-beleolvastam a Szent Orpheus-breviárium köteteibe, amely „egy lírai önarckép különböző vonásai, a szerzőnek mintegy szerepei és álarcjai: a mű lényegében ’vallási’, mert szeremtől politikáig mindenütt a civitas dei és civitas mundi harcán van a hangsúly.” (FH 405). E „breviáriumokban” hajdan búvárkodtam. „A *Szent Orpheus Breviárium*a szellemében: itt együtt van sok minden. Erősz, barokk fantázia, szentképek, később is fogunk beszélni erről, egész életemet végigkíséri a hipererotika és a hipervallásosság, szuper-Golgotha és ultrapornosz kapcsolata!” (FH 424).

Casanova alakjában önmagáról vallott, de ugyanígy Szent Ágoston életműve is meghatározó befolyást gyakorolt világszemléletére, műveire (FH 406-407). A Biblián kívül elmerült az egyházatyák és az eretnokségek tanulmányozásában. Örömmel láttam olyan (általam is nagyra tartott) jezsuiták emlegetését, mint a német E. Przywara vagy egyik mesterem, Teilhard de Chardin. A paleontológus és misztikus Teilhard de Chardinre többször hivatkozik.

Lenyűgöző Szentkuthy műveltsége, ismerete a természettudományoktól a teológia és a misztika magaslataiig, jártassága a világirodalom, a szellem- és művészettörténet, a mitológia és az egyháztörténet birodalmában. A beszélgetés során – élettörténete: karrierje és szerelmei keretében – megnevezi olvasmányait, alapélményeit, sokszor kitér alapproblémáira, a *végző kérdésekre*. Engem főleg ezek kötöttek le, mert ráismertem saját vívódásaimra is: a *kezdet és a vég, szerelem és halál!* Fentebb már idéztem a *Fejezet-ből születésem véletlenéről; vö. itt (FH 455) nászagy és halottas ágy!*

Ideírok néhány idézetet: „Már többször említettem, de ide illik, hát hangsúlyozom: nem az abszolút igazság megválaszolására törekszem, számomra a *kérdések* minél világosabb és teljesebb regisztrálása a lényeg, ez tehát sohasem abszolút válasz-igényt jelent. Milyen érdekes, hogy kevés ember elmélkedik úgynevezett Nagy Kérdésekről. Nevezük szerencsés állatfajnak az embert? Még Teilhard de Chardin is úgy beszél rólunk: groupe zoologique humain, az embernek nevezett állatfaj. (...) Teilhard de Chardin egyszerre foglalkozott ősmajmok és ősemberek legapróbb csontjaival, foszszilis porcogóival, és metafizikus látomásaiban a középkor misztikusaival kelt versenyre.” (FH 433).

Befejezésül még idézek a XXI. részből: „*Hit és hitetlenség próbaházassága frigidádával*”. Az „örökké imádkozó” így vall magáról: „Hármat kell összeegyeztetnem magamban: a katolikus ortodoxiát, a végtelen sok erotikát és a hétfejű sárkányként rám törő kételkedést.” (564).

„Bizony a teológiai és filozófiai gondolkodás nagy harcot jelent, mert akármilyen hívők vagyunk is, rációnk, pozitívizmusunk és historizmusunk sokszor ’ágaskodik!’ Egész hitéletemet vagy – hogy kis önostorozással mondjam – hitetlenség-életemet a klasszikus alakképlet és alapjelenet jellemzi: Jákob harca az angyallal.” (FH 567).

*

Folytatás: 2015. március 5.

Mielőtt folytatnám jegyzetemet, megemlítem: Már 1988-ban írtam egy jegyzetet „Szentkuthy Miklós és az erősz” címmel, amelyet felvettem „Az ’örök nő’ (Variációk egy témára)” eszmélődés-sorba: „Bosch Édenkertje”, „Két szerelem harca Claudelnél”, „Az ’örök nő’ Emmanuel és Teilhard művében”. (Lásd Szabó Ferenc: *Láng az őszutóban*. Interjúk, naplók, versek. Budapest, 1997, 204-206.)

Továbbra is böngészem Szentkuthy műveit *Szent Orpheus Breviáriumá*-t: IV. kötet. IX. *Véres számár* (1984). 1. *Vita (Szentéletrajz)*: Villanovai Tamás (1484-1955). Történelem és mitológia színes keveréke, „színház”, látványosságok, szex a szenttel keveredve...- 2. *Lectio (Szentolvasmány)*. I. Üres a pápai trón... II. Johanna Papissa. (Mennyi csemege szerzőnknek: történelem, legenda, mitológia, fantá-

zia-játék!) III: „Pompeji pusztulása...” Itt megállok. E lapokon megakadt a szemem, miután a Vatikáni Rádió bejelentette, hogy *Ferenc pápa március 21-én Pompejibe és Nápolyba látogat.*

Ezt a jegyzetet az *Etnával* kezdtem, hát most a *Vezúvval* fejezem be.

Persze, Szentkuthy számára különösen is érdekes téma a Vezúv vulkánkitörése által 79-ben elpusztított város „megjelenítése”: körkép, összkép, örömhölgyek, rabszolgák, aranyszamarak, Vesta-szüzek... A történetet sokan megírták, Szentkuthy is említ kettőt, de nem az ifjabb Pliniust, aki szemtanúja volt az apokaliptikus történetnek. Lásd Kertész István írását: <http://www.historia.hu/userfiles/files/2010-04/Kertesz.pdf>

A drámai esemény színes – elképzelt – festése után Szentkuthy megjegyzi (91. old.): „Állítólag az akkor 'uralkodó' szentéletű pápa, Clitus is megjelent Pompeji fórumán (kissé szünetelt a hamueső?) mivel az időben Nápolyban tartózkodott – tán épp a Szentföldre készült – és feszülettel a kezében a keresztény hitre térítette a pompeji népet – sokan megkeresztelkedtek, homsex fürdők sarában, repedtkloakák vizében. Egyébként jellemző volt a bárdolatlan klerikusokra, hogy – a tűzesőben – formális hitvitát kezdtek arról, hogy a száz és száz abortusz által aszfaltra köpött koraszülöttet lehet-e, kellendő-e megkeresztelni vagy sem?”

Jellemző szerzőnkre: a kloakáktól rögtön felszárnyal a teológiáig. Utána következik az Eleuziszi Misztériumok „titokmókáinak”, szexuális perverzióinak megjelenítése, „a vak tyúk fantáziájával”! Érdekes – Szentkuthy lényegre törő szemléletére jellemző – a zárójeles megjegyzés: e misztériumokról „semmit sem tudunk, se pontosan, se pontatlanul (legalábbis a mi elég korlátolt kolostorunkban *nem*, mert a halál és örök üdvösség szempontjából *nem* érdekes sok fölösleges marhaságot tudni”!

Befejezésül ideírom 1988-as helyszíni látogatásom élményéből született versemet:

Pompeji látomás

*Kiszáradtak a hajdani kutak
a falrepedésekben kókadt fűvek
közel kétezer évesek a kopott kövek
mély keréknyomok őrzik a kocsi zörejt
kemény paták csattogását
a Fórum a Vénusz templom a kocsmá
a közfürdők örömházak magánpaloták
némán emlékeznek
a múzeumban vonagló férfi
fájdalmas anya gyermekével
csókba merevült szerelmesek
megkövült eleven halottak
mind kiléptek az időből
Megmozdul a történelem filmje
a rémület és látomás elragad:
míg a merev szemű pogány istenek
könyökölnek az idő kilátóján
szánalommal szemlélem a lávaömlést
a Vezúv e részeg óriás okádja belsejét
a tűzkigyótól üldözött tömeg
rohan a nyílt tenger felé
vízhalála lesz szabadulása*

1988. július 28. déli

Dezső Márton

Légy híve

Nem rendülni meg
értelmes beszéden,
forradásnyi szájjal, tétlen
szemekkel hagyni.
Minden kezet visszaadni.

Nem mozdulni meg
hiába éget is a Nap,
teremj füstölgő csontokat,
ha már húst nem teremtél.

Ahol törvény nincs, csak bírák,
ott asztalokra írka-firkát
ne rakj.

Maradj árnyékod előtt,
és az, mint számító szeretők,
mögötted marad.

Innen

Ide nem jön már senki,
innen mindenki elment,
itt arccal a földnek
temették az embert.

Aki innen szökött
– legyen sírja bárhol –,
egy mondatot legalább
megtanult a zsarnokságról.

Itt az emlékek mind
ökölszemű szobrok,
és megfeszült, ki elhitte,
hogy csak itt lehet boldog.

Zarathustra

Mutasd meg nekem:
Hol a hely, ahol a Föld
leginkább örül?
Ahol Törvényem,
a legszentebb egyetlen
majd házat épít.

Szakony Dorina

lassúság

1.

hovatovább

hideg falaknak támasztjuk hátunk.
bőrünk átveszi a színét.
leülök szemben az idővel.
nézem, ahogy ellenem dolgozik.
egyszer csak felébredünk és nem fogunk semmire emlékezni.

2.

érted jöttek

sorstársak vagyunk.
mindannyiunkat csehov teremtett.

3.

enyhülés

rajtunk múlik az idő.
rajtunk *múlik* az idő.
anya szerint mind meg fogunk halni.

Gál Soma

Nincs egy liszteszsák

Volt egyszer, hogy egy fiú a tornácon üldögél éjszaka. És bámulja a tócsát, meg benne a teliholdat. Nehéz így látni nagyapámat: szakáll nélkül, a fekete, robusztus SZTK-szemüvegében. De még nehezebb nagyanyám nélkül. Arról a fotóról képelem most, amin a gyönyörű lány majdnem két fejnít néz fel a kamerába hunyorgó fiúra. Kezemben az a kép is, amit az asztalán őrizget, és amin őszülő szakáll hull Mikulás-hasára, és a harmadik, a konyhában vékony arccal ücsörögve. Bámulok ezekre a tiszta, szép papírokra. Hogy tudott vigyázni mindenre! Ezek is a legnagyobb rendben sorakoznak az íróasztalon, ahogy mellettük a tollak, a falon a megszámlálhatatlan kalendár, a pontosan kattogó faliórák, a polcok könyvei ábécében, a nappali asztalán távirányítók, a konyha kanalai, villái, kései és az egész műhely. A katonás rend.

A fiú a képzeletemben pedig kitűri az ingét, haja ziláltan takarja homlokát, felhúzott térdel bámulja a tócsát. Feldúlt. Talán kicsit fél is. Hergeli magát, míg megfeszülnek az arcizmai, és egy nagy, csomós slejmet küld a tócsába. Hullámok sora bolydul fel, és a fiú figyel, míg le nem nyugodnak a fodrok. Újra idegesen köp a tócsába. Mert nagyapám nem szerette a szüleit. A németváros csibésze a legrosszabb kamasz volt. Aki a nagyapjához menekült szeretetért egy-egy csíny után. Éjjel viszont egyedül ül a tornácon. És féltében a tócsába köpköd. Rendetlenül, nem úgy, mint a műhely, ahol én láttam, a hiánytalan szerszámkészlettel és ezernyi bütykölnivalóval, mert azokra nem jutott idő, mert minden fontosabb volt a ház körül, minden, amit megjavított, minden. Nagyapám, az ezermester. Az egész műhely villanyát egy elfelejtett vezetékről lopta. Pincét ásott, és külön hőfokú helyet keresett a dinnyének, külön a bornak. Háromszor kapott kiváló újító érdemérmeket a vízgéptől, feltalált valami új szivattyút.

És a fiú is feltalál. Kitalálja a másfél literes tócsát. Legbüszkébb ötletét életében. Másfél liter folyadék. Másfél kiló nyál. Elképelem, ahogy a ragadós tömeget nézve elmosolyodik. Nem tudom, mikor láttam mosolyogni utoljára, mert az utolsónál sem voltam ott. Csak az átlagos, nehéz kórházi ágyat látom, a fehér vastömeget, aminek el sem kellett bírnia a testét, addigra annyira elfogyott, hogy fölötte lebegett, amikor nagymama az üvegajtó mögül nézte egy folyosó távlatából, amit a szavak nem voltak képesek áthidalni, egyetlen apró mozdulat maradt, a kacsintás, hogy nem lesz semmi baj. A kórházi látogatásnak vége.

Nem lesz semmi baj.

Mert a fiú kitalálja, mi fog majd történni az éjszaka másnapján. A sorban állva másikkal, ugyanúgy arctalan mindegyik, percek alatt kapják a pecséteket, a papírokat, az egyenruhákat, és amikor a fiúra kerül a sor, akkor sóhajt csak megkönnyebbülten a mérleg. Akkor szakadnak csak fel a nevetések. Akkor szólal meg először a tiszt:

– Őcsi, te nem nyomsz még annyit sem, mint egy liszteszsák.

Másfél hiányzik a fiúról, így nem tesz ki 45 kilót.

Nagyapám 120-at nyomott fénykorában

És ahogy másodszer már nem tudta megjavítani magát, úgy lett súlytalan a kórházi ágy.

Soós József

Egyenes, kör és hurok

Az volt a Boldogság!

A húzott vonal mámore,
puha ceruza nyoma
a papíron.

Egyenes, kör és hurok.

Kezem feje anyám kezében,
világít a lámpa fénykörében.

Fogaim közt ma is
rágott ceruza íze árad,
s a tűzhely nyitott ajtaján
fanyar illata száll a fának.

.....

Petróleumlámpa
sárga fénye
és álmok fehérsége
világol
egy régi kertben.

Alkonyfény

Ellobbantak a
piros lángok,
hús, nyári
kardvirágok –

a szőlő már beért.

Hamvas gerezdek,
bőrükön reszket
az alkonyi fény.

Csendül a barack,
lány gordonkahang –
alma fényesül.

Közelít az este,
dombokat belepte
a köd, a zaj elült.

Engem is elért
az ősz közönye:
tompá lomhaság.

Néma lettem,
oly csendes
akár a fák.

Lélegzet elakad,
csontomba fagy suhan:

Mi lesz odaát?

Törvénytelenül...

Létezem...
Eszem, iszom, alszom
törvénytelenül,
megváltogatom
a világot,
törvénytelenül,
a törvényes világ
a porban csücsül,
törvénytelenül,
negyvenévesen
meghalok,
törvénytelenül.

Szerelem nélkül

Mocskos, szürke napok
hullámain hajózunk,
és semmiben sem bízunk,
sem mire sem várunk,
a minden mindegy
bűvölete táncol
tágranyílt szemünkben.
Szerelem nélkül élni
olyan, mint só nélkül az étel,
idő erdejében messzemenni,
s kergetni az éjszakák hídján
részegen hentergő perceket.
A világ kapuja kinyílt,
de már semmit sem adhat neked.
Néha még a sötét éjszakákba
beleokádjuk a fényt,
de a homály belülről borít el,
s nincsen segítség
a reszkető magány
kaszása előtt.
Szemünkben lobognak
sárgagyertyácskájú
néma temetők.
Ki mondta nekünk,
hogyan életet hordozunk,
ki dalolna erőt
fáradt karjainkba.
Hínár szövi át
létünk kútvizét,
s szerelmünk morzsáit
rég felcsipegették
feketedolmányos,
vért sűrő madarak.

Karáth Anita

Lakhatási zóna

Fogytán van a kezdettől mért idő,
a hajók mind kikötöttek,
a tulajdonosok és bérlők kifizették
a rájuk rótt költségeket.
A Hold a szemünk láttára
arrébb lebeg a kilences kapu felé.
Valaki jó elementálokat szül a harmadikon.
Egy másik dimenzióra vágyom,
oda már gyalog érkezünk,
esetleg a felújított kerékpárokkal.
Talán a boltban van még
szívverés pult alól.
Kezünkben vattacukor
és pattogatott kukorica.
Onnantól idáig a miénk ez az egész...
Melegsik, tavasz lesz alighanem.

Orákulum a konyhában

Attilának

mondd meg orákulum végre az igazat
lesz-e gondosan betalicskázott tűzifánk a télre
a fényfűzér kigubancolásában ki segít idén
kezedet gyöngéden szívedre téve
mondd meg mi lesz a végzet kezdetén
ki gondol jókat ha megtanulta sorsát
mozibüfében áll-e sorba popkorn miatt
ki mondja majd hogy elmúlik ne félj
és látsz-e hozzá végül valami kiutat
tarkóillattal takaróznak-e szerelmespárok
tündérléptekkel érkeve messzi álmok alól

mondd meg orákulum a titkot hogy aztán
higgyünk a kikódolt jóban ahogyan pupilláink mögött
minden egyes pillanatban megszületni kész a fény
látod-e rajtunk az áldást igazi szeretet ürügyén

vaníliás cukorral szórt süteményed illatát
már a lépcsőházi fordulóban érzem

Kudarcc

Én egész nyomorult életemben mást se csináltam, csak próbáltam normálissá válni. Olyanná, vagy legalább ahhoz hasonlónak, amilyen mindenki más. Konokul, de minek tagadjam, egyre kétségbeesettebben próbáltam, mint ahogy egy hangya próbál kijutni a mézes bödönből. De persze nem sikerült. Persze, hiszen miért is sikerült volna? Van, akiknek szinte mindig minden sikerül, mások örökké csak kudarcokba fulladnak. Én az utóbbiak közé tartozom. Ez egyfajta születési rendellenesség lehet. Vannak, akik sikerre és vannak, akik kudarcra születnek. Lehet ez ellen kézzel-lábbal kepesztetni, de felesleges. A sorsát senki sem kerülheti el. Én makacsul próbáltam, de minden próbálkozásom, ahogy ez lenni szokott, csak még inkább beteljesítette sorsomat. Gyerekként küzdöttem anyámmal, hogy árulja el ki volt az apám, vagy ha nem tudja, akkor legalább segítsen kideríteni, de hiába. Kudarcot vallottam. Ma sem tudok semmit az apámról. Hat ujjal születtem a bal kezemen. Küzdöttem anyámmal, hogy operáltassuk le, mert csúfolnak miatta az iskolában, de ő nem engedte, azt mondta öncsonkítás lenne, felesleges tortúra, és inkább próbáljam megtanulni elfogadni magam olyannak, amilyen vagyok. Próbáltam elfogadni magam olyannak, amilyen vagyok, és még mindig próbálom, de nem akar sikerülni. Kudarcot vallottam ebben is. Próbáltam nem megutálni az anyámat, de ebben olyan csúfos kudarcot vallottam, hogy már egyenesen gyűlölöm őt. Próbáltam nem kövér lenni, amióta csak az eszemet tudom, de nem sikerült, harcom a kilókkal kudarcot vallott. Próbáltam jó tanuló lenni, hogy egyetemre mehessek, és kariert csináljak, de nem jött össze. Sosem sikerült jó tanulóvá válnom. Nem vagyok elég eszes. Próbáltam elkerülni a sorkatonaságot, hivatkoztam mindenféle betegségre, de hiába, elvittek két rohadt évre bokacsattogtatónak. Próbáltam megúszni a megaláztatásokat, de képtelenség volt. Próbáltam beindítani egy vállalkozást, de nem jött össze rá a pénz. Elkezdtem pénzügyi tanácsokat osztogatni, de minden tippem bebukott. Éveken át próbáltam összehozni egy párkapcsolatot, és amikor már feladtam volna a reményt, összejött egy csajjal, akit sosem szerettem, és még csak nem is tetszett, de végre jártam valakivel. Aztán ezt is elbaltáztam. Amikor bejelentette, hogy terhes, megmondtam, hogy nem akarok gyereket, és őt sem akarom feleségül venni. Erre elhagyott, és megszülte a lányom. Kudarcot vallottam apaként is, sosem lehet normális kapcsolatom a gyerekekkel. Próbáltam megírni életem történetét, hátha azzal végre sikerül kitörnöm, de az is kudarcba fulladt, képtelen voltam összehozni. Próbáltam nem elkövetni öngyilkosságot, de ebben is kudarcot vallottam, mert végül megkíséréltem, de az is kudarcba fulladt, mert megmentettek. Próbáltam nem megőrülni, de 14 hónapra valahogy mégis bekerültem a pszichiátriára. Utána próbáltam újra elköltözni anyámtól, de a próbálkozásaim totális kudarcot vallottak, még mindig vele lakom. Próbáltam nem alkoholistává válni, de nem sikerült az se. Iszom. Titokban. Próbáltam megúszni, hogy pszichológushoz kelljen járnom terápiára, de muszáj, mert ha nem működöm együtt, akkor újra bezárhatnak. Az orvos azt mondja, az a baj, hogy mindent csak próbálok, helyett, hogy megcsinálnám. Próbálok nem megvetni ezért a bődületes nagy semmitmondó baromságért, de persze nem megy. De ezt legalább nem bánom. Próbáltam nem megsértődni azok miatt a dolgok miatt, amikben kudarcot vallottam, de nem megy. Sértve érzem magam. Most úgy döntöttem, nem próbálok csinálni semmit, hátha azzal többre megyek. Bár ha a sorsom nem kerülhetem el, akkor úgylis mindegy mit teszek, mindennek ugyanaz a végkifejlete. Kudarc.

Molnár Gábor

•••

ne félj!
ha a nappalba
könnyezni kínt harap az éj,
ne félj!

ne félj!
ha a tiszta szívbe
árkot rág a rótfekete kéj,
ne félj!

ne félj!
ha zsíros szóval
hízeleg kit nem rendít a mély,
ne félj!

ne félj!
ha szelíd szemmel
öldököl a megőrült kevély,
ne félj!

ne félj!
ha röpülni hív
s szárnyat tár a lent ragadt sekély,
ne félj!

ne félj!
ha talpad alatt
nyakad szegné mézes meredély,
ne félj!

ne félj!
ha a szerelemre
koszt kotor a kétes szenvedély,
ne félj!

ne félj!
ha néma vagy
és ordítják: beszélj!
ne félj!

ne félj!
ha erőszak
tórhegye üvölti: vetélj!
ne félj!

ne félj!
ha a magány
molyként fal s azt sűgja: félj!
ne félj!

ne félj!
ha kígyók
azt sziszegik: semmit ne remélj!
ne félj!

ne félj!
mert egészem Istené,
s fénye mind Tiéd,
hogyan Élj!

Feltámadás

mindenhol romok,
rom vagyunk,
romokból építjük
romlatlan templomunk

feszít a feszület,
nem vagyunk egyedül,
a kereszt a vért égve
egyházzá teljesül

bennünk dobban az Ég,
kegyelme áradás,
lelkünk a fény hívta
örök feltámadás

Varga Zoltán

Párbeszéd az apokalipszsról

Ha a köd majd felszáll,
és az Isten végleg lelép,
szeretet és béke,
foglalja el a földtekét.

Ha a kő jární fog,
és az Isten végleg belép,
szeretet és béke,
uralja el a föld helyét.

Írás-jelek

A kor
Kérdőjel
A test igen
Felkiáltójel
A tudás nyíl
Vessző
Az ösztön
Felpattintott
Kérdőjel
A lélek
Kettőspont
Az élet
Macskakaparás
A halál
Elválasztójel
Az Isten
Pont

Kaj Ádám

Sík

Be vagy a végtelenbe zárva.
Ellátsz, ameddig nem akarsz.
Nem a szabad akarat szabadsága ez:
csak a biztonság illúziója
egy domb nélküli pokolban.

Vallásszabadság

A városom mellett
patakká nyomorított folyó kanyargott.
Folyó hitű voltam,
Folyóban kereszteltek.
A tengernek egészen
más istene volt,
és sok folyó hitűt
elragadott már
viharló dühében.
Nem tudtam,
hogymint tagadni vagy gúnyolni muszáj őt.
Vagy állni a parton
és elfogadni a habokat.
Vagy egyszerűen a végtelenbe köpni.

Dogmatika

A világból bujdosom,
A világba bújok bele,
Nagy a te hátad, uram,
De piciny az édenem.

Péntek Imre

A Gyermek visszatér

(Darab kicsinyeknek)

Pénzes Csaba rendezőnek és a Griff Bábszínháznak ajánlom

Szereplők:

A gyermek Jézus

Mária

József, az ács

Heródes király

Heródes Antipasz, a fia

Főpap

Tanácsos

I. Rabló

II. Rabló

Hírnök

Gábrriel angyal

Esszénius testvér

Jézus játszótársai:

Simon

Náthán

Anna

I. jelenés

(Jeruzsálem, Heródes palotája. Heródes a trónteremben tanácsosával, főpapjával.)

Heródes: *(indulatosan)* Miket hallok megint? Hát nem lehet elnémítani ezt a gyalázkodó hangot? Ezt a..., hogy is hívják! Ezt a... vízibivalyt...*(dühösen és kérdőn tekint a körülötte állókra)*

Főpap: *(alázatos méltósággal)* Jánost. Kegyelmes királyom, keresztelő Jánost.

Heródes: Igen, igen. Ez a János nem fér a bőrébe... hogy „tartsunk bűnbánatot!” Meg a szegények így... meg a szegények úgy... *(kiabálva)* Hát bűnösök vagyunk mi? Felelj, te főpap!

Főpap: Jaj, királyom, hogy lennél te bűnös? Neked minden szavad és teted erény és igazság!

Tanácsos: *(fontoskodva)* Ki állítja az ellenkezőjét? Ki az a vakmerő?

Heródes: *(higgadtan)* Csak ne csináljatok úgy, mintha semmit sem tudátok. *(feláll és kinéz a palota ablakán)* Szemforgatók! Nyavalyások! Nagyon is tudjátok, hogy ez a vadszamár kiment a pusztába, sáskát zabál, a Jordánban fürdik, bűnbánatról fecseg az őt csodáló, és vízbe merülő tömegnek... Haha... A tisztátalanság nem kívül, belül van...

Tanácsos: (*bizonytalanul*) Valami persze eljutott... hozzánk, ...a fülünkbe.

Főpap: (*Felcsattan*) De ki hisz el ilyen képtelenséget... Megtisztulás... Fürdőzés által! Még mit nem?

Heródes: Az udvarunkról is tett néhány felháborító kijelentést... Persze, nem akkor, amikor idejön prédikálni. A hátam mögött... Hogy nem szabad együtt élnem testvérem feleségével. Bűnös életmódról papol. Ki ez az elhivatott szerencsétlen? (*rápillant a két megszeppent főemberre és sorolja*)

Pazarlás, paráznság, istentelenség. Persze, ti erről nem tudtok semmit...

Főpap: Nekem jelentették a kémeim. Tódulnak hozzá az emberek. Valami bűbájossággal fogja meg őket. „Készítsétek el az Úr útját... tegyétek egyenessé ösvényeit...” Miféle Úr eljövételéről fecseg? És a balgák hisznek neki, bűnbánatot tartanak és megkeresztelkednek... Különösen felháborító jóslata a Messiás eljövételéről... Ez már valóságos istenkáromlás. De egyelőre nem bántjuk, ám rajta a szemünk.

Tanácsos: Ez így nem mehet tovább! Ki kell találnunk valamit...

Heródes: (*fenyegetően*) Remélem, nem kell sokáig várnom.

Heródes (*énekel*): Ó, ez a Messiás! A gyermek király!

Fáj nekem ez a jóslat. De még mennyire fáj.

Hogy trónomat elveszi ez a kölyök,
ezt súgják-búgják a hátam mögött.

Mert én harcolok, küzdök – nem engedem,

valaki ott üljön az én helyemen...

Drága trónusom, dísz-koronám,
ezektől váljak meg, egymás után?

Betlehem csillaga, az égi jel,
mára már senkit nem érdekel.

Zavart elméjű három király,
a zsidók királyáról pézsmítál...

Nos, abból nem eszik ez a gyerek,
el fogom törölni a nevedet –
Jézus-bézus, vagy hogy hívnak téged,
előbb-utóbb nyakadra lépek...

Halálra keresték katonák, kémek,
s Betlehemből mégis lelépett,
az anyja Mária, az apja ács...
No, szép kis megváltó Messiás.

De nem tűnnek el nyomtalanul,
nem rejti őket a kék azúr...
Pálcát törünk majd feje fölött,
azt is megbánja, hogy a világra jött.

Betlehem csillaga, az égi jel,
mára már senkit sem érdekel.
Zavart elméjű három király,
a zsidók királyáról hallucinál...

(A dal végén Heródes visszaül a trónjára és gondolataiba merül. Bejön egy hírnök és a Tanácsos fülébe súg)

Tanácsos: Uram, az egyik kémünk...

Heródes: Mi, van?

Tanácsos: *(félve)* ...épp most érkezett Egyiptomból, fontos hírekkel.

Főpap: *(a Tanácsosnak)* Én küldtem oda. Az én érdmemem...

Heródes: Mondjátok már. Ne dadogjatok!

Tanácsos: Megtalálta a gyermek Jézust. Sotiane városában. Ott él a családjával.

Főpap: *(fecsegvé)* Szépen gyarapodnak. Ez a József kifejezetten ügyes. Kisebb darabokban is... Festés, intarzia... A munkájának híre van.

Heródes: *(ordítva)* Elég! Felnyársallak benneteket!

Tanácsos: *(monotonon, felsorolásszerűen)* Az anyja háztartásbeli. Máriának hívják. Názáretiek. Az alsóvárosban laknak. Bérlakásban.

Főpap: *(önkéntelenül a fejét csóválva)* Názáretből nem jöhet semmi jó.

Heródes: *(ellentmondást nem tűrően)* Azonnal küldjete oda két megbízható embert. Hurcolják ide a szíнем elé, de a haja szála se görbüljön. *(magának mondja)* Látni akarom, ezt a gyermek Messiást, mielőtt elintézzük... végleg a dolgát...

(A Főpap és a Tanácsos mélyen meghajol)

Aknay János: Angyali üdvözet - 2014

II. jelenés

(Egyiptom. Sotiane városa. József háza és műhelye, a gyerekek a ház előtt játszanak. Simon, Náthán, Anna és Jézus)

Mária: *(kosárral a fején lép ki a házból, kisebb fa tárgyak vannak benne)* Jézus! Elmegyek a piacra. Ne csatangoljatok el messzire! És az idegenekkel vigyázzatok!

Jézus: Menj csak, anyácskám. Jól elvagyunk mi. Igaz, barátaim!

Anna: Igaz hát, Mária néném!

Simon: Vigyázunk egymásra, Mária asszony! *(Mária el.)* Mit játszunk? Én már mindet unom. *(leül és fájdalmas arccal nyomogatja a lábát)*

Náthán: *(lemondóan)* Te mindent unsz. Mert lusta vagy!

Simon: Én, lusta?

Anna: Olyan vagy, mint a lajhár. Láttam egy arab mutatványosnál. Egész nap csak lógott a kötélén.

Náthán: Lajhár, lajhár. A fején egy harkály.

Simon: Nincs is olyan állat, aki csak egész nap csak lóg.

Jézus: Elég, barátaim. *(szelíden)* Ne bántsátok!

Simon: Látod, milyenek, Jézus! Én megmondtam, ezek ilyenek. Állandóan csúfalkodnak... De majd betöröm az orrukat. *(méltatlankodik)*

Jézus: Kérlek, legyetek jók egymáshoz! Ugye, nem komolyan mondtad?

Simon: Háát... *(morogva)* de egy billentést megérdemelnek...

Jézus: A lajhározást hagyjátok. *(Annához és Náthánhoz)* Hisz' látjátok, mi a baja, az egyik lába... rövidebb... így aztán gyorsan elfárad.

Anna: *(megbékélve)* Jó, jó, hiszen nem volt komoly...

Jézus: Tudjátok mit? Délelőtt esett az eső, és az agyag szépen beszívta... Formázzunk belőle madarat!

Anna, Náthán: Jó ötlet! *(Nekilátnak a gyurmázásnak.)* Én rigót formázok. Én ölyvet. Én íbiszt.

Jézus: *(elgondolkodva)* Én galambot.

(Lázasan dolgoznak. Mikor elkészülnek, nézegetik.)

Anna: Nézzétek, Simon milyen ügyes. Egészen rigó formája van a madarának. Még kormot is szerzett, amivel bekente...

Náthán: Azért az én ölyvem se kutya! *(nevetnek.)*

Simon: Már hogy lenne kutya. Jézus, hogy tudtad ilyen élethűen megmintázni? Még a tollait is... Egészen olyan, mintha élne...

Jézus: *(mosolyogva)* Hát, nem látod? Tényleg, él is. *(A kezébe fogja és földobja. Az agyaggalamb élővé változik és elrepül. A gyerekek megbabonázva nézik.)*

Simon: Hát ezt hogy csináltad?

Náthán: *(megdörzsöli a szemét)* Nem hiszek a szememnek.

Anna: *(elképedve)* Jézus, te egy mágus vagy. Varázsló.

Jézus: *(természetesen)* Éreztem, a kezemet valami forróság járja át és átárad a madaramra. Valami erő... S valaki azt súgta a fülembe: jól van, fiam!

Simon: Jézus, röptesd el az én madaram is.

Anna: Az enyémet is.

Náthán: Az enyémet is.

(A gyerekek egymást túlkiabálva tolonganak Jézus körül, mindenki a maga madarát akarja elröptetni.)

Jézus: És ha nem sikerül? *(kérdően néz rájuk)*

(Aztán a kezét egyenként a madarak fölé tartja. Azok egyenként elrepülnek, a gyerekek ujjonganak. Jézus csak magának mondja.) Sikerült, sikerült.

Jézus: *(énekel)* Éreztem, a kezem megmozdul,

és a madaram fölé röppen,
élet árama kél az agyagban,
mert egy erő árad fölöttem.

És azt is érzem, valaki figyel,
s viseli gondom, éjjel-nappal,
mennyei jóság itt a földön,
ha szomorú vagyok, megvigasztal.

S mikor a madarak elrepültek,
boldoggá tett ez a látvány.
S valaki az égi magasból
Szeretettel mosolyog rám.

(áhitattal figyelnek a gyerekek, Náthán eszmél legelőbb)

Náthán: Játsszunk mást! Játsszunk bújócskát!

Jézus: Nem bánom. Én leszek a hunyó. Ti meg bújjatok el!

Anna: Jó, jó, de ne csinálj újabb csodát!

Simon: Keress meg igaziból.

Jézus: *(rejtélyesen)* Ígérem, úgy lesz.

(A három játszótárs elbújik. Jézus számol.)

1, 2, 3...

(Amíg számol, feltűnik Heródes két embere. Egy nagy bőrszakot cipelnek. Meglátják Jézust, ahogy arcát a kezébe temetve számol.)

I. Rabló: Vajon ez az a gyerek, akiről szó van? *(morfondírozik)*

II. Rabló: Aztán nehogy rosszat vigyünk.

I. Rabló: Most azt vigyük, aki számol, vagy azok közül vigyünk, akik elbújtak? *(elbizonytalanodik)*

II. Rabló: Azok közül, hogy vigyünk, akik elbújtak?

I. Rabló: Hogy, hogy. Hát a zsákban.

II. Rabló: Azt tudom, hogy miben, te hervadt keselyű! De azon az egyen kívül mind elbújt.

I. Rabló: Megkeressük őket, te... te... tevémadár!

II. Rabló: Erre nem gondoltam.

I. Rabló: A tevémadárra?

II. Rabló: Nem, arra te szerencsétlen. Jézus a neve. Nem baj, te csak ne izgulj, még elbírunk egy gyerekekkel. A zsákunkból nem szabadul. A réseken levegőt is kap... Kapjuk el azt, amelyik számol. A tevé nem madár... *(Odamegy a számolóhoz.)* Figyelj csak, Jézus, vedd le a kezéd! Szerinted van tevémadár?

Jézus: Mit zagyválnál össze? Nem látod, hogy én vagyok a hunyó?

I. Rabló: Most már látom *(a kezét dörzsöli)* *(II. Rablóhoz)* Ez lesz, hallgat a nevére...

(Mégközelítik Jézust, majd hirtelen ráhúzzák a zsákot. A vállukra emelik és elsietnek vele.)

Távolabb, a város szélén

I. Rabló: No, akkor számolhatjuk a pénzt, ami a markunkat üti.

II. Rabló: Elégedett lesz a főpap is. Kifaggathatják a kis gonosztevőt. Ezt az ál-Messiást, vagy kit.

I. Rabló: A következő, akit elintézünk, a keresztelő Jankó lesz, a Jordánnál. *(megállnak, lihegnek)* Már egyezkedett velem az udvarmester. Nem tetszik a csődület, a nagy дума. Ő csak tudja. Véletlenül tovább marad a víz alatt... Baleset.

II. Rabló: Vagy annyira szerette a kereszt-vizet..., hogy az egyik korty a torkán akadt. *(Nevetnek.)*

Rablók: *(énekelnek)* Mi vagyunk az elintézők,
csak szólni kell nekünk.
Eltűntetjük az útból,
akire ráme gyünk.

Mindegy nekünk: kés vagy hurok,
a vége úgyis egy lesz...
Egy ember az útból eltűnik,
az áldozat, a vesztes...

Jó pénz üti markunkat,
a sikerdíjból futja
kocsmára, nőre, murira,
s velünk mulat az utca...

Egy kis gonoszság biz' nem árt,
ha meg akarsz élni e földön –
A jóság csak ostobaság,
vissza nem kapott kölcsön...

(Hirtelen fényesség támad, feltűnik egy angyal. A két rabló rémülten hunyorog, összeroskad.)

Angyal: No, két gazfickó. Azért a jóságnak is vannak képviselői e földön. S eszközei is. Meglátjátok.

(kardjával felhasítja a börtömlőt, és Jézust kisegíti belőle) Gyere Jézus, szűk volt néked odabent...

Jézus: Hát, te ki vagy? Már azt hittem, sose látom a szüleimet. És a pajtásaimat...

Angyal: A te Atyád küldött, hogy kiszabadítsalak... De előbb ezt a két kutyát intézzük el. *(kardjával rájuk legyint, mindketten kutyává változnak és nyüszítve elszaladnak, Jézus döbbenten néz)* No, most már szaladhattok a vén, ostoba Heródeshez, és elugathatjátok, mi történt... Téged meg hazakísérlek, nehogy bajod essék... S otthon majd elmondják, ki is vagy te valójában.

Jézus: Ez valami titok?

Gábrriel angyal: Olyan titok ez, amely hamarosan megváltoztatja a világot.

Angyal: *(énekel)* Te vagy Urunk, megváltó Isten,
aki a mennyből e földre jöttél,
világ reménye, próféták hite –
a sötétséget oszlató csöpp fény...

De nagyra nőtt és tanításod
megértik majd az emberek:
Nem vált meg hatalom és fegyver,
csupán az önzetlen szeretet.

Teremtőnk s mennyi Atyánk
vigyázza féltőn lépteid:
angyali kar jó a magasból,
és ha szükséges, megsegít...

Egy hang a magasból: Hagyjad, Gábrriel! A többi majd otthon elmesélik...

Aknay János:
Háromkirályok
(Mária bemutatja
a kis Jézust)
2014

III. jelenés

(József háza. Szegényesen berendezett. Jézus betoppan a házba. Az angyal fényességgel bekíséri és eltűnik. Mária vacsorát készít. Jézus leül.)

Jézus: *(izgatottan fog bele)* Anyám! Ma két ember megpróbált elrabolni. *(Egymásra néz Mária és József)* Már vittek is valami büdös zsákban, amikor egyszer csak egy angyal kiszabadított. Fenséges látvány volt. A két gazfickót meg kutyává változtatta és elkergette őket. Azt mondta az angyal, hogy atyám küldte.

Mária: *(kissé zavartan)* Igen... az égi Atyánk küldte. Te fiam, az Isten fia vagy. József csak a nevelőapád. De hidd el, úgy szeret, mintha saját fia lennél...

József: *(egyszerűen)* Bizony, ezzel a titokkal kellett élnem ez idáig. Ki hitte volna el, hogy nekem álomban megjelenik egy angyal, s arra kér: a másállapotban lévő Máriát vegyem magamhoz, s gondoskodjak róla. És persze, rólad. Hisz, látod, én ács vagyok, szerszámokat, bútorokat készítek, ebből élünk. De az isteni gondviselésnek más tervei vannak velünk, s leginkább veled. Ezt majd idejében megtudod. *(Zavartan)* Vagy is éppen most...

Jézus: De hogy kerültünk Júdeából Egyiptomba, ebbe a kis városba, aminek Sotiane a neve?

Mária: *(visszanyerve nyugalmát)* Názáretből Betlehembe kellett mennünk, a népszámlás miatt. Ott jöttél világra, egy barlang istállóban, mert a városban már nem kaptunk szállást.

József: *(sóhajtva)* Pedig sok helyre bezörgöttünk.

Mária: S ekkor a bölcs szamarunk, Joachim indult el, szinte magától...

József: ...és mi kíváncsian követtük egészen addig, amíg megtaláltuk azt a kis istállóféjét, a hegy oldalába vájva. S már ekkor elkezdődtek a csodák... Születésedkor nagy fényesség támadt, az égen pedig megjelent az üstökös. Az égi jel, hogy megszületett a Messiás. Akiról a próféták szóltak, a szent könyvekben. És ez – te vagy... A három napkeleti bölcs is megtalált, hódolt előtted, a zsidók királya előtt. Hoztak aranyat, tömjént és mirhát... Ebből bőszégesen tudtunk fizetni a szálláshelyért... Amit a gazda nem akart elfogadni... Szinte érthetetlen.

Mária: A pásztorok is ott hódoltak neked... Hozták vállukon az áldozati bárányt... A jel számukra is világossá tette: kivételes esemény tanúi.

Jézus: Éreztem én... De nem tudtam. És most ezzel a tudással kell élnem...

Mária: Jól mondod, fiam, nem könnyű teher van a válladon. De viselned kell... És még annyi minden vár rád...

Jézus: Anyám, akkor egyszer visszatérünk, Júdeába, Jeruzsálembe? És megláthatom a templomot?

József: Egyszer visszatérünk, ha a gonosz Heródes király elveszíti trónját... Mert a három bölcs Kelet-ről – látva az égi jelet – útra kelt, hogy hódoljon a Messiás előtt. És betértek Heródes udvarába. Ott is érdeklődtek, hol van a Messiás? A zsidók királya. Heródes éktelen haragja gerjedt. Hát nem ő a király? Ki az a gyermek, akiről ilyes hírek terjednek? Gáspár, Menyhért és Boldizsár persze csak annyit mondott, ők az égi jelet követték, ami Betlehembe vezet... Látod, még a nevüket is tudom... Gazdag ajándékot hoztak a szegényes istállóba. A környékbeliek nem hittek a szemüknek. Mikor láttak ők aranyat, tömjént és mirhát? Egész vagyont! Ám visszafelé a bölcsök – nem hiába nevezték őket így – elkerülték Heródes udvarát. Aki szörnyű dühbe gurult, és dühében parancsot adott: a két év alatti gyerekeket el kell veszejteni Betlehemben. Én azonban ismét angyali figyelmeztetést kaptam: meneküljünk Egyiptomba. Messziről hallottam, hogy a katonák közelednek, s hirtelen nagy köd ereszkedett le. Ismét hűséges szamarunkra, Joachimra bíztuk magunkat, ő menekített ki a halálos fenyegetésből. Egy barlangba húzódtunk, mert ismét közel kerültünk a vadul kutató katonákhoz. De a pókok villámgyorsan beszórták a barlang száját és a katona visszafordult, látva a sűrű, szinte áthatolhatatlan pókhálót. Hát így kerültünk ebbe a csendes kis városba. Várjuk a híreket Heródesről. Várjuk a hívást. Hogy beteljesedjék a próféta jóslata: „Egyiptomból hívtam az én fiamat.”

Jézus: Ehelyett két rabló érkezett... S távozott szűkölő kutyaként...

(Mindnyájan lefekszenek aludni, Józsefnek „álmában” megjelenik az Angyal.)

Angyal: József, az Úr küldött hozzád, meghoztam a várva várt jó hírt. A gonosz Heródes meghalt, visszatérhettek őseitek földjére. Galilea tartományának Názáret városában telepedjete le, hogy beteljesedjék a próféták szava... Most induljatok. Még az éjjel titokban, mert Heródes udvara nem mondott le a bosszúról. Kémeik a közelben ólálkodnak. *(Eltűnik.)*

József: *(Ébresztgeti Máriát és Jézust)* Keljetek fel, hétalvók! Itt az idő, indulnunk kell. Az Úr megadta a jelet a visszatérésre.

Mária: *(Jézus visszafekszik aludni. Mária álmosan nyújtózik.)* Ilyen éjnek idején?

József: *(suttogva)* Az Úr megadta a jelet a visszatérésre.

Mária: Össze kellene szedni a holminkat.

József: Csak a legszükségesebbeket. Úgysem fér fel más szegény szamarunk hátára. Majd Názáretben beszerezzük, ami kell...

Mária: Názáretben? De hisz onnan menekültünk el...

József: Az Úr terveibe ne akarj belelátni... Azért ott vannak rokonaink, jóakaróink... Talán még a régi műhelyem is megvan, ahol annyi éven át dolgoztam...

Mária: Azért abban ne bízz! *(Mária ébresztgeti a gyermeket.)* Jézus! Gyermekem! Ébredj! Öltözz fel és indulunk. Visszatérünk Izrael földjére, a szülőföldünkre. Megyünk Názáretbe. Örvendezz!

Jézus: Én inkább álmos vagyok. Nincs kedvem örvendezni. Hadd aludjak még!

József: Jézus, Jézus, segíts összeszedni a szerszámokat. A munkámra mindenütt szükség van. „Fejsze, véső, kalapács, s máris dolgozik az ács”. – Így szól a mondás, s igazat szól.

Jézus: Jól van, jól van. Csak kidörzsölöm szememből az álmot.

Mária: Ezt a kis tejet idd meg, fiam. Szerencsére, tegnap több pászkat sütöttem, mintha sejtettem volna: hosszú út vár ránk.

József: Derék szamarunk már úgyis elszokott a komoly próbáktól, alig mozogott, csak evett és heverészett. Ahogy látom, szépen kitellett a pocakja, alig fér el a bőrében...

Mária: No, majd a karavánúton nem lesz mit legelészni...

Jézus: Majd én szerzek neked szénát vagy zabot... Ne félj, míg engem látsz, Joachim!
(*Szamár helyeslően bög.*)

József: Akkor hát – az Úr nevében – térjünk rá kiszabott utunkra.

Jézus: Sajnálom, hogy a játszópajtásaimtól nem tudok elbúcsúzni...

József: Ki tudja, lehet, hogy még találkozol velük.

Mária: Ég veled, Sotiane városa!

Jézus: (*énekel*) Ég veled, város, ahol éltem,
jókat játszottam önfeledten,
de a gyerekkor véget ért,
súlyos titkok tudója lettem.

Istengyermek vagy gyermekisten,
már azt sem tudom, hogy ki vagyok?
Atyám az égben drukkol értem,
s vigyáznak őrző angyalok.

Gonosz királyok, haramiák
törnek reám gyilkos csapatban,
de előbb felnőtté kéne érnem,
hogy igazságaim elmondhassam.

Vágyam: mindazt megtanulni,
amit a törvény ránk hagyott,
s elmondani, eldadogni:
ki Ő, a Földön legnagyobb...

S szándékát is megtudom végre,
ha elküldtettem e vén világra.
Fia vagyok, hát vállalom:
nem érdekel a piaci lárma.

Indulnunk kell a hosszú útra,
utazunk árkon-bokron át,
amíg meg nem látjuk végre
Jeruzsálem szent templomát...

IV. jelenés

(*Názáret városa, József szabadtéri műhelye, a család otthona. József és Mária a műhelyben dolgoznak.*)

József: Ez a lakkozás, ez nem való nekem... Az én durva kezeimnek...A gazdag Zakkajnak nem elég a lecsiszolt tálka... Neki lakkozott kell! A fene a kényes ízlésébe.

Mária: Hagyd csak, én szívesen bajlódok vele. Hisz melletted már komoly szakértő lettem a lakkok készítésében. Felvehetnél segédednek.

József: Több vagy nekem, mint segéd... Te Jézus anyja vagy, aki a reményt hoztad a világra.

Mária: Azért csak add ide azt a tálkát.

(*Jézus szalad be.*)

Jézus: Képzeljétek, mi történt! Találkoztam a játszótársaimmal, Annával, Náthánnal és Simonnal. Az ő családjaik is visszatértek Izraelbe, és épp itt találtak munkát és szállást, a rokonok is segítették őket.

Mária: Úgy látszik, útjaink összeérnek...

József: Az Úr rendelése szerint.

Mária: Jóralvó családok, kedves emberek. Találkoztam velük a piacon.

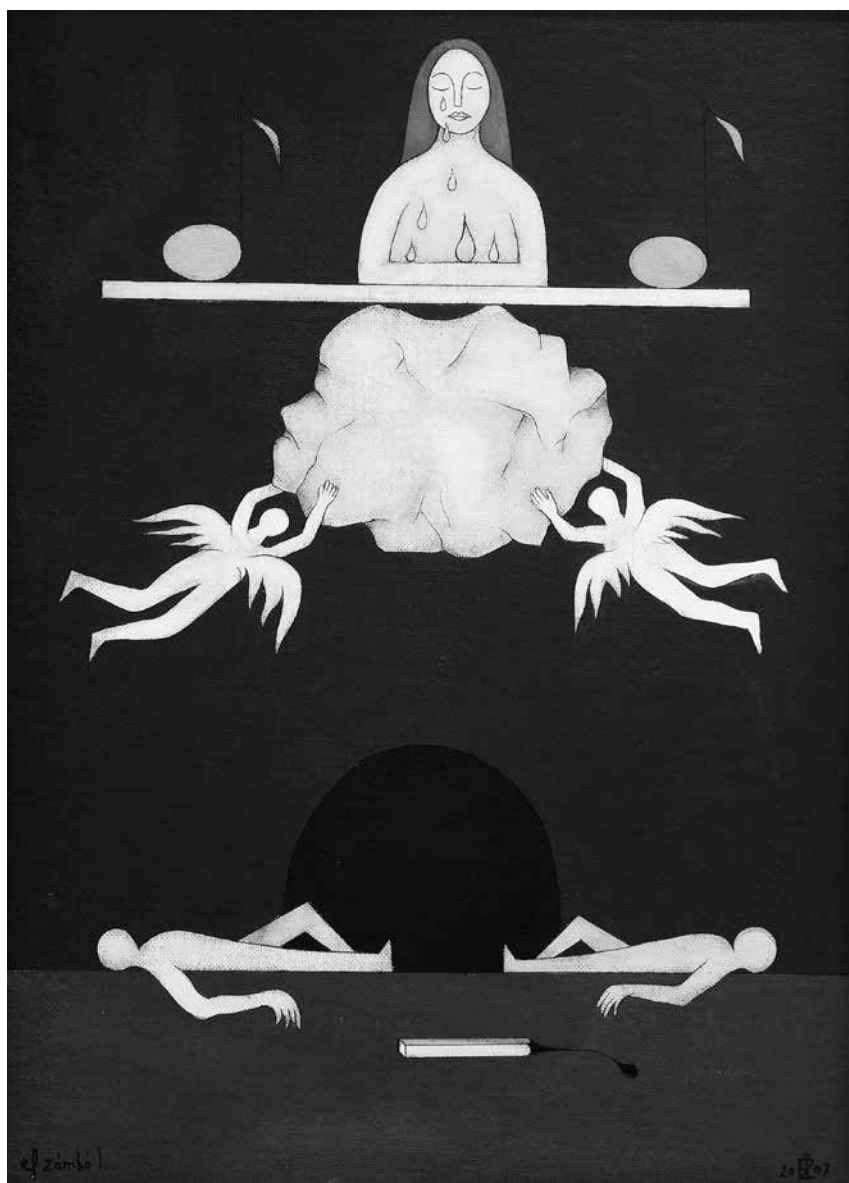
Jézus: Ugye, játszhatok velük, mint Egyiptomban?

József: Persze, fiam, de néha gondolj ránk is... Ne maradj el sokáig, a házimunkában anyádnak is szüksége van rád... A veteményt is meg kell kapálni. S a vizeskorsók se álljanak üresen.

Mária: Jól van, gyermekem. De vigyázzatok, nehogy bajtok essék! Heródes ivadékai nem felejtenek...

Jézus: Megmutatom nekik a kalitkát, amit saját kezűleg készítettem... (el) Hogy fognak csodálkozni...

ef. Zámbó István:
Jézus feltámadása
2001-2012

V. jelenés

(Ántipasz, Heródes fia, az új uralkodó. Főpap és Tanácsos hallgatják.)

Ántipasz: Én nem tudom, mi folyik ebben az országban! Már a király parancsait sem hajtják végre. Még apám elküldött két ügynököt Egyiptomba, hogy rabolják el a zsidók kis királyát, a gyermek Messiást. Akit a bölcsek? Vagy ostobák! Nahát? – elmentek látogatni Betlehembe. Még hódoltak is előtte. Az én vetélytársam előtt. Hahaha... Valamiféle názáreti Jézust. A hóbortosak! Hódolni előtte? Az istállóban született előtt? Valami pásztornépek is oda szédelegtek... Égi jel? Kacagtató! Csillagászaik előre kiszámították, ez az üstökös fel fog tűnni az égen. Ezt követték a keleti habókosok. Éppen ezt. Persze, annyi eszük volt, hogy visszafelé messze elkerülték palotámat. Eltűntek, mint szürke szamár a ködben. Ahogy a két ügynök is, apám parancsával. És az óta sem tértek vissza. Nincs semmi hír... Két legderekabb ügynökünk volt, nem értem, mi történt velük...

Tanácsos: Uram, a múltkoriban egy furcsa jelenet játszódott le a kapunál. Nagyon furcsa jelenet.

Ántipasz: Miféle furcsa jelenet? Beszélj!

Tanácsos: Két fekete kutya akart mindenáron befurakodni a kapun, mintha már jártak volna itt. Nyűszítettek, kapartak, hiába verték őket, nem tágtítottak. Az örök zavarták el őket... Futkároztak össze-vissza... Mintha az ugatták volna: He-rő-des... He-rő-des... Mintha valami üzenetet hoztak volna...

Főpap: Badarság! Miféle üzenetet... Két kóbor eb, semmi más... Nekem viszont van új hírem, amit nemrég kaptam.

Ántipasz: Mondd már, főpap, ne csigázd a kíváncsiságom!

Főpap: A názáreti zsinagóga rabbija üzent: Jézus és famíliája visszatért Egyiptomból és újból Názáretben telepedtek le.

Ántipasz: Hát ez hihetetlen! Akkor nem kell keresni, de megfigyelni igen. Azonnal állítsanak rá két ügynököt. De nehogy ezek is eltűnjenek! Többet nem tudsz? Kifélék? Valami nyomorult megszállottak? Ördögösök?

Főpap: Mária egy megesett lány, való igaz, Dávid házából. Egy József nevű ács vette magához, akinek a jegyese volt.

Ántipasz: *(felháborodva)* Hát ez, szép! Ez valóságos botrány, erkölcsi fertő! János, ott a Jordánnál mért nem ezeket kárhoztatja, prédikálja ki? Mért az udvaron köszörüli a nyelvét? Hogy én hányszor házasodom és kivel? Ezt én bármikor megtehetem. Elvégre én vagyok a király!

Főpap: Ez a keresztelés, ez az új hóbort. Víz alá meríti a szerencsétlen embereket, és hipp-hopp, megtért bűnösök lettek. Nevetséges, ahogy ott tocsognak a folyóban. Csorog róluk a víz, no meg a bűnbánat.

Ántipasz: *(tűnődve)* Jánost nem bánthatjuk törvényeink szerint, mert nincs semmi vétke... Meg sokan tisztelik, kedvelik.

Főpap: Túl buzgóságba esett, az az ő baja. Abból kellene kigyógyítani. Az ilyen megszállottak nagyon is veszélyesek.

Tanácsos: Tudok gyógymódot... Olyat, ami hatásos.

(Ántipasz kérdően néz a Tanácsosra.)

Tanácsos: Őt is víz alá kellene dugni... Mint a követőit... Lássuk, meddig bírja!

Ántipasz: Ha nincs jobb ötletetek, akkor tűnjetek el a szemem elől... Főpap! Várom az új híreket erről a kis názáreti gyerekről, aki visszatért...

(Ántipasz feláll és kimegy a trónteremből, a Főpap egyedül marad.)

Főpap: *(énekel)* Róla szólnak a próféciák?

Nem, ez lehetetlen.

Benne lássuk az Isten fiát?
Nem, ez lehetetlen.
Szűz méhében fogantatik?
Nem, ez lehetetlen.
Balga, akit eltölt e hit,
s a feje fedetlen.
El kell tüntetni, mert csak árt
nékünk, e gonosz szellem.
Jeruzsálem templomát
megvédjük Jézus ellen.

VI. jelenés

(a názáreti zsinagóga előtt gyerekek játszanak, köztük Náthán, Simon, Anna)

Náthán: Képzeljétek, amikor Egyiptomban voltunk, Jézus csodát tett...

Simon: Felreptette agyag madarainkat...

Anna: Azt beszélük róla, hogy ő az új, az igazi Messiás... A zsidók királya. Találkoztunk vele.

Első gyerek: Hallottunk már róla.

Második gyerek: *(érdeklődve)* Kíváncsi volnék...

Harmadik gyerek: Én nem hiszem el.

Rabbi: *(meghallja a gyerekek beszélgetését)* Milyen Messiásról fecsegték, ti ostobák?

Simon: Tiszteletreméltó rabbi! Mi láttuk, csodát tett. Az agyagmadarak mind felszálltak. Az égbe!

Rabbi: *(nevetve)* Ezt bármilyen mágus, szemfényvesztő megteszi a piacon.

Anna: No, majd meglátjuk, hogy vélekedik, ha meglátja...

Rabbi: Aligha fog eltántorítani az igaz hittől. Egy ilyen kócos balkézről született...

Náthán: Jézus, Jézus – gyere csak, ő az, akiről meséltem...

Gyerekek: Jézus, Jézus... Igaz, hogy csodatévő vagy? Hogy Isten fia, Messiás vagy?

(Jézus közeledik, kezében a kalitka.)

Jézus: Tiszteletem, tudós rabbi! *(köszön illedelmesen)*

Anna: Jézus! Mit lóbálsz a kezében?

Simon: Mi lenne? Egy üres kalitka! De szépen van elkészítve. Még faragások is díszítik. Milyen sűrű a rácsa! Ebből nem szökhet ki a madár...

Jézus: Én készítettem. Két napig dolgoztam... dolgoztunk rajta. Cédrusfából faragtam, az illesztések-nél, a csapolásoknál megkértem Józsefet... Azokban ő segített, az igaz...

Gyerekek: *(a gyerekek egymás szavába vágva kérdezzétek)* Te vagy Jézus? A csodákat tevő? Hallottuk a híredet. Tényleg, az agyagambokat felröptetted?

Rabbi: *(már indulna, de érdeklődve fordul Jézus felé)* Hallom, amolyan szemfényvesztő, mágus híred van...

Jézus: *(mosolyogva, tisztelettudóan felel)* Bennem van Mennyei Atyám ereje... De nem mindig. Csak ha ő akarja...

Rabbi: *(felhúzza a szemöldökét)* Csak nem azt akarod mondani, hogy Isten fia vagy? Nem elég neked Izrael Istene... Vigyázz, mert ezért még megkövezhetnek! *(elgondolkodik)* Ha így van... akkor hát tégy bizonyosságot.

Náthán: Tégy madarat az üres kalitkába!

Gyerekek: Tégy madarat, tégy madarat az üres kalitkába!

Rabbi: No, kis Jézus, most mutasd meg, mit tudsz...

Jézus: Hát... Csak a kalitkát akartam megmutatni. De ha annyira akarjátok, legyen! *(Kitárja a magasba)*

a kalitkát, előbb egy madár száll bele, majd egyre több és mind ott verdesnek a kalitka körül, majd eltűnnek benne. Döbrent csend. Majd ujjongó kiáltások.)

Gyerekek: Jézus a Messiás. A gyermek Messiás visszatért. A gyermek visszatért. *(a Rabbi eloldalog)*
A templom előtt csoportosulás támad. Feltűnik Simon, a jeruzsálemi tanúságtevő.

Simon: *(énekel)* Betlehem városa adta őt nekünk,
születésekor rossz jászolban feküdt,
Mária és József óvta a kisfiút,
aki a barmok közt édesdeden aludt...

Ám feltűnt az ősi jel a keleti égen,
jöttek a bölcsek, talpig hófehérben,
hódoltak néki, ahogy vagyon írva:
ajándékuk pedig arany, tömjén, mirha.

Gyerekek: *(énekelnek)* Ím, itt van, ím itt van
a gyermek Messiás.
Jézusnak hívják,
ugyan ki lenne más,

Itt jár közöttünk,
feledni nincs miért,
az égen és a földön
örökre visszatért...

Az életére törtek
hitvány gonosztevők,
de az Úr angyala
megmentette őt.

Elűzték Egyiptomba,
búsulni nincs miért –
beteljesült az írás,
s a gyermek visszatért...

Náthán: *(énekel)* Az élettelen agyagnak adott ő életet,
s vágyaink repültek a kék felhők felett,
ma is hallom a légben a galambsurrogást,
nem kerestük a csodát, mégis reánk talált.

És megnyíltak előtte a hű gyermekszívek,
s készek követni útját, amerre lába megy...
Minek ragadni sárba, mikor repülhetünk?
Hiszünk Isten fiának, a kétely messze tűnt...

Anna: Áldott legyen az asszony, ki itt fárad velünk,
tisztá otthonában nem túrva meg a bűnt...

S neveli tisztességben egyszülött fiát,
s ha szólítja az Úr, hát néha mennybe lát.

Mosolyával úzi a kísértő gonoszt,
éltető kezével puha kenyeret oszt,
nem kell már sokáig csodára várnia,
úgy hívják Názáretben: boldog Mária!

Gyerekek: A gyermek visszatért...

VII. jelenés

(Názáret, húsvét előtt, József, Mária, Jézus otthonukban)

József: Istennek hála, ezt a napot is megértük. Fiam, 12 éves lettél. Most már igazi felnőttnek számí-
tasz. Bár városunk rabbija tanított, de lassan többet tudsz nála, legalábbis szinte panaszosan mondja
a tudós ember. Elmegyünk együtt Jeruzsálembe, a jeles ünnepen, ahogy vallásunk és a tisztesség
kívánja, bemutatjuk áldozatunkat. S az ottani rabbik többet tudnak, bölcsőbbek és tanultabbak. Ha
rájuk hallgatsz, a lelked megtelik kegyelemmel.

Jézus: Apám, ahogy te akarsz, ahogy a szokás kívánja. Én már nagyon kíváncsi vagyok legszebb, leg-
nagyobb templomunkra. S az ott szolgáló papokra, akiknek bölcsessége, ékesszólása, Istenhez való
közelsége engem is izgalommal tölt el.

Mária: Fiam, fiam, hát nem lankad tudásszomjad. Már így is messze a neves papok, írástudók előtt
jársz. Csak ne fitogtasd tudományodat, mert az emberek gyanakvóak. Ne siettesd, aminek úgylis el
kell jönnie.

Jézus: Jaj, anyám! Mért korholsz olyasmieért, amiért dicséred kellene. Tudásom szüntelenül gya-
rapszik, mert elérnek Atyám sugallatai. De szükségem van a földi okosságra is, élettapasztalatra.
Mert enélkül mit sem ér a tudás, a hit. Szükség van a példákra is, mert az emberek ebből okulnak
leginkább. Tíz elméletnél jobb, meggyőzőbb egy történet, egy hatásos példa.

József: Látom, azért a helyi rabbi tanítása sem kőre hullt mag...

Jézus: Én nem csak a tekerceit olvastam, amit az orrom elé dugott... Láttam bizalmas jelentéseit is,
amit Jeruzsálembe küldött. Rólam, rólatok. Heródes fia sem nyugszik, veszélyes ellenséget lát ben-
nem. Csak még nem döntötték el, miképpen ártsanak nekem.

József: *(megdöbbenve)* Hát nincs vége az ármánykodásnak?

Mária: Attól tartok, csak most kezdődik igazán.

József: Akkor most mit tegyünk? Hova meneküljünk? Nem kaptam sem figyelmeztetést, sem intő
jelet.

Jézus: Kedves szüleim! Én mégis azt mondom, menjünk Jeruzsálembe. Mert a törvénynek be kell
teljesednie. Szeretném látni Atyám házát, immár felnőtt szemmel. Látnom kell a házat, és hallanom
kell a tanítást, amely az írást magyarázza. Mert ehhez nekem is volna néhány szavam.

József: Enyém a felelősség, a döntés súlya. Nos, én úgy döntök, elmegyünk Jeruzsálembe, a temp-
lomban bemutatott áldozat kegyes lesz Istenünk előtt. Talán ez megóv ármánytól, cselszövésétől.

Jézus: Akkor hát – induljunk. Hisz' más családok is felkerekedtek már...

Mária: Fiam, fiam, ne siessünk a sorsunk elé... Az úgylis elér, előbb-utóbb.

Jézus: Joachim, ugye nem ijedünk meg egy kis kirándulástól?

(Szamár helyeslően bög.)

József: Az Úr irányítsa lépteinket!

Tábori Csaba: Jézus élete 21 képen

VIII. jelenés

(Jeruzsálem, a templom előtt. Gyerekek, Anna, Simon, Náthán és Jézus érkeznek.)

Gyerekek: *(énekelnek)* Ím, itt van, ím itt van
a gyermek Messiás.
Jézusnak hívják,
ugyan ki lenne más.

Itt jár közöttünk,
feledni nincs miért,
az égen és a földön,
örökre visszatért...

(Jézus szabadkozik. A gyerekek énekelve körbetáncolják. A nagy ribillióra megjelenik a Főpap és a Tanácsos.)

Főpap: Nahát, fiam! Te volnál ama Jézus, a zsidók királya?

Jézus: Ezt te mondod, Főpap.

Főpap: Én csak kérdezem.

Tanácsos: *(kihívóan)* Szemtelen kis fickó!

Jézus: *(a Főpaphoz)* Kérdésedben benne rejlik a válasz. Akkor én minek válaszoljak?

Főpap: Volna nekem még épp elég kérdésem. De ezt nem itt, a tömeg előtt...

Jézus: Miért félsz Főpap, a tömegtől? Ez az emberek sokasága, melyet igaz szavakkal lehet meghódítani.

Főpap: És te erre képesnek érzed magad? Nem vagy egy kissé beképzelt?

Jézus: A képzelet a legnagyobb erő. Ami a képzeletben megszületik, az holnap valóság lehet...

Tanácsos: Be-beképzelt tökmag...

Jézus: Az én Jankó barátom, tanúságtevőm a Jordánnál, az igazat hirdeti rólam. Van, aki meghallja, van, aki nem...

Főpap: A te igazságod egy nagy számárság!

Jézus: Joachim! Mondjál véleményt te a Főpap kijelentéséről!

(A számár bög. A Tömeg nevet.)

Főpap: Te kigúnyolod az Isten szolgáját?

Jézus: Istent nem külsőségekkel, hanem a lélek bensőségével kell szolgálni. Legalábbis Atyámnak ez tetszik.

Tanácsos: Ennek semmi sem teszlik... Tudunk mi másképp is beszélni. *(a Főpap és a Tanácsos sietve elmennek, Mária és József sietve jönnek)*

Mária: Jézus, Jézus...Te itt vagy, már mindenfelé kerestünk...

Jézus: Jaj, édesanyám, megértem aggodalmad. De te is értsd meg, nékem Atyám házában sok dolgom akad. És még el sem kezdtem...

József: Lesz még erre idő, fiam! Én azt mondom, jobb, ha most eltűnünk innen. Ha jól láttam, a Főpap nem épp jókedvében távozott...

Esszénus testvér: Jézus! Jobb, ha nevelődre hallgatsz!

Jézus: Ki vagy te? Mi ez a titokzatos ruha rajtad?

Esszénus testvér: Mindent meg fogsz tudni időben!

(A Tanácsos és a Főpap kiáltozva közeledik.)

Tanácsos, Főpap: Hol van az a Jézus? Ki látta? El kell fogni az ál-Messiást! Ez Ántipasz, a király parancsa! *(Katonák rohannak be, kérdezősködnek. Hol van a kis Jézus? Ki látta? Mutassátok meg a gonosztevőt!)*

(A gyerekek elhalkulnak.)

Náthán: Jézus! Ezek a vesztedre törnek! Menekülj!

Anna: Mi majd feltartjuk őket!

Simon: Ez a gyerekhad megvéd bárkitől!

(József és Mária döbbenet figyelik az eseményeket. Az Esszénius valamit súg nekik. Aztán Jézushoz lép, a köpenye alá bújtatja.)

Esszénius testvér: Neked még sokat kell tanulnod! A Mennyei Atya is ezt akarja.

Jézus: Legyen meg az ő akarata. *(Kifelé igyekeznek a tömegből.)*

Gyerekek: El ne áruljátok! A kis Jézust el ne áruljátok! Jézus még visszatér. Mindannyiunk dicsőségére.

Gyerekek: *(énekelnek)* Ím, itt van, ím itt van
a gyermek Messiás.

Jézusnak hívják,
ugyan ki lenne más.

Itt jár közöttünk,
feledni nincs miért,
az égen és a földön,
örökre visszatért...

VÉGE

Aknay János: Jézus bevonul Jeruzsálembe - 2014

Szemes Péter

Történelem közelnézetben

Mezey Katalin *Ismernek téged* című kötetéről

Több mint egy évtizeddel *A kidöntött kerítést* (2003) követően, új prózakötettel jelentkezett Mezey Katalin. A Magyar Napló Kiadó gondozásában megjelent *Ismernek téged* a 2000-es évek elejétől a legutóbbi időszakig (2001-2013) született elbeszéléseket foglalja magában, s ekként elődje folytatásaként, továbbírásaként is értelmezhető. A kötet korpuszát képező két novellaciklus és egy kisregény közül előbbi két egységet lehet együttesen, egyfajta fejlődés- vagy érestörténetként, a gyermeki illúziók elvesztésének bemutatásaként is vizsgálni, utóbbiban azonban – noha a nagy felismerés (miként működik a rendszer) és a különböző személyes (szerelmi, munkatársi) kapcsolatok itt is fokozatosan bomlanak ki – a hős jelleme (életkorából is adódóan) kiforrottabb, nem megy át lényegi változáson. Egyéni sors és a történelem viszonyát tekintve: míg a két novellaciklusban a II. világháború, a „rég világ” szétesése, a kommunista rendszer kiépülése és a diktatúra éve, egészen 56-ig és a megtorlásig, egyaránt megjelennek és természetesen hatnak a hősre, addig a 60-as években játszódó kisregény inkább a belső folyamatokra, a lélek finomabb rezdüléseire helyezi a hangsúlyt, az én egyetlen nagy traumája a prágai tavasz (nem közvetlenül megtapasztalt) elfojtása kapcsán az „emberarcú szocializmus” lehetetlenségének belátása. Tükrözik mindezt a három nagyobb szakasz találó címei is: *A kidöntött kerítés* és az *Ég a város* közvetlen cselekvésre utal, az *Ismernek téged* pedig az emberek közötti történésekre fókuszál, mintegy előrevetítve, jelezve persze a szocializmusban a személy dologiasulását, ez esetben a megfigyelés tárgyává, „kartoték-adattá” válását, pontosabban annak lehetőségét. S az egységes, mozaik-regényként való értelmezés ellen hat (a mozaikszerűség persze stimmel) az is, hogy a novellaciklu-

sok és a kisregény hőse eltér (Zsuzsika, illetve Éva), az életkori, világnézeti (ennek talán legfontosabb eleme az 56-hoz való viszony) és egyéb átfedések ellenére különböző személyes történelemmel rendelkeznek (Zsuzsikának bátyja van, Lacika, apja kertészettel foglalkozik, Évának nővére van, apja sofőr volt, majd autószerelő lett, stb.) – a két alteregót így kizárólag a szerzői referencialitás kapcsolja össze. A kötet írásait pedig épp ez hozza közös nevezőre: hogy a történetek mindegyike Mezey Katalin személyes története, így vagy úgy személyes sorsához kötődik, bennük tehát egy formálódó önéletírás fejezetei is körvonalazód(hat)nak, mely az örök emberi értékek felmutatása mellett a „rég világból” is menti, ami mentésre érdemes. S a jól megválasztott fedélábrázolás – Oláh Mátyás László munkája – ugyancsak ezt az üzenetet közvetíti: *A Júlia utcai óriás*, Sándor bácsi a hátán viszi biztonságba a szocialista hatalom által lebontani kívánt épület falát, mielőtt „azok” összetörnék.

Az ide vezető folyamatból, a polgári Magyarországon és a családi idill felbomlásáról villant fel képeket a nyitóegység, *A kidöntött kerítés*. Hőse, a kis Zsuzsi előbb világba-vetettségét (és ezzel együtt létének bizonyosságát) tapasztalja meg (*Vagyok*), majd beteg nagypapa halála kapcsán a hiányt, a tehetetlenséget és „mellőzöttséget” (*A temetés*), hogy aztán kisebb kellemetlenségek után (*A sörcsapolás napja*) bekövetkezzen az igazi baj: villamoson maradt bátyja elvesztése (*Villamoskaland*). Ez a *baj*, az idős és beteg nagypapa halálával szemben kiszámíthatatlanul, *váratlanul megjelenő Rossz* és az egyén, a (szűkebb és tágabb) közösség vele szembeni *tehetetlenség*ének tudata hatja át, sőt bizonyos tekintetben szervezi a két novellaciklus szövegeit. Így ír erről a szerző az első cikluson belüli

kisebb egység címét is kölcsönző, említett *Villamoskaland* zárlatában: „Úgy érzem, soha többet nem kerül meg a bátyám. Bekövetkezett a 'baj', amiről annyit hallottam már, megtörtént, amitől mindig mindenki féltett bennünket. Ha tudnám, mi az, azt mondanám, hogy 'déja-vu' érzésem van. Így csak az dobol bennem, hogy megtörtént, megtörtént, mi lesz most, mi lesz most?” S ugyan a kisfiú néhány ismeretlenül töltött óra után hazajut (*Öt felderítetlen óra*) és szükségének termékét is magával viszi, a „baj” további, még komolyabb „bajok” elindítója lesz, mintha egy újabb érmét dobtak volna a Rossz gépezetébe. (E történet fonalának legombolyítása, két, a kötetegész felépítése szempontjából fontos dolgot is megmutat, előrevetít egyébként. Egyfelől a szerző különleges narrációs technikáját, mely teljességében a kisregényben élvezhető: hogy az egyik szöveg mellékalakját egy másik hőségé avatja és így nemcsak jelentősebb szereplői – tetteiket, döntéseiket is indokló – saját történetét tárja fel, de sokszor adott események, történések is az ezekből nyert együttes információ által válnak nyilvánvalóvá, érthetővé. Másrészt, hogy látszólag kevésbé lényeges motívumok is bizonyos többletjelentést nyernek visszatérésük, az alakok sorsbeli párhuzamai által. Erre legjobb példa Lacika itteni néhány órás eltűnése és az édesapa hadifogsága (*A kecske*), akiről éppúgy nem tud családja, és aki éppúgy nem tud családjáról, mint a fia (a különbség annyi, hogy az apa sorsa nem marad ismeretlen, hanem feltárul a novellában), vagy a hazavitt kaki és a hazavitt, ugyancsak (bár gyermekkorában az apának) kellemetlenséget okozó tört üveg (*A vízbe dobott üveg-cserép*) megfelelése.) A következő lépcsőben a „baj” a családhoz kapcsolódó kedves embereket és kedves dolgokat is eléri, mégpedig úgy, hogy a jónak előbb az ellenpólusát is felmutatja: az apa barátjával, Asbóth Józseffel, akinek a háború tönkretette sportkarrierjét, éles ellentétben áll a szülőknak antipatikus Somfai Laci bácsi, aki a német csapat tagjaként lett olimpiai bajnok (*Találkozás az első, nagy, magyar teniszbajnokkal*), az ugyancsak kiváló sportoló, a disszidált Aladár bácsi által náluk hagyott „nagy motort” használatokor a hasonlóval rendelkező rendőrök veszik üldözőbe (*Az őrangyal csípése*), majd jelképes helyen, éppen a szovjet laktanya előtt mondja fel a szolgálatot (*Az elromlott motor*), a már az *Ég a város* ciklusbeli *A mosógépben* pedig a mosóteknőt felváltó, ugyancsak kivándorolt ismerősöktől ajándékba kapott luxuscikk a kamaszlány első megveréséhez is kötődik. Utóbbiban ráadásul a

hibázót rendreutasító apa ütlegei összekapcsolódnak a mindig tiszta ruhájú férfi szennyes ingeinek szagával és így emberivé oldja az *Apu* (a munkások előtti orrfújás ellenére) talán túlságosan idealizáltan megrajzolt képét (tisztá felnőtt-piszkos gyerekek). Jellegzetes az is, hogy a család egzisztenciájának lerombolása akkor veszi kezdetét, mikor nincs a közelben felelős felnőtt tag, így a végzést hozó három férfi kerítésdöntése – a privát szféra, a magántulajdon felszámolása –, a két gyermek és a beosztott kertész előtt, még esetlenebbé teszi a hatalom birtokosait képviselők erőfitogtatását (*A kidöntött kerítés*). Inkább kamaszos csínyet idéző gesztusuknak (ráadásul hárman kellettek a művelet elvégzéséhez) találó ellenpontja *A Júlia utcai óriás* hőségé, a hatalmas termetű Sándor bácsié (egy igazi férfié), aki a hátának támasztva egyedül viszi a bontásra kárhözott ház falát. Még tovább erősíti a kontrasztot, hogy az addig általa vezetett faiskolába egy szabósegédet neveztek ki igazgatónak. Sándor bácsi persze egy sarkosabb példa és – ami különösen kiemeli a rendszer embertelenségét – Mezey Katalin az ő, kisebb mértékben az apa és apa néhány (egy-két ecsetvonással megfestett) barátja kivételével nem idealizálja szereplőit, a retorziók így teljesen hétköznapi embereket, Arisztotelész szavaival: „hözánk hasonlókat” érnek, ami azt mutatja, hogy ami velük megtörtént, az országban szinte bárkivel megtörténhetett. A kommunista megfélemlítési módoknak, a rendszer kedvelt eszközeinek pedig széles palettáját vonultatja fel: a rendőri vegzálastól (*Az őrangyal csípése*) a csengőfrászon és a fenyegető szovjet jelenléten (*Az elromlott motor*) át a jelzett erőszakos államosításig (*A kidöntött kerítés*, *A Júlia utcai óriás*). Nem véletlen, hogy aki tehette, értékei hátrahagyásával menekült (mint az *Édesapám nagy motorja* Aladár bácsija, a „sokszoros vitorlázóbajnok, autóversenyző és motoros, az ország egyik legnagyobb büszkesége”), az itthon maradt „megalázottakon és megszorítottakon” pedig a teljes kétségbeesés és félelem lett úrrá. A felnőttek esetében jól példázza ezt *A Júlia utcai óriás* részlete:

„– Még annak is örülni kell, hogy nem zárnak börtönbe minket.

– El kell mennem akár segédmunkásnak is. Hat háborús esztendő, másfél év hadifogság... – Apu nagyon halkan, szinte csak magának beszélt. – Már úgy tűnt, hogy egyenesbe jövünk, és most... Kezdek megint mindent legelőlről.

– Én már öreg vagyok. Nyugdíjat nem kap a maszek,

még jó, ha ki nem telepítenek. De hát csukjanak le, deportáljanak, küldjenek Szibériába! Mi jöhet még?”,

míg a gyermeket illetően Az *elromlott motor* zárata:

„Megyek fel az emeletre. Úgy érzem magam, mintha valami rosszat csináltam volna. Lehet, hogy még ma éjszaka megtalálnak a rendőrök. Szinte látom őket, ahogy benyomulnak a nagyszobába. Mintha előlük menekülnék fel a lépcsőn.”.

A második ciklus, az *Ég a város* még tovább megy. A *Nagyanyámban* elevenné varázsolt régi fényképekről kiderül, hogy készítésük óta az egykori nagycsalád tagjai mind meghaltak vagy külhonba szakadtak – így a biztos megélhetést elvesztő Zsuzsikáék ráadásul itt-hon senkire sem számíthattak. Ezt a helyzetet próbálja oldani a *Három kísérlet*, melyben három lámpavillanásnyira felmerül a másik, jobb élet lehetősége. Ám végül mind a 45 nyarán Svájcba, mind 48-ban az osztrák határon át, mind 57-ben szintén a Helvéciában élő rokonokhoz tervezett kijutási törekvés meghiúsult, a *Keresztút* című novella a kitelepített, a szovjet hadifogságból talán hazajutott rokonainak üzeni akaró sváb asszony megidézésével éppen a hiányt, a szeretettől távoli magányt – így a számukra rendelt sorsot is jelképezi. S ugyanez jelenik meg az apa háború utáni hazatérésének történetében, *A kecskében*, az *Apu* és a *Villamoskaland* többi darabjának „előzetesében”, ahol – fordított módon – a fogságból hazatérő családfő nem tudja, hogy várja-e otthon valaki. Ahogy az általa elsőként megpillantott állat itt az élet, a megmaradás szimbóluma lesz, éppúgy válik – kevésbé explicit módon – az újrakezdés ígéretének jelképévé *A kidöntött kerítésben*, ahol az ártó, romboló szándékkal érkezőket fogadja először mekegésük. (Érdemes figyelni az ilyen apró, ám kiváló érzékkel szövegbe szőtt motívumokra ebben a szerteágazó prózaműben.) De – folytatva az „új világ” egyént és közösséget fenyegető eszköztára elemeinek sorát – a kitelepítés mellett feltűnik az összefogdosottak Szibériába hurcolása (*A kecske*) és a szervezési próba (*Három kísérlet*) is, a megváltozott osztályhelyzetet pedig (*A Júlia utcai óriás* faiskola-igazgatóvá lett szabósegédéhez hasonlóan) jól szemlélteti a lakáskiutalásokban megnyilvánuló elv: az osztályelenségként egy alföldi tanya istállójába telepítettek házáat ávós házaspár kapja meg (a volt hadifogoly férjben és a keletről hozott asszonyban nem nehéz a Rákosi-áthallást felfedezni) és talán a tanya egykori birtokosai, a kulákká minősítés elől gyári munkásnak szökött parasztember – aki most az „uralkodó osztály”

tagja – és családja költözhet be az emeletes ház ablakalán, fűtés és víz nélküli garázsába (*Osztályhelyzet*). Mindez oda vezetett, hogy felemelte végre fejét a nemzet jobbik része és kitört a forradalom – amit a szerző így jellemez (*Három kísérlet*):

„– Ez egy erkölcsileg kifogástalan forradalom – mondták anyámék. – Szegény az ország, de nem az anyagiakért, hanem a függetlenségünkért harcolunk! Azok lázadtak fel, akiket becsaptak, akiktől mindenüket elvették, akiket megaláztak.

Büszkék voltunk a forradalmárookra. A magyar forradalmár ilyen. Ilyennek akartuk. Hősnek. Hiszen mi voltunk ő.

– Ez az áldozatok forradalma!

Az volt valóban.”.

Hőse (és saját) 56-ját egyetlen elbeszélés, az *Ég a város* mutatja be, a tartalmi sűrítés azonban ez esetben jobb választás, mintha több írást, akár egész kisebb egységet szentelt volna e tárgynak Mezey Katalin. Közvetlen eseményeknek nem is lehetünk tanúi, azokat vagy a harci cselekvések eredményeiből, vagy közvetve, mások tapasztalatai és a rádió útján ismerjük meg – akárcsak Shakespeare drámáiban a csaták lefolyását. Előbb megbetegedő bátyja említi, hogy gimnáziumukat kivezényelték a Bem térre, aztán a hazatérő szülei hozzák a pesti harcok hírét, majd a városba motorozó apja és fivére beszélnek az ott látottakról, végül, mikor a lány maga is mehetne, a hajnalban bevonuló szovjetek hadizaja, illetve a lövések hangjai és Nagy Imre beszéde teszi ezt lehetetlenné. Már csak a pusztítás – a forradalom leverésének, ugyanakkor tovább izzó lángjának szimbóluma –, az égő Vár(beli levéltár) látványa marad számára személyes „élményként”. A szövegben egy másik nézőpont is megjelenik: az eseményekben ugyancsak kevésbé részes hitoktatóé, Pista bácsié. A korábbi internált kispap éppen az ávós „Ernö atya” által tartott lelkigyakorlaton vett részt, mikor az utcán megindul a Rádióhoz tartó tömeg, melyhez társai szinte kivétel nélkül csatlakoznak. Jellemző, hogy míg a bujtatott politikai nevelés alanyai az ablakon át szökdösnek, a „lelkivezető” válogatott szitkokkal szidja, ökölrel és pisztollyal fenyegeti őket, Pista bácsi pedig a forradalmárokért imádkozik. Később aztán, mikor találkozik a menekülőkkel, akikbe mentőautókból lóttek bele a belügyesek, úgy dönt, hogy Bécsbe megy, ám az ottani gyűjtőtábor helyett (ami az internálótáborra emlékezteti), mégis inkább hazatér és végül hangszerjavítóként helyezkedik el. Ahogy a világháborút köve-

tően, a forradalom után is – bár nehezen – megindult, ment tovább az élet, mégis „Új időszámítás kezdődött mindannyiunk számára ötvenhét tavaszán.” – írja a szerző (*A mosógép*).

Az *Ismernek téged* kisregény a novellaciklusokhoz hasonlóan mozaikokból épül fel, ezekből bontakozik ki a hős, Éva és a hozzá kapcsolódó néhány fontosabb szereplő (a férje, Gyurka, munkatársai: Sováki Endre /Bandi bácsi/ és Karolcsák Péter, illetve a főnök asszony, Gödrösné) viszonyrendszere. A 60-as évek második felében játszódó rövid történetek helyszíne a fiktív megyeszékhely, Rezesbánya, valamint a közeli nagyobb (Borvár) és kisebb (Sajkos) település. Kínálna magát a helyek Tatabányával és környékével való azonosítása, hiszen a szerző évekig dolgozott ott és a szerzett élmények több írásába beépültek, azonban a jelentős bányászérettel rendelkező és a csehszlovák határ közelében lévő megyeközpont – a valóságvonatkozások ellenére – kitalált hely, amit az is igazol, hogy büszkesége, a(z ilyen néven a valóságban nem létező) Kossuth-díjas vjvár Pécs és Tatabánya mellett említi meg a teljesítményversenyre potenciálisan nevezők között (*Suhada Lajos*).

Ahogy *A kidöntött kerítés* egység esetében, itt is a főalaknak, Évának szenteli a szerző az első mozaikdarabot. Az *Éva* és a záró *A rózsás törülköző* közötti íven feszíti ki a szerző az ő Rezesbányán, a megyei szakszervezetnél és Gyurkával való házasságában töltött éveit, örömeivel, bánataival és főként a megszerzett tapasztalatokkal, melyekkel felvértezve elindulhat egy új, igazibb élet felé. A kisregény egy-egy alcíme Éva – elsősorban Bandi bácsinak köszönhető – beavatásának újabb és újabb stációját jelzi, melyek mentén (még ha nem is mindig ő az adott írás hőse) eljut egyfajta kiteljesedésig, a benne rejlő lehetőségek belátásáig, kibontakoztatásának vágyáig. A felütésben egy olyan friss házas fiatalasszony jelenik meg, aki a másokkal megosztott albérleti lakásban várja haza estéit elvált feleségével és gyermekeivel töltő férjét, aki két évig tanított a számára idegen városban és készül levelezőn lediplomázni (*Éva*), majd kulturális előadóként bekerül a megyei szakszervezethez és egyre jobban megismeri munkatársát, közvetlen főnökét és a felsőbb vezetőt. (A különböző szinteket képviselő alakok mindegyike más szocialista embertípust, jellegzetes karriert testesít meg, ugyanakkor sztereotip vonásaik ellenére egyéni és igencsak élők. És ahogy Éva számára feltárul a múltjuk, úgy lesznek egyre emberibbek.) Sováki Endre,

a sport terület felelőse, Borváron született, árvaként apácák nevelték, akiket segíteni szeretne elvett zárdájuk és templomuk visszaszerzésében (*Sajkos*), a fronton visszavonuláskor egy alkalommal egyedül hét szovjet katonát ölt meg (*Hetet egy csapásra*), aztán beállt a szlovák partizánok közé, ám mégis deportálták, a iasi táborból azonban a tífuszjárvány ellenére épen hazajutott (*Történelem közelnézetben*), a fodrász szakmát tanulta ki, a városi bizottság titkára lett, majd aknaigazgató, 56-ban elkergették (*Októberben*) és az atlétikai szakosztályhoz került, amit felvitt az első osztályba, végül onnan helyezték a szakszervezethez (*Riválisok*). Az osztályvezető, a harmincas, mindig elegáns Karolcsák Péter félárva, anyja eltette nem kívánt testvéreit láb alól, ami miatt lecsukták, őt a nevelőintézet igazgatónője fogadta örökbe, volt gyermekszínész, kékpárolis ávósként szerelt le, kiváló esztergályos lett belőle (*Anyák*) és miután Borvárról Rezesbányára költöztek, és rendes lakást kaptak, a szakszervezethez került és párttitkár lett (*Téged is unnak valahol*), két sikertelen házassága volt, vesebeteg és így nevelőanyja főz rá (*A dombra vezető út*). Az elnök asszony, Gödrösné pedig jó felsőbb kapcsolatokkal rendelkező, csinos, fiatal ávós törzsőrmenterként ment férjhez egy később bankigazgatóvá lett ezredeshez, akivel két gyermekük született, majd elváltak, őt pedig a fővárosból a megyeszékhelyre helyezték (*Októberben*). Meghatározó hármuk egymáshoz és természetesen Évához való viszonya is. Előbbi főként Bandi bácsi vonatkozásában érdekes, aki nem különösebben szereti a másik kettőt: az „öreglány” minden kudarcának örül, így annak is, mikor komoly motozás után elveszik a bécsi bevásárlásra szánt dollárjait (*A vámosok dicsérete*)**, hiszen korábban ő is pályázott a vezetői posztra, míg Karolcsákkal folyton vitatkozik és ilyenkor a fiatal kolléganőt szánják döntőbírónak: „Éva viszont azt szerette volna, ha kiegyeznek egymással, ezért a legritkább esetben foglalt állást valamelyikőjük mellett, és igyekezett kitartó figyelmet mutatni mindkettő iránt. (...) nem érezte elvtelennek a maga taktikáját, mert mindkét férfi szemlélete és egyénisége csaknem egyformán távol állt tőle. Mégis mindkettő, a maga kétségbeejtő élettörténetével – valamennyire – elnyerte a rokonszenvét, de legalábbis az együttérzését.” (*Hetet egy csapásra*). Az esztergályosból lett osztályvezető emellett mintegy közvetítőként is funkcionál Éva két fő rezesbányai politikai-társadalmi tapasztalata megszerzésének elősegítésében. Az ifjú asszony Gödrösnével közös csehszlovákiai útja után

– melynek során, akárcsak itthon 56-ban, közvetlenül szembesül egy másfajta rendszer lehetőségével (*Prágai nyár, Város két-piros-fehérben*) – ugyanis ő javasolja Évának, hogy adja be pártfelvételi kérelmét, amit az elnöknő „zavaros gondolkodására, megbízhatatlanságára” hivatkozva elutasít (*Pártfelvételi*), és csak a „prágai tavasz” leverése után támogat. Így az *Augusztus huszonegyedikén* szolgál az első tanulsággal:

„– (...) A lehetőség most nyitva áll előtted.

– Nem áll nyitva. Múltkor is csak azért írtam alá, mert Prága miatt azt hittem, hogy tényleg van 'emberarcú szocializmus'. De nincs. Ma hajnalban kiderült... – a sírás határán volt.

Karolcsák Péter nem bírta a síró nőket.

– Nyugodj meg – visszarendezte az úrlapot a mapába, felállt és kifelé indult. (...) Kinyitotta az ajtót, kilépett, behúzta maga után, aztán váratlanul újra kinyitotta és az ajtónyílásba dugta a fejét, rávigyorgott Évára.

– Na, most már belátod, hogy az elnökasszonynak volt igaza? Ismer téged.

– Igen – legyintett Éva. – Belátom... ismer.”

S ugyancsak ő hívja fel rá a nő figyelmét, hogy közvetlen munkatársa, mentora, aki őszintén beszélt vele (*A bizalomról*), megmutatta kedves helyét (*Sajkos*), feltárta titkolt történetét (*Hetet egy csapásra, Történelem közelnézetben*), sőt ruhát vásárolni is elvitte Évát (*A dombra vezető út*) és végül házassága megrendülését is (előre) látta (*A rózsás törülköző*), besúgó. Ennek nyomait a kisregény egyes részeiben ügyesen helyezi el a szerző, így végül nem meglepő Bandi bácsi a nő búcsúzásakor tett, a gyanút bizonyossággá változtató vallomása:

„– Megmondom neked úgy, ahogy van – komolyan és határozottan beszélt az Öreg – (...) Itt óriási szerencséd volt: levetted a lábáról a... a megbízottadat... beszélhettél, amit akartál, össze-vissza, nem készült róla jelentés. De ilyen aligha lesz még egyszer az életben... (...) Tudd meg, hogy az egész országban minden munkahely úgy van megszervezve, hogy minden tíz emberre jut egy spicli. (...) Lent a bányában is, meg fent a minisztériumban is, (...) Nagy pénzekért, ezredes elvtársak lapátolják a szemet, és jelentenek a helyzetről. (...) Igenis, ezt fent tudni akarják, nekik ez fontos. Te pedig képtelen vagy tartani a szádat, neked mindig meg kell mondanod a magadét! Még egyszer biztos nem fogsz ki egy ilyen madarat – ennél a szónál akaratlanul is magára mutatott –, aki a hülyeségeidet mindig eltussolja...”

A másik szál Éva házasságához kapcsolódik. Ennek sorsát világosan vetíti előre a nő nyitó írásbeli magánya,

alkonyati várakozása a valószínűleg korábbi feleségénél és gyermekeinél levő férjére, aki (legalábbis a szöveg világán belül) nem is érkezik meg (*Éva*). Gyurkáról kiderül, hogy noha zenész szeretett volna lenni, vājárként helyezkedett el, az akna irodáján dolgozó Suhada Annát vette feleségül, akivel édesanyja lakásába költöztek (Anna Kossuth-díjas nagybátyját /*Suhada Lajos, Egy pince ötvenhatban/* és Gyurka apját /*Családi titkok/* egyaránt „ellenforradalmárként” tartották számon – mindkettőjük sorsa a jobbító szándékú ember tragikus példája), két gyermekük született, de házasságuk megromlott és a férfi a Bányász Együttesben megismert Évának kezdett udvarolni. Az új asszony, pedig szülei óvták az elvált, kétgyermekes Gyurkától, aki ráadásul zenél is (*Nyaralás négyesben*), nem okult abból, hogyan járt elődje, és – noha a kapcsolat bomlási folyamatának nincsenek nyomai a kisregényben – végül ő sem férjében találja meg az életre szóló társat. A záró írás, *A rózsás törülköző* már csak a házasság utolsó szakaszába tekint be, mikor a féltékeny és dühös férfi oda ragadtatja magát, hogy megüsse feleségét. És a két jelképes pofon (amit a főnöknőtől a pártfelvételi kapcsán, az „emberarcú szocializmus” megvalósulásának és a rendszer változásának lehetetlenségét illetően, illetve Bandi bácsi besúgó-mivoltának megerősítésével kapott) mellett ez a harmadik, a valóságos, végképp megérleli a távozás gondolatát, és Éva elfogadja a számára Pest környékén felajánlott új munkát. Ezzel végképp lezárult életének rezesbányai fejezete: „Szerencsére hamarosan ismét férjhez ment, született két gyermekük, így mikor elege lett a munkahelyekből, legalább néhány évig otthon maradhatott velük. És legalább a családban azt mondhatta, amit gondolt...”

Rezesbánya pedig lassan a távoli múlt emléke lett: egy városka a zöldbozontú dombok között, ahol állandóan fúj a szél, egyre hajtja és hajtja a bányatelepi port, hogy már másnap szürke tőle a frissen leesett hó is.”

Mezey Katalin új kötete – nyugodtan kijelenthetjük – nemcsak az alkotói pálya meghatározó állomása, de a kortárs magyar próza kiemelkedő teljesítménye is. Hiszen a két novellaciklus és a kisregény hiteles lenyomata egy mára (szerencsére) letűnt korszaknak, hűen tükrözi az egyén történelembe-vetettséget, determináltságát. És e tekintetben, valamint az életkori megfelelés miatt is, maradandó olvasmányélmény lehet a fiatalok, a felnövekvő, ezeket az éveket (ismét szerencsére) csak a nagyszülők elbeszéléseiből ismerők számára, de azoknak is, akik átélték az 50-es,

60-as évek nehézségeit, s a megjelenített sorsokban (Zsuzsikáéban, Éváéban vagy a kiválóan egyénített mellékalakokéban) sajátjukra, vagy a családban, rokonságban előfordulóra ismernek. A mintafelmutatás pedig értékmentéssel párosul – a megőrzésre,

továbbadásra érdemes átmenekítésével. Így válik az *Ismernek téged* a Júlia utcai óriás, Sándor bácsi nagyszerű tettének méltó szellemi párjává.

(Magyar Napló Kiadó, 2014)

Vásárhelyi
Antal:
Fibonacci
struktúra

Kelemen Erzsébet

Múlt és jövő metszéspontján

Pósa Zoltán *Egy az Isten* című kötetéről

„Múlt és jövő / Metszéspontján / Végtelenre nyújtott / És soha jelenként / Nem észlelt pillanat / Örvényében élünk” – írja Pósa Zoltán *A fehér bohóc feltámadása* című kötet nyitó ciklusának Borges-hommage-ában, amely azóta nemcsak a költő egyik vallomássá nőtt mondatává vált, de filozófiai bölcsességet sűrítő aforizma is immár, ami ha széles körben elterjed, könnyen szállóigévé is válhat.

Múlt és jövő metszéspontján állunk akkor is, amikor az *Egy az Isten* című kötetét olvassuk, hiszen a költeményeket elemezve megtapasztalhatjuk a pillanatot megragadni próbáló alkotói attitűdöt, amellyel a költő az örök jelent, a végtelent aposztrofálja. Pósa Zoltán ugyanis azon kevés költő közé tartozik, aki nem ragad meg a térbe és időbe zárt lét szűk dimenziója között, hanem – hitvallása szerint – a lét metafizikus lényegének föltárására törekszik. Feladatának érzi, hogy meghatározza létünket és helyünket a világegyetemben, s nem szűnik meg kutatni a választ az emberiség kezdete óta jelenlévő ontológiai kérdésre, hogy „mi végre vagyunk e világon élet és halál pólusai közé szorítva”.

Már a kötet nyitó ciklusának címével axiomatikus tömörséggel megadja erre a választ: „Hidat verni embervilág és Isten birodalma között”. Ennek imperatívuszát követeli meg önmagától, hogy ezáltal az olvasó is részesülhessen a tisztánlátásból. Belső parancsként éli meg küldetését, amelyet minden körülmények között teljesíteni kell. Ahogy az *Alászállás* című versében a vizualitás képi erejét felhasználva verzálissal írja: „ALÁ KELL SZÁLLANOD / A HEGY TETEJÉRŐL / AHOL TALÁLKOZTÁL / ISTEN IGÉJÉVEL / MEGTALÁLTAD JÉZUST / A TESZTÉ LETT IGÉT / ÉS A LÉLEKKÉ LETT / TESTNEK ÜZENETÉT / DE HA OTT FENN MARADSZ / MAGADBAN

EGYESÜLSZ / MINDENSÉG URÁNAK / ÖRÖK PARANCSÁVAL / S NEM VISZED EL A SZENT / IMÁT AZ EMBEREK / KÖZÉ, ELKÁRHOZOL.”. Ennek fényében értelmezhetőek lírájának tematikus szervezőelemei is: a hit és az ehhez kapcsolódó bibliai allúziók, a metafizikai kijelentések, a kereszténység és az ősmagyar mítoszvilág töretlen összekapcsolása (*Életfa*), a magyarság és nemzeti identitás sorskérdései, a szenvedés, a halál, a szorongás és a groteszk létmeghatározás, valamint a minden kötetében megcsillanó hitvesi szerelem. S jelen van a bohócmotívummal való azonosulás is, ami a Pósa-költészetnek jellemző sajátossága, s a művészettörténetben is gyakori alkotói attitűd: a bohóc alakja a művész önarcképévé válik. Ez az azonosulás nemcsak abból fakadhat, hogy az igazság kimondása sokszor csak bohócköntösben lehetséges, hanem – Jean Starobinski szerint – a világból való elvágódásból is létrejöhet.

A bohóc metafora tehát a legmélyebb üzenet hordozója. Akárcsak az *Egy az Isten* című kötet nyitó verseiben: Arlecchino, a színes bohóc az örök fölfedező, míg ellenpólusa, Pierrot, a mindentudó fehér bohóc a megtartó erő. A két harlekinkép ellentétes karaktert jelenít meg: a fehér bohóc (Whiteface) Federico Fellini szerint „maga az elegancia, a báj, a harmónia, az intelligencia, a bölcsesség, a morális, kikezdzhetetlen, vitathatatlan, szentségszerű”, még az ellentéte, a csetlő-botló, piros orrú, tarka és rendezetlen ruházatú, buta, ügyetlen August Schöplin Aladár meghatározásában olyan tükrökbe nézeti az embereket, amelyek a soványakat kövéreknek, a kövéreket soványaknak mutatják. A két karaktertípust ezért szívesen használják az emberi jellem két archetípusának megjelenítésére. Pósa Zoltán az előző kötetében a fehér bohóc alakjával azonosul, s

a folytatásban, az *Egy az Isten* című verseskötetében, a Pierrot és Arlecchino ciklusban már elválaszthatatlanul össze is kapcsolja a két ellentétes karaktert. „Egyszerre vagyok a / Mag és a foglalat / Forrás és torkolat. / Eggyé olvad bennem / Pierrot s Arlequin” (*A költő*).

Kárász Eszter szerint „a bohóc látásmódja alapvetően gyermeki: minden pillanatban úgy lát, mintha először találkozna a világ dolgaival”. Érzései, gondolatai kiülnek az arcára, láthatóak a tekintetében, s bár az őszintesége sokszor védtelenné teszi, mégsem védekezik a világ ellen.

A pósai harlekinkép pontosítja ezt a karaktert: a bohóc az őszinteség mellett a valódi érzéseit, a legbelőbb fájdalomait is el tudja takarni azért, hogy örömet fakasszon. Ilyen karakter Bruno Ferrero karcolatának hőse is: az ideggyógyászhoz forduló bánatos beteg a fél világot megnevettető híres bohóc, akinek az orvos gyógyulásként (mivel nem ismeri fel a betegben magát a művészt) a bohóc estjét ajánlja. Az ember és az általa megformált szerep így forrhat teljesen eggyé. De a költő más idegen jelmezét sokszor azért húzza magára, hogy elidegenítsen, eltávolítson bennünket a fals karakterektől. Ide sorolhatjuk például a már címében is gunyoros, groteszk *Liberális emzebelek családi idilljét*, vagy az *Öregedő ateista pénteki ébredése a nagyvárosban* című verset.

A gonosz evilági uralmának, a Sátán testet öltött valóságának gyakran megjelenő motívumaival szemben a lelki-szellemi megmaradásunkhoz szükséges morális küzdelmet, a hit fontosságát emeli ki a költő. Nem tagadja a Sátán létezését, hiszen ezzel is a Mindenható nagyságát emeli ki, valamint a szabad akaratunk, a választásunk, döntésünk fontosságát hangsúlyozza. „RAJTAD MŰLIK / MINDAZ, HOGY A SZENTEK / VAGY AZ ANTISZENTEK / TRIÁDJÁT ENGEDED / BE A SZÍVCSAKRÁDBA” – írja a *Csokratöltésben*. Nincs tehát közbülső állapot: már itt a földön megérünk az örök üdvösségre vagy a kárhozatra. Ez a Karl Rahner-allúzió is sürgeti a döntést: a halállal végérvényessé válik majd emberi létezésünk, magatartásunk. Rajtunk áll tehát, hogy melyiket választjuk: a szabadságunk teljes eltékozlását, a poklot, vagy az üdvösséget, a végzetlenül boldogságot. Az *Oh lélek, szent lélek* című versében a protestáns költő (aki nagyon is katolikus) ezért is fohászkodik a Szentháromsághoz és az ökumenizmus tiszta erejével, a csíkiak és csángók elnevezését használva, Babba Szűz Anyához:

„Isten szép leánya
Székelyföld virága
Jézus édesanyja
Babba szűz Mária

Mentsetek meg minket
Szentek háromsága
És isteni anya
Világ királynéja
Sátán, Antikrisztus
És hamis próféta
Tolvaj, rablógyilkos,
Sunyi pederasztja
Gonosz triádjától
És mindenek előtt
Mentsetek meg minket
Gyarló önmagunktól”

Az adventi várakozás során a világban egyre nagyobb hatalomra törekvő és szert tevő gonosz miatt érzi szükségét a lírai én, hogy az egyik lélektisztító szertartást, az exorcizmust elvégezzék: csak így tud – a gonosztól eloldozva – *új testbe költözni az ódon világ*.

A nemzetért és az egyén üdvösségéért való küzdelem mellett Pósa Zoltán életművének fő témája még a hitveshez fűződő érzelem. Kuriózum ez a magyar líratörténetben. Bár a tematika jelen van a költészetünkben (lásd Kisfaludy Sándor, Petőfi, Tóth Árpád vagy Radnóti verseit), de kötetrészt senki nem szentelt még ennek a témának. Pósa Zoltán az *Egy az Isten* című kötetében is (akárcsak a korábbi könyveiben) külön ciklusba szervezi az egyetlen nő által inspirált verseket. Ugyanehhez a témakörhöz nyúl Báger Gusztáv is a *Mondtam-e?* kötetében, az *Erővonalak* ciklusban, de ő nem a meghitt kapcsolatot jeleníti meg, hanem a házassági párharc nyílt lírai beszédmódját, a férj és feleség, esetenként a lírai én és a szeretett nő közötti állandó feszültséget prezentálja, azt a kommunikációs zavart, ami lehetetlenné teszi a harmonikus együttlételet. Az ő lírai beszédmódja éppen ebben különleges. Pósa Zoltán ezzel szemben a filia mellett a szeretet legmagasabb fokát, az agapét is megjelenítő harmonikus hitvesi költészet lírai hagyományához kapcsolódik a kötetéről kötetre ciklusokba fűzött műveivel.

Pósa Zoltán kötetében a hitveshez írt költemények személyes, vallomások hangja, valamint a határon túli magyarsággal vállalt sorsközösség nemzetféltő és nemzeterosztó emberi magatartása mellett a szűkebb

patriotizmus is jelen van: gyermek- és ifjúkorának városa, Debrecen mindig az igazi otthont, a hazaérkezést jelenti a költő számára. Ezért is érte traumatikusan a városrendezés, a szülőházának lebontása. Úgy érzi, ezzel megfosztották múltjától, emlékeitől, az örök otthonától, szűkebb hazájától, s ez kihat a jelenére, és meghatározza a jövőndőt is: „Azóta hazátlan tengetem életem” – vallja az *Anteuszban*.

A számkivetettség keserűségét, az elkomorult hangot a *Sültbolond* ciklus ellenpontozza, aminek az üdítő hatása mellett a meglepetésszerű bravúrja az, hogy akkor lesz leglíraibb a hang és jelentésében sokrétűbb a költemény, amikor elszakad a vers az intellektuális horizonttól (*Zavaros mondóka*). Nyelvi játék és humor jellemzi ezt a ciklust. Már a címek is jelzik a játékos költői attitűdöt: *Vérihajcsuhaj*, *Vérpiás*, vagy említhetem a *Cukros cicis cafkát* is, ahol nyitva marad a vers: a csattanót a befogadó is megalkothatja akár. S hapax legomenonnal is találkozhatunk. Ilyen például az *eljegecesítenek* ige: „Tűzbe rángó érfalak / Már a bőrbe metszenek / Eljegecesítenek.”. Illetve a *Pierrot és Arlecchino* ciklusban a *Csakratöltés* verscím költői leleménye hordoz izgalmas jelentésréteget. Ugyanis a szanszkrit eredetű energiátölcsepek mellett az előtagot határozóraggal ellátott határozószóként is értelmezhetjük: 'csak'-ra, 'csakazértis'-re töltés.

A kötet jellegzetessége még, hogy a bibliai motívumok és történetek, a kereszténység alapfogalmai, teológiai terminus technicusai, valamint a középkori legendák természetes módon kapcsolódnak össze napjaink történelmi valóságával, a magyarság sors történetével. Akárcsak a táltoshitű Árpád alakja a keresztény milióval, vagy a kötet végén – immár prózai betétben – a 6. században élt legendás walesi költő, Merlin alakja épül be autentikusan a magyar szellemi hagyományba. Merlin, a bárd (a legenda szerint látnok és mágus) az őstermészettel és az arkangyal szerepével hozható összefüggésbe, ugyanis a legenda szerint a Szentháromság vezérelte, s újra megtalálta „Krisztus véredényét”, a Szent Grált. A közismert középkori legendát Pósa Zoltán nemcsak feleleveníti, de a történetet szinte napjainkig (2011-ig) tovább is fűzi: Merlin elvarázsolt faként Földvár csúcsán áll, „ahonnan a legszebb a kilátás Badacsonyra, Tihanyra, Almádira”. S a záró sorok szerint hamarosan eljön a „hunok, kelták, magyarok virágkora, kelte Földvár, Avalon és mindenek előtt Merlin föltámadása”.

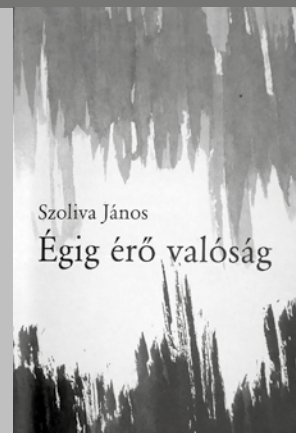
Ez a gazdag nyelvezetű prózai rész is jelzi Pósa Zoltán műfaji sokszínűségét: irodalmi pályáját ugyan versírással kezdte, s ez az alkotói kifejezőmód végigkíséri életművét, de emellett számos nagyregénye, sőt megaregénye is megjelent, nevezetesen az *Aranykori tekercsek*, amit az író a *Menekülés négy sávon* és a *Mediterrán tintabúrával* együtt regényfolyamnak nevez. S még több mint négyezer tanulmánya, kritikája látott napvilágot és monográfiát is írt Hernádi Gyuláról. Az idei ünnepi könyvhétre pedig a *Seminoma, avagy kórház a város közepén* című kétkötetes műve jelent meg. A cím értelmezői része allúziót teremt Jaroslav Dietl művével, a 80-as években egész Közép-Európában népszerű *Kórház a város szélén* című csehszlovák filmsorozattal, ami 2003-ban Petr Zikmund forgatókönyve nyomán *Kórház a város szélén – húsz év után* címmel folytatódott, és könyvváltozatban is megjelent. A *Seminoma*-regényt követi majd a *Szökés és lebegés* ugyancsak 800 oldalas megaregénye, amelyben az olvasás során az 1980-as évektől kezdve eljutunk napjainkig, sőt látomásszerűen maga a főhős leírja a műben a jövőt, az apokalipszist. Egy fejezetben pedig az író összes regényhőisének sorsáról is értesülhetünk.

Múlt és jövő metszéspontján állunk, amikor a Pósa-műveket elemezzük, olvassuk. Ezen a metszésponton legyen minden könyvbeli élmény egy olyan végtelenre nyújtott pillanat, amelyben a két idősíki metszéspontjának feszültsége megszűnik, és egy új dimenzió idő- és térkorlátokat eltörli lényegének megsejtésével találkozhatunk.

(*Széphalom Könyvműhely, 2013*)

Geresits Gizella

Szoliva János *Égig érő valósága*

Sejtettük... Igyekeznünk kellene a méltató szavakkal... És megelőzött minket... Indult sietősen. Elindult, hogy versei visszhangjaiban jelenléte erősebb legyen? Ment, *Égig érő valóság*ának, a legutóbbi kötet címének iránya szerint? Elment, előre temetve magát testi-lelki fájdalmainak éjszakáiba? Csak úgy elmenőben, sebtében-csendesen szólt: hiába minden, a „dolgok természete (...), hogy temetésedbe belehalj”, hiába hogy „Nyúlik a kéz, / egekig ér a kapaszkodás”. Akárhogy szépítjük mondatainkat az ő szavaival, magunkra hagyott ügyetlen reménységünkkel, lelkében fölény kerekedve: *Tükörmélye* égig ért külön-valóságát érinti immár.

Szoliva János látta, sejtjeiben érezte, hogy megsohasodtak körülöttünk a Jelek. Homályos-ricsajos világban élünk, egymásnak feszülő hangok oltják ki egymást, nem visznek gondolat-termő csöndbe. Az egyre hadaróbb beszéd is árulkodik a félelemről: mindent elmondani, mert elvételük tőlünk az idő. S íme, még itt a csöndes szavú, szelídségben, fájdalomban és reménytelenségben élt magyartanár „utolsó” kötete, itt fekszik asztalunkon az üzenet *Égig érő valóság*ába zárva...

Tágasra nyíló kicsiny terekből indul e valóság. A családi genézis „petróleumlámpás gyermekkor”-hoz köti Szol Iván ősapa unokáját, a falu-bírája-apa széles portájához. 1936-ban született Murakeresztúron, a Muratáj kicsi faluja, erdeje, a Mura-part volt az ő szűkebb hazája. Scholája megnyitja sorsát: szellemi otthona az Irányi Dániel Gimnázium Nagykanizsán, majd az ELTE Böl-

csészettudományi Kara. A magyar-pedagógia szakos középiskolai tanár sokféle, felelős munkaterületet vállalt föl: Somogy megyében szakfelügyelő, iskolaigazgató, kollégiumigazgató, tanulmányi felügyelő, majd a nagykanizsai középiskolai fiúkollégium igazgatója, a Cserhádi Sándor SZKI magyartanára, és évek során érettségiztető bizottságok elnöke megszerezte. Érettségiztető magyartanárként ismertem meg őt 1993-ban, a Gönczi Ferenc Gimnázium és SZKI-ban. Rácsodálkozhattam itt a csendességében feszülő erőkre, a melegbarna tekinteten átütő erős önkontrollra és a tanári szigorra, amely a gyermekre figyelve szelíd elfogadásba váltott. Sorsát a Szellemi Centrumból messzire lendült tanár-költők közös sorstörvényei határozták meg, a késleltetés, az átmenetiség és töredékesség hátráltató erőivel. Sokunk érzi, ahogy pedagógusi-mentori lelkünket magas izzásban tartjuk, egyre sorvad a művész-én, mert az időemésztő alkotói figyelem mindig áttevődik a versekről a neveltire. (Lángi Péter első, szépen megérlelt kötete 68 éves korában látott napvilágot, Szoliva Jánosé 60 évesen.) Nyugdíjba menetelét követően majdnem évente jelentek meg kötetei: *Szavakkal tapogatózól* 1995, *Hallgatásod hallgatásom* 1997, *Vaktérkép* 2000, *Széliidő* 2002, *Vásott utakon* 2003, *Idő-repszek* 2004, *Más időkből ami látszik* 2006, *Szétkarcolt szavak* 2007, *Elágazások* 2008, *Hol a találkozás?* 2009, *Lassú léptek* 2010, *Elszakadás* 2011, *Merengés-terpesz* 2012, *Tükörmély* 2013, *Égig érő valóság* 2014. A megjelenés rendszeressége nemcsak az alkotókedvet és -erőt mutatja, hanem azt is jelzi,

hogy Szoliva János iskolája, városa és megyéje ismerte és támogatta őt: verseit megzenésítették, kötetbemutatókon előadva élővé avatták a lelkes közönség előtt.

Szoliva János sors-képei éles kontúrokkal tükrözik a sok tanórával, ügyeleti feladatokkal megterhelt tanárember harcát az idővel, küzdelmeit az alkotás kényszerével. Szol Iván késő unokája, a nevében is *solivagus*, egyedül kóborló vándorként élte meg valóságát, mint minden, súlyos betegséggel küszködő ember, családdal körülvéve is magányosan, idő és tér, tárgyak és lélek szorító határai között. Az *Elágazások* útjain kivésett rövidversei kötetei mindegyikében visszatérnek, mintha az elhallgatáshoz közeledne már, öngyötrő takarékossgal kezeli a szót. Verseinek erőssége nem a cizellált forma rafinált hajlítottságában él, hanem a tükrözött valóság, a végletesen leegyszerűsített nyelvi megnevezés „élő metafora”-iban rejlik. Az életről és létről gondolkodás szabad verses formába öltözik, ám a hangzás harmóniáit számúzi költészetéből a ráció végletes fegyelmességével. Lírai személyességét már-már eltakarja a tanúságtevő majdnem-tárgyilagossága. Ezt szemlélteti a szövegek tipográfiája, a kötetek tusrajzainak részleteket nem ábrázoló, lecsupaszított íve is. Mindez harmonizál a késői versek tartalmával, mert e művek főszólámát meghatározó mulandóság csendes és kopár, ám történései mégis érzékelhetők mind a tárgyi-természeti romlás képeiben, mind a lélek finom mélységeiből feltörő szomorúságban. A benne termő szavak személyes életmegélést és egyetemes léttapasztalatot egyként tükröznek, s már-már jellemzőkra redukálva jelölik ki e költészet gondolati közép-pontját: „az idő elvégzi dolgát, / mögötted csak árnyak. // A múltás része minden, / odakinn és idebenn” (*Vásott utakon*). Itt lakozik a Szoliva János-i személyiség attribútuma, az önfeltárás őszintesége, annak száraz racionalitása társul önszigorával, a létmegélés és formalitás aszkézisével. Egy Lehota-recenzióban olvashatjuk vallomását a lehetetlent felvállaló költészet céljáról: „Az élet titkait keresem, mondta tömören, a titok vonz, amire teljes választ sosem kaphatok.” E verssé vált enigmatikus jelek titkaiból néha remény beszél: „Forog a Föld velem, / rendszerbe zárva a titok --, / bogozható gubanc a lét.” (*Rendszerbe zárva*).

„Versben bujdosó haikuk” költője ő már korábban. Művészetének egyre növekvő aszkéziséhez illik is e „lét-beszéd”, ám ahogyan Beney Zsuzsa és Pilinszky, ugyancsak kerüli a keleties paradoxonokat. A *Három haikuban* lélek és természet konstellációjában él a versgondo-

lat, finom párhuzamukban dereng fel a távoli kedvest „idéző” hegyek „égbe törő messzeség”-e:

„Újra felborzol
egy eltévedt mozdulat
téged idéző”

„ködbe vájt hegyek
égbe törő messzeség
felröpül a vágy”

„hívó füttye szól
bokor mélyén a madár
fészkelő remény”

Pék Pál is méltóképpen jellemzi Szoliva formai fegyelmét: „A filozofikus dal mestere ő, s ha felfénylik egy-egy szöképe, hasonlata, a legjobbak társává teszi.” (Pannon Tükör, 1995). Szépségesen felsejlik a dal zeneisége (*Az a malom*), ám az érett Szoliva nem a dalszerűsége törekszik tudatosan, hanem a mesterének vallott Pilinszky követésére. „A művészet feladata eljutni a nagyszerű egyszerűségig. Ez az én ars poeticám. A hivatalos kánon távol áll tőlem. (...) csak Pilinszkyt tartom követésre méltónak, gondolatiságában, kifejezőmódjában.” (Horváth-Balogh Attila, Zalai Hírlap 2013. jún. 19.). A „nagyszerű egyszerűség” költőjéhez talán a *Végkifejlet* vers-„szálkái” állnak legközelebb, a katolikus szívből feltörő reménytelen-reménykedés. Pilinszky boldog-keserű bizonyossága, evangéliumi esztétikájának transzcendens lényege nem forrósítja át a tanár-költő racionálisan architektonikus verseit. Ám „éig erő” útkereső ő akkor is, „harangszóra hittel ébredő”...

„Örökös útkeresés a vers” – ez a gondolat az utolsó megjelent kötet (*Égig erő valóság*) nyitánya. Az alkotás dísztelen címe (*Vers*) ars poeticát jelöl, összefoglaló-szintetizáló szereppel úgy, ahogyan a kötet egésze is. Formában és tartalomban letisztult szépségű versszöveg ez! Gondolati centrumából a költészeté vált élet sugárzik elő, a metaforák tökéletesen kiszabott rendjében izzik a valóság tényleges és virtuális megélése: *alkotás, lét és élet* fogalmak itt már egymást jelentik. Íme:

„Úttalan bolyongás,
örökös útkeresés a vers –,
örizetlen álom.

Megejtő igézet,
kőbor sejtelem –,
beálló csönd-beszéd.

Szétágazó idő,
kiszakított tér –,
égig érő valóság.”

Az individualitásába zárt költő „örökös” világ- és forma-alkotó! E csoda változatait szemlélteti a metafora-lánc, a teremtő megtörténelem érzékelteti a lélekben és a kinti világban! Az alkotás a csakis személyesen *megismerhetőnek*, a *vágyottnak* és a *sejtettnek* hármas intuíciója a „szétágazó idő”-ben és térben – sugallja a költő. (A babitsi felismerést is tükrözi: „Csak én bírok versemnek hőse lenni”). Megíródása ezért „örizetlen álom”, azaz a tudattalanból is feltörő „csönd-beszéd”, s mindezek jutalmaként „égig érő valóság”. Egyszerre a már földiekben megnyilvánult, egyszerre a még fedettségben maradó, transzcendens teljességű valóság.

A kötet szövegvilága hármas osztatú: I. a *Szétágazó idő*; II. *Égig érő valóság*; III. *Örizetlen álom*. Mindhárom cikluscím a fenti ars poetica pilléreire nyugszik, hiszen a címek a fenti nyitó vers metaforáiból valók, mindhárom rész így marad kontextusban is egymással. Az első egység verseit mintha a létről gondolkodás paradoxon-szerűje súgná: a valóság „égig érő”, ám az emberi megélés során visszafelé tekintve „már elérhetetlen” múlttá válik. Figyeljük meg, hogy e megtisztított költői nyelvezet milyen különös egyensúlyt teremt individuális és egyetemes között! Emléktörödékek sorjázhatnak csak a hely megnevezése (Mura-part) által válik egyedivé a vers-élmény, a térrel jelzett „szétágazó idő”-ben. Ez az egót visszazorító, fegyelmező önkimondás már-már a „kollektív fájdalomtest” megjelenítője is egyben. A növekvő idővel, miként a sorok, növekednek a „kifosztott esztendő”, az „elérhetetlen” múlt is. A vers megindító szépségét a megjelenítés dísztelensége adja, ahogyan a narráció a terek szerint tagolt történetre fókuszál, íme:

„Behavazott utak,
távolodó kezdek.

Régi színhelyek,
fákkal övezett Mura-part,
hol magamat megálmodtam.

Forró nyarak,
éretlen szerelmek –,
folyót ölelő gyermekkor.

Kifosztott esztendő,
égbe vesző jegenyék.
Messzi ösvények hol-nem volt szigete
már elérhetetlen.”
(*Elérhetetlen*)

Ám a ciklus versei feltörnek az „elérhetetlen”-t! Néhol a poétikus forma kioltása jelzi a lelkiismeret szigorát, a sorssá vált felejtést, miként az *Ahol születtem* zárásának megindító természetességében: „Úristen! / Egyszer majd elfelejtem / anyámat, apámat”. Aztán a háborús múlt expresszív erejű képeiben a lét jelenig ható abszurditása! Kimondatlan szenvedéssel montírozódik egymásra itt múlt és jelen. A szürrealista látomásképp kísértetként jeleníti meg a csonttá lepusztult hajdan-volt életeket: „Játszóteher robbannak a bombák, / ölnék a szilánkok // Tragikus nagycsütörtök, / halottak a fák alatt. / Összeterelem, / szétkergetem a csontokat” (*Nagycsütörtök*). Felidéződnek az életveszély drámai pillanatai: „asztal alá menekülünk. / Korommal telik az orr, a száj. // A halottak között / zokogva keres anyám. / Hirtelen előkerülök, / mint aki föltámadott.” (*Keres*). Azonban él még a gyógyító emlékezet, „egymásra vetülnek a képek”: a falu kisvilágaiból e „gyermekkori éden”-ből áradnak „az idő aromái: / kemencében a kuglóf, a kalács”, „évszakok íze, illata”. Most megbékél az emlékező szív: „Csak eljártunk a háborút / a jajjal-telt időben.” Majd a felnőtt-lét szűkülő, árnyékos élettéréibe, a kisvárosi hétköznapi panel-valóságába érkezünk. A kinti és benti világok mozaikjai keverednek, a megszemélyesítések, metonímiák egyre többször jelzik a magányt, az eddig talán tudatosan takart, erősödő létidegenséget: „Idegpályák, utcafrontok, / bábészknak a kirakatok. / szállongó falevelek / integető kezek helyett.” (*Idegpályák, utcafrontok*). A művészi önkifejezés a sivárság látványánál mélyebb *semmit* érzékelteti: „Enyészet vagyok magam is, / könyörtelen fogyatkozás –, bizonytalan létezés. / Elmegy mellettem a tavasz, a nyár, valahol *mindig* meghalok.” (*Elillan*). A Kint hidege-sötétje bensővé lesz, a tudattalan árnyékaivá válik: „Belső úton jár, / kavarog a szél. / Befelé hull a hó.” (*Kavarog*); „Sötétlőn terjeng az árnyék, / szétszakad a körhinta-lánc. / Az este mindig elérkezik.” (*Tűnődés*).

Ezek a képek már a ciklus utolsó versei felé mutatnak. Majd a *Föltámaszt* címűben feltűnnek a „véletlenül kevert végzet” életkörei: életrend-vesztés: „kánonoktól távolodva”; öregedés a „sóhajtó” időben: „romlik a test”; alkotói válság: „elhallgat a költészet” is. A rombolódás, erővesztés tegnapjaiból azonban „templom épül”, „egyekbe néz az ember, / felragyog a hit”. Ám újra „sötétlik az árnyék”...

A II. ciklus nyitánya, a *Megtorpan*, tükörversként utal a fenti életkörökre, ugyancsak sötét párhuzamaival. Azonban itt mintha Pilinszky szemeivel látott belső történés tárulna fel! A kint és a bent ellentéte iszonyú drámát sejtet: belül hatalmas teremtőerő készenléti állapota („teremtő lázadás”), kívül az akadályoztatás jelképei („Fojtogat az alkony, araszol a sötét”). Egyre inkább feltárul számunkra a két költő alkotás- és befogadás-pszichológiájának közös vonása! A vers kezdő- és végpontja között az arcok és történések *üres-helyei* nem gátolják a versvilág befogadását, éppen ennek ellenkezője történik! Az olvasói tudatban, mint a másik ember lelki terhei jelennek meg, s egyre súlyosabbá feszítik a pszichikai ráhangolódást. Az elhallgatás, a nyelvi kifejtetlenség egyre ellentétesebb lesz a nyelvi leg jelzett indulati erők nagyságával, s éppen ez növeli a vers hatóerejét: „Néma izzás legbelül, / teremtő lázadás” – „Szél lapozza könyvedet. // Lángok perzselik a csöndet –, / éjig ér a hallgatás.”

Majd – a kötet szerkesztői tudatosság eredményeként is – a versek tartalmi kapcsolata ismét feltárul, jelentéskörei kitérnek: az *Örök ringatózás* kivezeti az olvasót az önmérsztő keserűségből, a költői elme itt filozofikum má transzformálja, léttapasztalatként szintetizálja az előzetesen megélteteket:

„Ember vagy,
rejtelmes szívdobogás,
hajnali virradat, ragyogás,
kéz, mely szétteríti a napot.

Az vagy csak,
őszben kóborló zarándok,
avarszagú bánat,
megrendült tehetetlenség –,
harangszóra hittel ébredő.

Csak az vagy, ember,
titokmély lobogás,
születés, elmúlás,

örök ringatózás –,
keresztrefeszülés.”

Az élet titkait kereső vallomás alkotói törekvése összegződik a lét centrumába állított ember képében. A valóság-érzékelés fragmentumai megjelenítik a rejtőző érzelmek intenzitását, az érzékenység impresszióit, a kicsinységtudat alázatát, az okosság intellektualitását, végül a megváltás-megváltódás keresztáldozatát. Felsejlik az Unio Mystica-élmény fensége is a természeti Egésszel azonosulásban, a Napot „szétterítő kéz” „a hajnali virradat ragyogás”-ában! Hiszen e vers közelében, a kötet tükörtengelyében foglal helyet a *Rendszerbe zárva*, amely Lao-ce koan-szerű igazmondásaira emlékeztet („Magunkban megismerjük a többit”, „ez a tao”): „Néha föl villan előttem, / minden, ami van, / minden, ami nincs. / Lent mindig fogyatkozás, / növekszik az ég.”. Íme, a ráció a tudatfölötti létértelem közelébe visz és a „megrendült tehetetlenség” fölé emel! Azonban a visszalopakodó mulandóság-érzet mintha mindent megölne a szív emberében, még a fellobbanó szerelmet is: „Mások testén is / téged érintettek –, / fölismertem hangodat. // Most együtt sétálunk, / míg belénk fárad az élet.”. Hiába inspirál a szerelem alkotásra is, visz közel még a „Talán van örökkévalóság” hipotéziséhez is, miként a *Lepréselem* szépségesen magas intenzitású sorai, ám a lélek a Semmi képzetébe hull: „Anyagtalan való világ, / csönd vagyok csak, képzelet. / Apám halott, porladok.”

A III. ciklus olvasója már látja a kötetben a részekre tagolás logikáját, a versek sorrendjével sugallt üzenetet: a bölcsességgel sokat megélt, érett korú költő újra és újra bejárja sorsának köreit, s ahogyan kisebbednek a rádiuszok, a látás egyre mélyebb, mert egyre inkább befelé, s onnan fölfelé irányul. Sajátos letisztultságával válik az élet a teremtés rendjében elnyugvó létszemléletté, tágul a személyes élet létté. S közben már látható, miként lesz egyre oldottabb az önkifejezés és a létki-mondás, s miként tér vissza-vissza a töredékesség, s a vele járó axiomatikus tömörség is. A záró ciklus a megismert élménykörökből táplálkozik. Muratáj „zarándok”-a „mélyre süllyedt ígék” szikráit csíholja: az eredet és a gyermekkor világa dereng újra, az elvetélt forradalom „lyukas zászló”-ján át „jajong a szél”, az ünnepváró, „örök lázadó”-ban ismét „fellobog az éjszaka”, „patazik a bánat”, ám a kihunyó szerelem még „örök asszonyi vigasz”. Gülch Csaba 2002-ben, a *Szélidő* recenziójában szinte előre megéri a 20014-es esztendő verseinek

valóságát is – méltó és igaz szavakkal: „Minden nap minden sorában újra kezdi a létet, újra építi a pusztán a lélek láthatatlan ormait. Csendből, hiányból, gyászból.” (Pannon Tükör, 2002. 1. sz.). S bár fájdalom szabdalja a költő testét, a végső búcsúra gondol, s az már a lélek csodája, hogy a költészetéből száműzött oldottság zenéje ebben a szép, líraisággal gazdag versben újra visszatér:

„Közel a temető.
A távolból kérek egy tengert,
tájba szorult hegyeket –,
madarakat a fákra.

És visszakérem a dűlőutakat,
az aranyló búzamezőt,
a tüskés, bokros legelőket,
ahol marháink deleltek.

Az erdőket a gombatelepekkel,
ahol annyiszor eltévedtem,
s ahol mindig magamra találtam.”
(*Visszakérem*)

A kötet utolsó verseiben a beteg költő számára az élet egylényegű lesz a gyással, a test a temetővel. A megrendítő záró sor szókép-energiája is temetést idéz, metaforikus szóösszetételében egymásra montírozódik temető, sír, emberhát, domb: „Titok-láng éget, / valamiféle lassú gyász –, / szétszaggat a fogyatkozás. // Embervigas az hit, / sírdomb-hátam temető.” (*Létezés-gyász*). Hirtelen megérezzük és megértjük, hogy nem a lét-idegenség terébe léptünk, hanem a lélek emelkedik fölébe addigi önmagának, tárgyasítja el a testet, s teszi magát példázattá.

Szoliva János versei Pilinszky János költői tanúságtétele mögé sorakoznak. Életének történései szellemi centrumtól távol, peremvidéken élve sűrűsödtek sorsá, költészetté, létértelemmé. Az emberi szív megsebzettségét hordozta ő is az elhallgatott szenvedések évtizedeiben, férfiasan-szemérmesen, mesterénél még szárazabb, töredezettebb, tematikájában is szűkszavúbb lírájában. Az én-be forduló csendes szemlélődés nem párosult kifele törekvő harsány akcióval: a léleknek szavakkal megnyíló odahajlásaikor bensőjébe tekint, soha nem a másik én a céltábla. Enigmatikus verseibe, szaggatott versbeszédébe belevésődtek a virasztói magatartás jegyei: a mulandóság elviselésének,

a hétköznapiság vállalásának csendes heroizmusával nézett szét a Muratájon, erdőt, folyót, embert átölelve-szenvedve – kibeszélés, hiú önmutatás nélkül. A látottakat-átélteteket „titok”, „éj”, „árny”, „ég”, „szél-víz-hó” metaforákba vonta, mert az öröm fényei egyre messzebbre költöztek tőle...

A súlyos-beteg költő néma kiáltásával zárul a mulandóság és szenvedés könyve.

Két záró-verse élet-búcsúra tanít – méltóságoosan, fenségesen... Léttér és lét-idő kozmikussá tágul, a valóság relációi felcserélődnek a pillanatban, amikor a pszichológiai és természeti-kozmológiai Idő összefut. A Teremtés önmagára „tekint”, benne megszűnik az ember földi nehézkedése, ami súlyos volt, az áhítat könnyűségébe fordul, és „álmélkodássá” lényegül át. A szenvedő költővel az ember és a Mindenség divinációját élhetjük meg. Megérint bennünket a földi vizekből „menekülés” drámája, áthat a Szív emberének Teremtést dicsőítő magasztossága:

„Templomok, katedrálisok,
égbe nyúló káprázat.
Titokzatos csillagvilág,
álmélkodik a teremtés.

Fölszáll az áhítat,
letekint az ég –,
széles alkony a múltó lét.”
(*Széles alkony*),

„Maradék-csillagzat alatt
éltet még az örök titok –,
nyarak tengerében úszkálhatok.

Fuldoklásom vizéből menekülve
Istent kiáltok segítségül.”
(*Éltet*).

(*Pannon Tükör Könyvek, 2014*)

Halász Albert

Szomi Pál prózájának szlovén fordításai a *Jesenska nebina* c. kötetben

Szomi Pál (1936–1989) *Jesenska nebina* c., 25 novellát tartalmazó, szlovén nyelven kiadott posztumusz könyve a címadó *Őszirózsa* (1977) és a *Húzd rá cigány!* (1987) Muraszombaton a Pomurska založba kiadónál megjelentetett köteteiből válogat. A 122 számozott lapon megjelenő szlovén fordításokat Szomi Béla, a szerző fia készítette és szlovén állami, valamint muravidéki magyar szervezetek támogatásával a muraszombati Podjetje za promocijo kulture Franc–Franc (Franc–Franc Kultúranépszerűsítő Vállalat) adta ki. Szerkesztője a kiadó egyik alapítója, Franci Just publicista és irodalomtörténész volt, a kiadó képviselőjeként pedig Feri Lainšček, szlovén író, költő van feltüntetve. A kiadó a kötetet a Knjižna zbirka Mostovi na meji (Hidak a Határon Könyvgyűjtemény) c. sorozatban adta közre. Ebben már a kortárs muravidéki írók, költők nagy része az elmúlt években kiadásra került. A kötet borítóját és belsejét Arven Šakti Kralj Szomi, a fordító házastársának fényképei díszítik.

A szerző gyermekkorában, ifjúkorában megélt élményekből, hallott anekdotákból építkezik – a muravidéki falusi élet hétköznapijainak eseményeiből, a falusi emberek bölcselkedéseiből, megesett történeteiből. A profán, csöndes szövegfolyam a helyi (prózai) irodalmi ugart szántja. A megfogalmazás a cselekménytől és a lírikus hangvételtől lemeztelenített, realista, szinte kopár. A népeletet dokumentáló szerző érdemei között ott van a mára letűnt világ leírásának igyekezete, melyben nem csak szavak, kifejezések, hanem életbeli igazságok és emberi magatartások, sorsok, megélt szituációk átmentése áll. A legtöbb esetben a mai olvasó-

tól eltérően ő még pontosan tudja, mi a pálinka bakja, miben különbözik az első főzetű plávistól, miért nem főtt marhahúst esznek pl. besorozott férj búcsúztatásakor, hanem csirkét. Ilyen és hasonló, az élet rendjéhez tartozó, korábban mindenki által ismert szabályokat követnek a hősei. Mára a felületes szemlélőnek elkerülhetik figyelmét a cselekmény idejében zajló, egykor magától értetődő összefüggések, kifejezések és a szereplők cselekedetei. A szerző bőségesen megtűzdelve alkalmazza a tájnyelv mára már szinte kihalt olyan kifejezéseit, melyek egyénivé teszik a nyelvi apparátusát. A fordítónak ezekkel is meg kellett birkóznia, lázasan kereste a párhuzamokat a muravidéki szlovén tájnyelv, annak változatai szókincsében, ezért a fordításokat tartalmazó kötet rövid szójegyzékkel szolgál a könnyebb eligazodás érdekében.

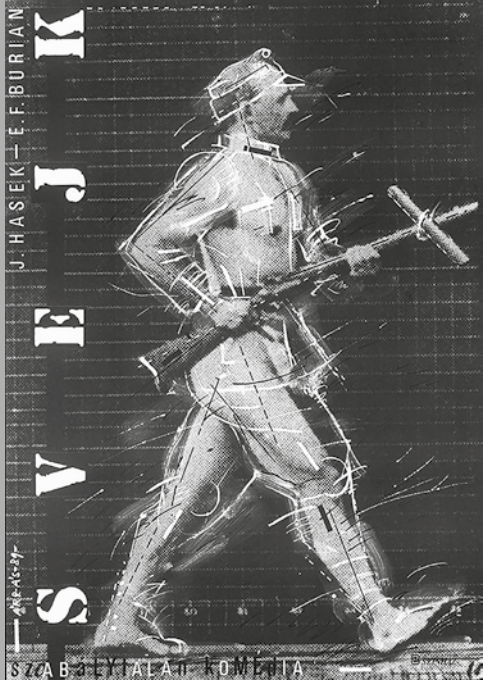
A novellákban a második világháború évtizedeiben járunk, talán még valamivel korábban is, ám a szerző nem az új társadalmi rend, a nagy eszmék szószólója, hanem az aprófalvak – a hagyományokat még fel nem adó – kisembereinek sanyarú életére fókuszál. A Vajdaságban tanult fiatalember tanári, újságírói, fordítói megbízatásai mintegy magától értetődően ágyaztak meg az írói pályának. Akkortájt Muravidéken nem volt egyértelmű, hogy magyar ember tollat ragadjon, hacsak nem soroljuk ide Vljaj Lajos költőt. Az első világháború óta mostoha idők jártak errefelé, a magyar írott szó mintha kerülte volna a Mura-folyó völgyének bal partján megbúvó, zömében zsuppos házak portáját. Csak lassan indult a magyar oktatás, a média, akkor is megbízható szakkáderrel és ideológiailag „jó” úton haladva.

Az első nagy irodalmi áttörést a szerzőhármas: Szunyog (később Szúnyogh), Varga és Szomi *Tavaszcímzés* c., elbeszéléseket és verseket tartalmazó, mintegy 200 lapnyi kötete hozta. A sikeren felbuzdulva utána egyre többen merészkedtek az irodalom vizeire. Azonban akár a szeszélyes Mura örvényes sodrása, a legtöbbjüköt nem engedte a túlsó partra jutni. Szomi a katonáskodása alatt kezdett prózát írni, így a *Tavaszcímzés*ban a későbbi novelláskötetek és a *Jesenska nebina* c. szlovén válogatás legtöbb darabja már ott van. Sajnos betegsége miatt bekövetkezett korai halála, életének 53. évében, véget vetett terveinek.

A Franc–Franc kezdeményezése, hogy a szlovén közönségnek bemutassa a szlovéniai magyar alkotókat, párját ritkítja. Nemcsak, hogy nemes elgondolása mellett az anyagiakban szűkölködő érában megtalálta rá a megfelelő fedezetet, hanem szerzőket, irodalmárokat, irodalomtörténészeket, fordítókat bevonva teremtett eleddig ismeretlen alkotói közösséget, akik válogatásaik, fordításaik, meglátásaik szerint rendezik újjá azt az irodalmi termést, melyet félévszázados, nem éppen tejből-vajból fűrésztött, hosszú vajúdása után a szakavatottakon kívül néha silánynak sem minősítenek. Itt sietünk hozzátenni, hogy a legtöbbször éppen azok, akiről szól, akik létüket köszönhetik neki. Pedig mindenki legalább annyit elismerhetne, hogy a semmiből keletkező irodalom legalább van. És benne vannak egyetemes értékeket képező gyöngyszemek is.

Nem véletlen, hogy éppen a szerző fia, Szomi Béla fordította édesapja írásait szlovénra, aki az elmúlt években fordításaival, a hazai, értsd: muravidéki magyar szerzők felfedezésével és rádöbbenésével, hogy pl. azok versei akár zenei feldolgozásra is alkalmasak, újra hazatalált. Nem azért, mert közben zenei karriert futott be, mint apja, tanári pályán tevékenykedett, tökéletesen fejlesztette szlovén nyelvtudását és éppen jobb dolga nem akadt, hanem azért, mert szöveg- és zeneszerzőként immár külső szemlélőként tudta észrevenni azt az értéket, amit szülője hagyott rá. És amit a kortársai alkottak, az utódok alkotnak. Fordításaiban korábbi hozzáállása érvényesül, melyet pl. versfordításaiban mutat meg. Átéli, feldolgozza, majd csak utána fordítja; ha kell, vagy ha úgy érzi, saját értelmezése szerint adja vissza a másik nyelvben. Mintha hályogkovács mesterkedne, de a fordítás természete minden esetben már csak olyan, hogy az eredetihez képest igaz ad is, de (még többet) el is vesz. Ezzel birkózik a fordító ebben az esetben is, kissé habitusához, ízléséhez igazítja a korpust. Nemesíti.

(*Franc–Franc Kultúranépszerűsítő Vállalat,
Muraszombat, 2014*)

Németh János

Árendás plakát-tárlata a zalaegerszegi Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben

Szeretettel köszöntöm Önöket és művészt, aki otthon érezheti magát városunkban. Hisz huszonöt évig színházunk „plakátembere” volt, ahogy a nemrég elhunyt barát, Antall István nevezte a közismert grafikuspályát. Plakátjai mai is emlékeztetnek a Ruszt József vezényelte kezdetekre, az önálló színház megalakulására, amelynek arculatát Árendás József határozta meg. A pillanat, a múlandóság műfaját maradandó értékévé varázsolva.

Egy eddig megtett gazdag életút állomásait, korszakait, küzdelmét, munkáját látjuk ezen a színpompás kiállításon. Köszöntöm a mellettem álló alkotóművészt, aki jövőre lép be a hetvenesek klubjába, és szükségét érzete, hogy régi és új alkotásait e baráti körben bemutassa. De vajon milyen volt az eddigi út? Nem épp rózsás, küzdelmekkel teli. Ám a kitűzött célt elérni akaró embernek, a megszállott vagy a tehetséggel megáldott léleknek előbb-utóbb győzedelmeskednie kell. Árendás József naplója is erre emlékeztet.

1972-ben végzett az Iparművészeti Főiskolán, ahol 1949-től indult újra az alkalmazott grafika szak. Itt két szakág volt: a könyveseké és a plakátosoké. A főiskola befejezése után főleg a MOKÉP-nek készített filmplakátokat. Sokoldalúsága és irodalmi, színházi tájékozottsága csakhamar az élvonalba emeli. A tervezőgrafika minden műfaját műveli. Felfigyelnek munkásságára és

az *Év Plakátja* díjat nyeri el 1988-ban. 1992-ben Munkácsy-díjat, 2002-ben a legnagyobb szakmai díjat, az *Arany rajzszőg* életműdíjat kapja. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. Egy egyenletesen felfelé ívelő pálya ez, melynek a 2015. évi kiállítás egy kiemelkedő állomása és összegezése az eddigi munkálkodásnak.

Vajon meg tudom-e úgy fogalmazni gondolataimat a kiállított művekről, ahogy szeretném, ahogy ezt ő teszi invencióval teli plakátjaival? Nála nincs felesleg, sallang. A lényeg fogalmazódik meg. Ő a színmű első előadója, ő az, aki behív a színházba, aki elindítja képzeletünket. De mindenekelőtt Árendás József, akinek munkája azonos lelkével, önmagával, műfajával. Alázatos egyszerűséggel, figyelmet keltő hangon szólal meg és keríti hatalmába a nézőt. Nem interpretáció ez, hanem új művek születése egy kiváló művész merész, eredeti hozzáállásából. Formák, színek, arányok nem kötik gúzsba képzeletét, hanem a legkifejezőbb módon igazodnak a darab mondanivalójához, gazdagítják, erősítik azt. Megragadják a néző képzeletét.

Korunkban a hagyományos eszközök, rajzolás, festés mellett számos lehetőség kínálkozik, a fényképezés vagy a digitális technikák és egyéb gépi manipulációk, előadása azonban mégsem hatásvadászó, hanem hagyományokra épülő, belső énjéből táplálkozó.

1982 az a fontos időpont, amikor Árendás József

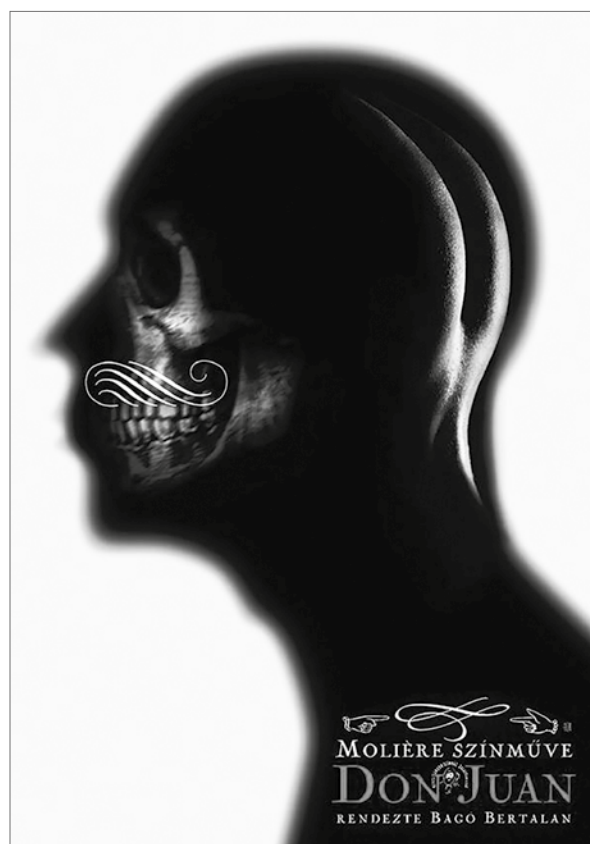
Zalaegerszegre érkezett, Ruszt József meghívására, hogy az irányításával induló zalaegerszegi teátrum grafikai arculatát és az előadásokat kísérő kiadványokat, plakátokat megtervezze. A tervezőgrafika minden műfajában gyakorlott volt és nem okozott nehézséget az induló színház igényes elvárásainak eleget tenni. Megérezte, hogy ebben az időszakban plakátjaival nemcsak a színdarabokra kell felhívni a figyelmet, hanem az új színház keltette városi közérzetre is reagálni kell. Ez az időszak nagyon fontos állomás a művész életében, remek előadások remek plakátjai születtek: *Turandot*, *Ördögök*, *Az ember tragédiája*, *Tom Paine*, melyek most a színház folyosóin, belső terében emlékeztetnek az építkező időszakra és lelkes művészeire, Ruszt József és Árendás József munkásságára.

1983 őszén a színházban tolongott a közönség. Miniszteri avatás, a társulat a színpadon, új, eddig nem volt kulturális intézmény született Zalaegerszegen.

Az évek teltek, a színház nagykorú lett, színházszereető közönség alakult ki. A teátrum szellemi hagyományait megőrizve dolgozott tovább együtt a színművész és grafikusművész, újabb és újabb kihívásokat vállalva. Ha Árendás Józsefről beszélek, akkor a Hevesi Sándor Színházat is említenem kell, ahol a művész letette névjegyét, változatos szellemességgel és invencióval szolgálva az elmúlt huszonöt évet. Az újabb és újabb feladatok sok újdonságot hoztak a művész eszköztárába, jelképpé tömörített munkáiba. Elsősorban az emberről, barátról, ars poeticájáról akartam szólni, amelynek időtállósága már bizonyított, Árendás munkássága a magyar plakátművészet szerves része. Az Árendás-plakát márka, bármilyen témához nyúl. (Legutóbb például

a Lipóti kenyérhez.). Plakátjaival válaszol az élet új kihívásaira, eredetiségével, igényességével – ahogy Bakos Katalin írja tanulmányában a róla szóló kötetben – az utca művészetét más, a magas művészet dimenziójába emelve.

Ha körültekintenek ebben a megragadó kavalkádban, és átadják magukat a művek keltette inspirációnak, nem fognak csalódní. Nem közhelyes szólamok

NEMZETKÖZI **BARTÓK** SZEMINÁRIUM ÉS FESZTIVÁL

INTERNATIONAL **BARTÓK** SEMINAR AND FESTIVAL

BARTÓKFESZTIVÁL 30.

SZOMBATHELY 2014. 07.12-19.

www.bartokfestival.hu

EÖTVÖS PÉTER 70ÉVES

vezetik Önöket, nem az előítélet, a felületes kritika, hanem az alkotó és műve, vagyis a művész, akit a tehetsége másfelé is szólít, a film és könyv világába, szem előtt tartva az adott feladatot, de a plakát alkotásában mindig az önkifejezés maximális lehetőségét látva.

Fantáziája, élményei, indulatai beépülnek a filmek képi értelmezésébe is. Többféle kifejezőeszközt használ, amelyek időről időre visszatérnek másféle jelentéssel. De vajon miből fakad, miből táplálkozik Árendás kifejező, lényegre törő gondolatvilága, művészetete? Ha elindulnak a kiállított művek felé, látják, hogy nem mindennapi ember művei vannak itt. De mire emlékeztetnek a gyökerek, a stílusok? Ha a dadaizmust nézem, az felborít minden szabályt, mindent másképp csinál, mint ahogy a polgári társadalom megszokott stílusai követelik. Meghökentető, megbotránkozató, figyelemfelkeltő eszközeivel újra él a reklámgrafika, a film, a karikatúra; a groteszk és meglepő képek, összekuszált vonalak, egymásra

dobált színek meghökkentő harsánysága megszedíti a szemlélőt. Ezek is a művész szavai. Mindez a kifejezés erejével hat. Ha alkotunk, természetesen kifejezünk valamit. Az alkotás már önmagában véleményformálás, és véleményünk kifejezése, tehát expresszió. Az értelem és az érzelem kifejezése, sokszor rajzosan odavetett kontúrokkal, ecsettel vagy rajzzal, elfogadott művészi eszközök. Árendás művészete csupa felkiáltójel, tőmondat, ige, indulat, szenvedély, hogy belénk vájjon, hogy figyelmünket egy adott célra irányítsa. Mindezt magas szakmai igényvel, felkészültséggel, az emberi humánus jegyében teszi. A művészet erről szól színházban vagy kiállítóteremben, és a szolgának köte-

lessége figyelmeztetni olyan időben, amikor kapcsolataink, környezetünk minőségének romlása nyilvánvaló. És emlékezzünk azokra, akikkel együtt küzdöttünk, hogy ez a folyamat legalább lassuljon, ha nem is tudjuk megállítani... Emlékezzünk Boncz Barnabásra, Jimmyre, aki biztosan itt van, köztünk van, igazít még egy-egy plakáton valamit. Kezében pohár. Nézd ott, a felhők között. Eltűnik a fehér ködben, de a hangját hallani vélem. „Isten éltesse a munkátokat!”

(A 2015. március 10-én a Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben elhangzott megnyitó szerkesztett változata.)

plakátOK!

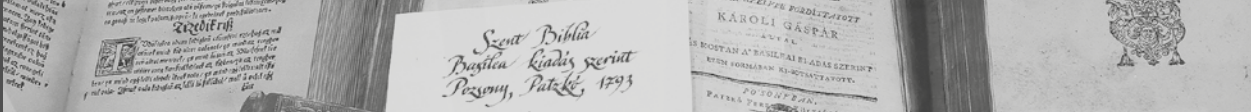
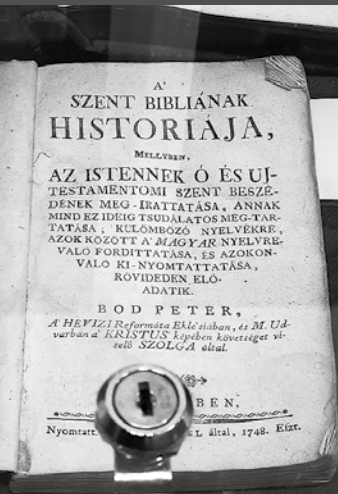
ár&ás józsef
grafikusművész
kiállítása

2015. március 10 –
2015. április 2.

Városi Hangverseny-
és Kiállítóterem
Zalaegerszeg,
Ady Endre utca 14.
Megtekinthető:
keddtől péntekig
10–18 óráig,
szombaton
10–16 óráig.

STERS

ár&ás

Péntek Imre

Tárlatról-tárlatra

A Biblia – mint kimeríthetetlen ihletforrás

A *Jézus élete* című kiállítás-sorozatról

A Biblia és a keresztény vallás minden korban ihletője, forrása volt a képzőművészetnek. Nemcsak az egyházi művészetre, a Biblia-illusztrációkra gondolok. A festők és szobrászok oeuvre-jében gyakran felbukkannak ezek a témák, nyilván nem függetlenül a művész személyes meggyőződésétől, hitbéli élményétől, amely ebben a körben formálta gondolkodását, spirituális érzékenységét. Ám a felvilágosodás és a kommunizmus által hirdetett ateizmus alaposan megtépázta a vallási gyökerű művészetet. Nemcsak nem volt divatos egyházi megrendeléseket, feladatokat vállalni, de az ilyen jellegű művek sem nagyon kerültek a nyilvánosság elé. A tiltott-túrt határán ingadozott ezen alkotások pártbéli megítélése. A műtermekben pedig szinte a dugdosott művek közé tartozott egy-egy korpusz, Szent Ferenc-szobor, vagy Golgota-festmény. Érdeemes volna egyszer ebből a szempontból is végigtekinteni azt a rejtett „szabadságharcot”, ami ezen a téren folyt a vallási tárgyú alkotások világi nyilvánosságáért. Nem voltunk büszkéek Munkácsy világhírű triptichonjára, Rippl-Rónai *Hegyi beszédére*, vagy Molnár C. Pál biblikus jeleneteire. Persze, az egyéni oeuvre-ökben azért meg-megjelentek ilyen jellegű festmények, szobrok. És a bennfentes látogatók nem „kifogásolták” – hogy helyi példákat hozzunk – Németh János vagy Szabolcs Péter korpuszait, Budaházi Tibor festményein a kereszt-szimbolikát. A rendszerváltozás után ez a téma kiemelten és említésre méltóan Filep Sándor vagy Kisléghi Nagy Ádám életművében szerepel, sőt, létrejött a Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennálé, amelynek

Tábori Csaba:
Jézus élete
21 képben
(részlet)
2001-2012

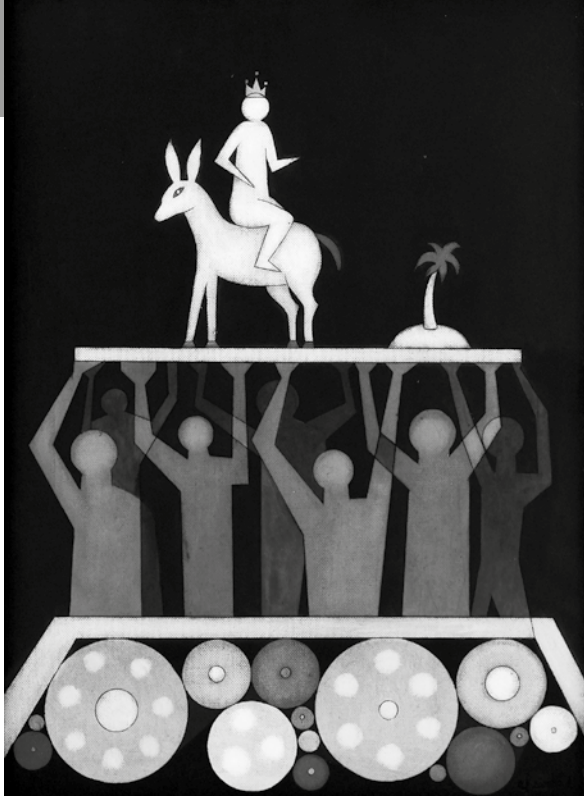
Aknay János: A mennyei Jeruzsálem - 2014

egyik idei akadémiai díjazottja Budaházi Tibor lett. Az „ars sacra” tehát visszakapta rangját, jelentőségét, s az „újraevangelizáció” folyamata számos különleges, új kezdeményezést indított útjára. Ezek közé tartozik Matula Péter, Svédországban élő magyar műgyűjtő és a Dunamelléki Egyházkerület közös vállalkozása, amely a gazdag bibliatörténeti kiállítás mellett három kortárs festőművészt nyert meg az „ügynek”: vagyis mindhárman vállalkoztak arra, hogy a saját egyéni stílusukban gondolják újra – a vizualitás nyelvén elbeszélve – Biblia-élményüket. A Kossuth-díjas Aknay János, a Munkácsy-díjas ef Zámbo István és a dunaújvárosi Tábory Csaba ihletődésének produktumait láthatjuk ezen a kiállítás-sorozaton – hiszen minden megyeszékhelyre és a nagyobb városokba is eljut ez a rendkívül érdekes és tanulságos anyag –, valamint azoknak a gyer-

mek-művészeknek rajzait és festményeit, akik szintén bekapcsolódtak e szép kezdeményezésbe. A *Jézus élete* című tárlatot Zalaegerszegen a Keresztury VMK Gönczi Galériája fogadta be, március folyamán.

Aknay János képeiből a szelídség és a megértő szeretet sugárzik, s nem hiányozhatnak a képek háttéréből ikonográfiájának nélkülözhetetlen elemei: a védő-óvó angyalszárnyak. A finom, mindig a kép mondanivalójához „simuló” geometrikus formációk – sávok, sugarak, áttörések, mint valami éteri díszítések – teszik erőteljessé a látványt. Különösen megkapó Jézus és Pilátus szembesítésének jelenete. Aknay – bár nem törekedett karakterek megalkotására – mégis egy eszményien szép arccal szembesíti Pilátus „hidegkék”, babérlevéllel koszorúzott koponyáját. Úgy vélem, Aknay megtalálta az egyensúlyt a mondanivaló és formai megoldá-

ef.
Zámbó
István:
Jézus
bevonulása
Jeruzsálembe

sok között, maradandó élményekkel ajándékozva meg a szemlélőt. ef. Zámbó, vagyis „Öcsi” sokkal inkább gegeket, ötleteket kívánt megjeleníteni festményein. Szerintem olykor jó eredménnyel, máskor a blaszfémia határát súroló látványelemekkel hökkentve meg a tárlatnézőt. A félmeztelen, síró Mária vagy a „nem szeplőtelen fogantatás” akár el is maradhatott volna e nemes vállalásból. Kétségtelen, az olyan képek, mint a

hitetlen Tamás vagy a gyermekét óvó nyilvános Mária-anyaölt azt mutatják, hogy a groteszk, gunyoros ábrázolásnak is megvan a maga érzelmi telítettsége, őszinte megrendülésre törekvő vonulata. S ef. Zámbó – képek többségén – rátalált erre a kivételes egyensúlyra. Nem tagadva meg önmagát, szinte új szimbólumokat teremtett – mint a hegyi beszéd tölcsérei, vagy az „engedjétek hozzám a kisdedeket” megtört sorompója. S az *Új világ – Új Jeruzsálem* című képen a szimbólumok nyelvén szól erről a felfokozott állapotról, amelynek középpontjában a „életvörös” figura, Jézus alakja áll. Tábori Csaba – kissé Kondorra emlékeztetően – rajzos, részletező narrációkban, beszédes miniatúrákban adja tovább, meséli el a biblikus helyzeteket, jeleneteket. A kereszt-formába komponált színes rajzok mozgalmasságát az évszázados legendáriumot, meglehetősen földközeli módon tálalva a jól ismert vallási misztériumot.

Úde színfoltja volt a kiállításnak a csatlakozó gyermekmunkák színes, olykor bizarr kavalkádja, melyek között figyelemre méltó találatokat is láthattunk.

Kíváncsian várjuk a kiállítás-sorozat végső mérlegét. Jézus élete közelebb kerül-e hozzánk e vállalkozás révén? A próba – rólunk is szól, mindannyiunkról.

Részlet
a
kiállításról

A romlékony (szakrális) monumentumai

a *Dús* című kiállítás a Fővárosi Képtárban

Zalaegerszeg érdekes város. Egyik művésze, Gábrriel József 1999-ben települt az USA-ba, egy másik, Dús László, a város szülőtte, 1999-ben települt haza Chicagóból. Jelenleg Budapesten él, a Százados úti művésztelepen. Amikor hazatért, már ismert művész Amerikában, Nyugat-Európában, műveit múzeumok őrzik, rangos kiállítások sora van mögötte. Számos amerikai kiadvány, album foglalkozik festői munkásságával, 1993-ban a Gerszi-Mc Cullagh neves művészettörténész páros írt róla monográfiát. Régi barátai révén visszatért a művésztelepre, ahol új technikákkal kísérletezett, az egyedi papírmerítés és színezés terén különleges eredményeket ért el. Pályájának három korszaka különíthető el. 1974-ig tehetséges Bernáth-tanítványként tartották számon. Amerikában Rauschenberg hatása alatt kollázsokat kezdett készíteni, ezzel érte el legnagyobb sikereit. 1999 után ismét hazai, fővárosi művész lett, kollázsaival komoly szakmai elismerést keltve. Az utóbbi tíz évben viszonylag ritkán állít ki, 2003-ban a Göcseji Múzeumban láthattunk kollázsolt műveiből válogatást. 2011-ben a Fuga Építészeti Központban nyílt születésnap tárlata, csak sajnálni tudjuk, hogy szülővárosában nem köszönthették hetvenedik születésnapja alkalmából.

Dús László művei zavarba ejtőek. A szűk szakmai elit nagyra értékeli a fragmentumokból újra összerakott képfelületeket, amelyet számos más technikával tesz még változatosabbá, érdekesebbé. Ám a laikus közönség nehezen talál kapaszkodót az utcarészletek, falmaradványok tépett plakát-kavalkádjában. Pedig Dús László évtizedekkel korábban elkötelezte magát a műfaj, formálás mellett. Ez izgatja: a káosz és rend viszonya, a véletlen, mint formaképző elem. A „nyilvános titok”. A saját mű összeforr a beépített elemekkel,

roncsolt, tépett, gyűrt struktúrákkal, voltaképpen ez a „vegyes” vizuális halmaz válik a kifejezés centrumává. Fotódarabok, plakátcafatok, idő marta falak, felületek válnak e megjelenítés „áldozatává”, innen van valamiféle szakrális jellege ezeknek a(z) – olykor brutális erejű – látványoknak. Amikor e „művészi hordalékról” szakirodalmat kerestem, Erdély Miklós Bálint Endréről szóló cikkére találtam (*Művészeti írárok, Egy mesterség mestere*), amelyben a montázsainak természetéről a következőket írja: „Mikor azt hazudtuk, hogy a fotómontázs létrehozásához nem kell más, mint olló és ragacs, az a ravasz szándék vezetett bennünket, hogy élesen megkülönböztessük az anyagi kellékeket a szellemiektől, a gyakorlatot az intelligenciától, a bűvészetet a művészettől, a „megörökítést” az alkotástól. Hogy felszenteljük azt az igazságtalanságot, ami a művészi esszenciát a virtuozitástól megkülönbözteti.” Az általa interpretált metódus eredménye: az „intelligens szemét”. A dekonstrukciós eljárás – a felgyorsított múlandóság – létrehozza a maga „töredékes teljességét”, s újabban mintha Dús László a művészi szeszély helyett ezekre az objektív folyamatokra tenné a hangsúlyt. S még egy: a monumentalitás iránti igény, ami már a 2011-es Fugabeli kiállításon is megnyilvánult. A súlyos, vakolatrétegekkel készült faldarabok, a maguk abszolút koloritásával, jelezték: e művek előbb-utóbb kilépnek a térbe. Nos, a kiscelli múzeumban ez az álom, vízió valósult meg, öltött testet. A korábbi „fotófestmények” itt már heterogén faktúraelemekkel keverednek, és monumentális építményként, „utcabútorként”, installációként jelennek meg a romtemplom szakrális érzékenységű terében. A belépőt különleges megvilágítás fogadja, amelyben ezek a rejtélyes absztrakt szfinxek, nyomasztó tömbök tornyosulnak a magasba. Ám a

nyomasztó érzést oldja a szinte ko(z)tikus, feltétlen színesség, a felületek mosolygató zűrzavara, a képzelet, a fantázia dobálta figurák, tárgyak maskarás forgatója. Ha mégis jobban megnézzük a kínálkozó – vonzó-taszító – felületeket, szürreális áthatásokat, akkor feltűnik: Dús László mégiscsak festő volna, az absztrakt expresszionizmus mestere, aki ebben a dimenzióban, méretben is képes a maga „színkórusát” megszólaltatni. S én kicsit sajnáltam, hogy a sejtelmes megvilágítás ezeket a finom festői megoldásokat, részleteket elrejtí, nem érvényesíti. A rombolódás és építkezés egymásba csúszó fázisai, a köztereken felejtett spontán monumentumok, jelentést nyerő tárgy-formációk, a megéledő hulladék bizarr emlékművei Dús László újabb munkái. Egy alulstilizált, „kollázsolt” világ, a lét és nemlét határán egyensúlyozva. Az idő kérélméletlen munkájára figyelmeztetve.

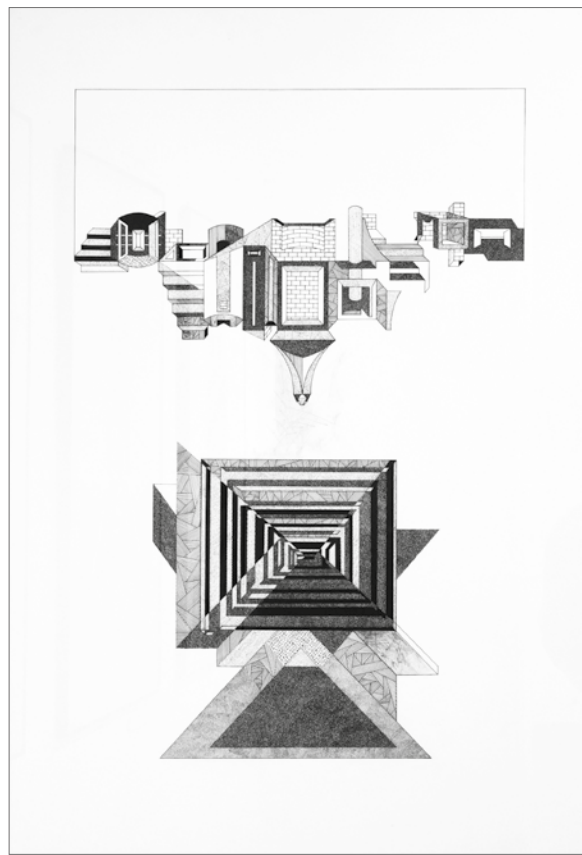
A hipotétikus éptőmester

Vásárhelyi Antal zalaegerszegi tárlatáról

Mindig örülünk, ha egy rangos művész munkáival ismerkedhetünk meg a számunkra kedves-ismerős Gönczi Galériában. Mert nem nagy, nem túl díszes kiállítótér ez, de éppen azért puritánsága, a fehér falak sterilitása nem vonja el a figyelmet, a művekre, a művek lényegére koncentrálnunk. Különösen fontos ez bizonyos esetekben, mint amilyen Vásárhelyi Antal grafikuművész alkotásainak tárlata. Zavarba ejtő világ. Mindannyian, első látásra érezzük, ez valami bravúros teljesítmény, a fekete-fehér konstrukciók bűbájos szövevénye, a képzelte és valós terek egymás hatolása, az illúzió és valóság térmetaszeteinek bűjőcskázó kavalkárdja, az építettség hűvös rendjének rejtélyessé váló alakzatai. Az állandó paradoxitás. Ahogy Fábrián László, monográfusa írja: a nonszensz. Az író hivatkozik arra is, hogy a nonszensz rajzművészet „pápájának”, a holland Eschernek a grafikuművész rendezett hódoló kiállítást 1998-ban Budapesten. Ő hozta divatba, tette világszerte elismertté ezt a precíz, mérnöki látásmódot, tele szürreális, álomszerű utalásokkal. Amikor a geometria hűvös, logikus formarendje átváltozik valaminő rejtélyes költői káprázattá.

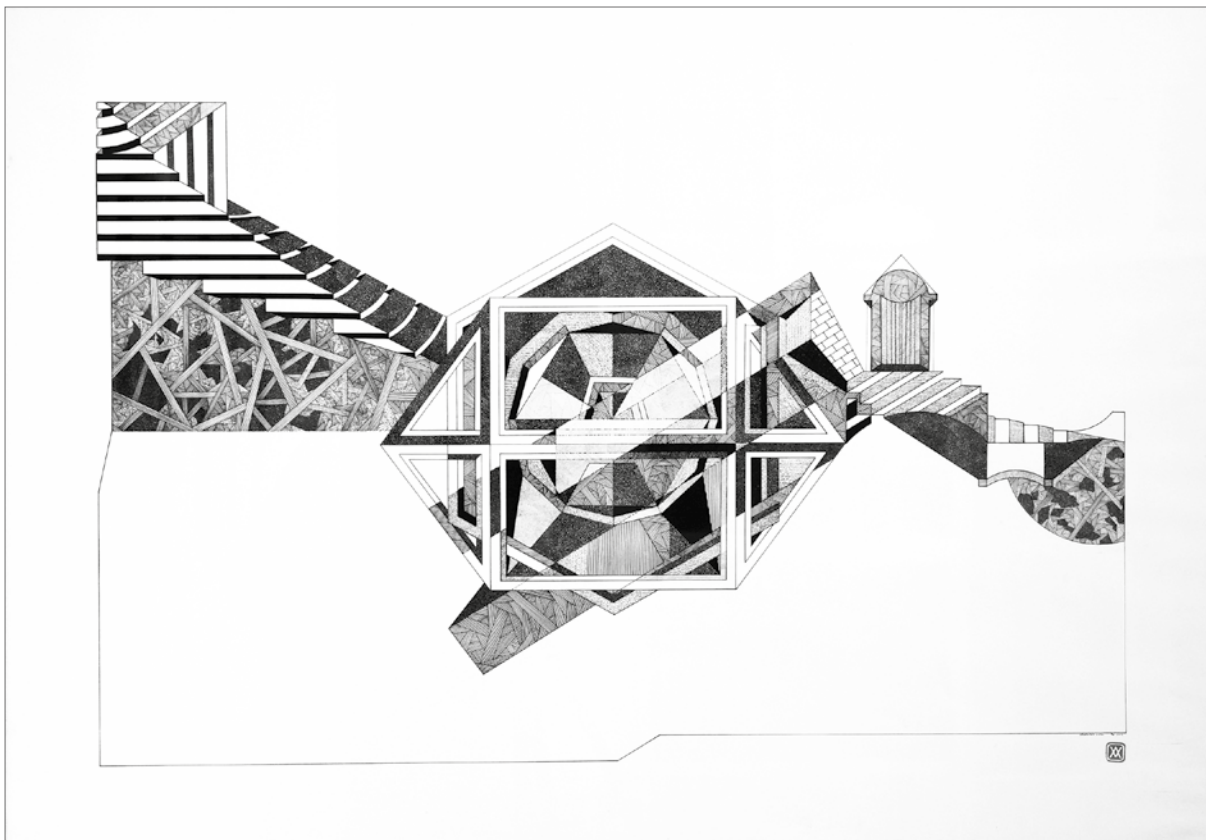
Architektúra, épített elem – ez a bűvös kulcsszó. Amikor feltárul az épület váza – mintegy röntgenfénykép –, és fura alakzatokba rendeződik, variálódik, a kontúrok, a szilettek karakteresen fogják keretbe a tárgyat. Vásárhelyi Antalt ez a belső váz, ez az áttetsző geometrikus variabilitás izgatja; a zártság és nyitottság állandó felcserélhetősége, amelynek játéka optikai élményt ad a szemnek, a léleknek pedig nyugtalanító szellemi perspektívákat. A steril elvontság birodalma tárul fel előttünk, ám ha jól odafigyelünk, ebben az elvontságban sok érzéki elem rejlik, még azt is mond-

hatnám: érzelmi szál, nosztalgikus csillogás. Vannak gubancos firák, ellensúlyozandó a merevséget, lágyan ívelő lépcsősorok (*Ő lépcsőt vesz magának a mennybe*), a gömb tökéletessége előtt bemutatott grafikai hódolatok. Vannak utalások matematikai megoldásokra, elmékre, jelenségekre (*Fibonacci szám*), rejtélyes motívumokra (*Isten nem kockajátékos*), a három- és négy-

Vásárhelyi
Antal:
Római
architektúra
III.

Vásárhelyi
Antal:
Hommage
Á Kepler
2013

szögek optikai kalandjai hívnak, csábítanak labirintikus utazásra. Olykor, ha ezeket az építményfantáziákat nézzük, Piranesi vedutái juthatnak eszünkbe, azzal a különbséggel, hogy e lebegő leképezéseknek nincsen eredetije, rommaradványa. S még egy, ami szintén zavarba ejtő: Vásárhelyi Antal (többnyire) nem él a színek kínálta többlettel, lemond erről a gazdagságról, végtelenül bízva a vonal mindenhatóságában, a tömbök alkotta formák játékos bűvöletében, megtestesülésében. Mintegy azt bizonyítva, bizonygatva: a logikának is vannak paradoxonjai, tévútjai, zsákutcái. Azt is mondhatnánk: zárványai. És a lemondásnak is vannak előnyei: a világ szerkezetessége egyfelől tisztán, világosan tárul fel előttünk, látjuk a tartóelemeket, a fő- és mellékpilléreket, a centrális eltorzulásait, a mellékes hirtelen átváltozását meghatározó ponttá, koncentrátummá, sűrítmennyé. Másfelől az antropomorfizáló képzetek (*Oszlopos Simon, Ádám és Éva*) másodlagos megjelenítésükkel képesek derűt kiváltani, humoros hatást kelteni. (A tárlaton láthattunk néhány színezett grafikát is, ám ezek pasztelles, visszafogott világa csak „járulékos”, dekoratív elem szerepét játssza.)

S Vásárhelyi vizuális fantáziája fáradhatatlan és

kimeríthetetlen. Többször is végignézhetjük áttetsző, a fehér alapon kibontakozó szilüettjeit, mindannyiszor átéljük a látvány varázslatos telítettségét, a fehér és fekete színek monológját és párbeszédét, a megnyíló és elvesző építettség kínálta csábításokat. Az építettség balett-látványtára ez, a konstrukciók menyeyei kiáradása a térbe, a semmibe, az ürességbe. Míg a modernitásnak van egy nyomrögzítő irányzata, amely a régi, avitt romformákat bálványozza – sőt, zárványozza –, addig Vásárhelyi a fikciókat teremti, teszi hihetővé, avatja valóságossá. Konstruál és dekonstruál egyszerre. Felmutat valamit, valóságossá szuggerálja, aztán rögtön rámutat az eredmény képtelenségére – amiből persze hatásos kép, elbűvölő kompozíció születik.

Míg az első teremben a vonalak, a világos, áttetsző, kristályos szerkezetek dominálnak, a síkon kibontakozó vonalak, geometrikus elemek, építményillúziók rácsszerű architektúrái, addig a másodikban a tömb-szerű, súlyos alakzatok jelennek meg. Ezek még hatásosabbak, s még inkább érződik a káprázatos mesterségbeli tudás, a telítettség megjelenítésének szinte mágikus hatása.

Elvontnak tűnik ez a világ, pedig nem teljesen az. Az

első teremben olyan képcímeket is találunk, mint *Római architektúra*, *Ars misterii*, *Kő hull apadó kútba*, *In memoriam Makovecz*. E halvány utalások mégis arról árulkodnak, hogy csak látszólagos az elvontság. Kissé a manierista felfogásban dolgozó olasz mesterek: Canaletto, Battista vagy Piranesi vedutáira emlékeztetnek ezek a szemkápráztató térmeteszetek. Bár a források itt nem tisztán jelennek meg, csak néhány motívum, amely alá van vetve Vásárhelyi Antal pazar „megdolgozásának”, a köldökzsinór mégis létezik. Az alap, a matéria szépséges párlatai, a művek légiessége mögött ott rejlik a megsebzett valóság, az eltépett gyökér, a gyönyögsödést kiváltó „pizsokszem”. Szabó Noémi írta róla csíkszeredai kiállítás alkalmából: „Elvont fogalmak, ősi titkok (tehetném hozzá: meglátások, látomások) és

újkori mítoszok és az étellel járó szükségszerű szembenállások metaforái bomlanak ki vonalhálóiból”. S érdekes megfigyelést tesz Fitz Péter ezekre a lét-struktúrákat variáló, kombináló, zárványszerű formációkra. Ezeken egyre-másra feltűnnek a Lépcsők. Valaminő hit megnyilvánulása ez: kell lennie kiútnak ezekből a zárványokból, optikai csapdákból, vizuális enigmákból. Nos, ez Vásárhelyi Antal optimizmusa, ha valakinek erre van szüksége. A *Római architektúra I.*-en a felső és alsó világot egy „égi” nyakkendő köti össze. Ez a nyakkendő – az én szememben – annak a hűvös eleganciának is jelképe, amellyel ezek a bravúros képek születnek, az elvarázsolt (vagy elvarázsoló) hipotétikus építőmester vonalai és térszerkezeti nyomán...

Kiállítási enteriőr

Szemes Péter

A Vitrin Egyesület Új műveiről

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, Kiállítók és Művészetkedvelők!

A zalai-zalaegerszegi művészeti kalendáriumban mindig ünnepnap a helyi vagy szűkebb pátriánkhoz (megyéinkhez, térségünkhöz) kötődő alkotók bemutatkozása. S nem az alkalmak ritkasága miatt, noha bizonyosan szívesen találkoznánk gyakrabban is, nemcsak kerek évfordulókon a köztünk élő művészek munkáival a különböző városi kiállítóterekben. Hanem azért ünnep, mert az alkotás világteremtés, és minden új művel új univerzum, új élet születik. Nekünk pedig, ha már nemzetünk, s így a jövő potenciális művészei is fogynak, örülnünk kell legalább a szellemi gyarapodásnak. Ma a szülők új gyermekeiket hozták közénk, hogy megmutassák, bemutassák őket a közösségnek, és hogy az újonnan érkezetteket befogadja és elfogadja ez a közösség. A mai alkalom tehát kettős beavatás: a művek belépése a helyi értékek közé és a közösség befogadóvá, nézővé, értelmezővé válása, azaz a hétköznapi ember belépése a műalkotás szakrális terébe, találkozása a szent minőséggel. És ez utóbbit csak megerősíti, hogy a kiállítás éppen a színházban, Thália templomának csarnokában látható. „A művészet lemossa a lélekről a mindennapok porát.” – ahogy Picasso mondta.

Mindenekelőtt szeretném kiemelni azt a kiváló együttműködést, ami az elmúlt időszakban a képzőművészeti egyesület (a ZalaArt, majd a rövid életű, Vajda Lajos nevét viselő szerveződés helyébe lépő Vitrin) és a Hevesi Sándor Színház között kialakult. Úgy vélem, a teátrum nemcsak pótolni igyekszik az állandó, illetve nagy belső térrel rendelkező, megfelelő városi kiállítóterem hiányát, de vezetése kifejezetten fontosnak tartja, hogy ez a ház a testvérművészeknek

is otthona legyen, művészeti találkozóhely, egy kicsi agóra. S itt kell megemlékeznünk arról az örökmozgó, csupaszív emberről, aki a múltban sokat tett azért, hogy mindez megvalósuljon, Boncz Barnabásról, Jimmyről, aki hosszú éveken át rendezte itt, mások mellett a ma bemutatkozó kiállításait is, és akinek munkáját, noha a legendás fehér köpeny nélkül, Lukács Zoli most már egyedül folytatja.

Kedves Barátaim!

Ahogy a középkorban a gildék, a céhek összefogták a különböző mesterségek és a művészeti ágak legjelesebbjeit, biztosítva közös érdekképviseletüket és bemutatkozási lehetőségeiket, úgy teremti meg ezt a zalai-őrségi művészek esetében ma a Vitrin Egye-

Balogh
István
Péter:
Festő

Budaházi Tibor: Nagyari emlék - 2015

sület. Ezzel persze nem azt akarom mondani, hogy az egyesületesen kívüli alkotók mind kontárok lennének, sokkal inkább azt, hogy (túl az egyesületi működési forma számtalan előnyén) minőségi művészek együttes megmutatkozására, „rajban fölrepülésére” sokkal inkább figyel (és joggal!) a befogadó közeg, a kulturális közvélemény és talán a szakma is, mint marginális csoportok vagy elszigetelt alkotók magányos bozótharcára. Azzal együtt, hogy az előadóművészetek kivételével a műalkotás létrehozása, az említett világteremtés szinte mindig magányos munka eredménye.

Ma a Vitrin tagjai közül 17-en varázsolták élővé számunkra azt a hagyományt, amit az új művek időszakonkénti (jóllehet rendszertelenül történő, hol a Magyar Kultúra Napjához, hol a Város Napjához, hol más időponthoz kapcsolódó) bemutatása jelent. Az itt látható anyag persze mindannyiuk esetében töredékes, hiszen a művész minden megszülető alkotása természetesen új mű, a cím jelzője így éppen a folytonosság fenntartására, a korábban láttatottakhoz képesti újságra utal. Tehát a munkák csak számunkra, nézők, befogadók számára újak. S a bennük feltáruló világ tapasztalata, a „műben való saját jelenlétünk” által – ahogy Hegel nevezte – egy kicsit az alkotó

vegykonyhájába és a művész lelki működésébe is betekintést nyerhetünk. Mert „az új alkotásokat nem az értelem hozza létre, hanem a belső késztetés szülte játékos ösztön. Az alkotó tudat játszadozik kedves holmijaival.”. S ha igazat adunk a svájci lélekűeknek, Jungnak, akitől ez a gondolat származik: itt csupa ilyen „kedves holmit” látunk ma. Persze távol álljon tőlünk, hogy a kereszténység legfontosabb szimbólumát, a megfeszített Krisztust például – ami Németh Jánosnál megjelenik – „kedves holminak” nevezzük – az egyetemes érvényű jelképek, műtémák (még ha tudjuk is, hogy János korpuszai az útszéli kereszt profánabb, kevésbé idealizált Krisztus-ábrázolásait is játékba hívják) ez alól kivételt képeznek. (Szelényi Leclerc Ulrik fa- és fém rurális plasztikai egyébként hasonlóan idézik meg a letűnt paraszti világot.) De ugyancsak a szakrális jelleg a meghatározó János másik, *Románkori templom* című alkotásán és kintről befelé, az egésztől a rész – az épülettől a templomi padosor ornamentikájáig haladva, Budaházi Tibor *Nagyari templom* című művét tekintve is. Németh Miklós *Keresztelő Szent Jánosa* pedig a megmerítés, a víz általi megtisztítás újtestamentumi történetét idézi fel, annak gazdag szimbolikájával. Az életet adó nedű – a Víz világnapja szomszédságában

Farkas Ferenc: Lovasszobor - 2014

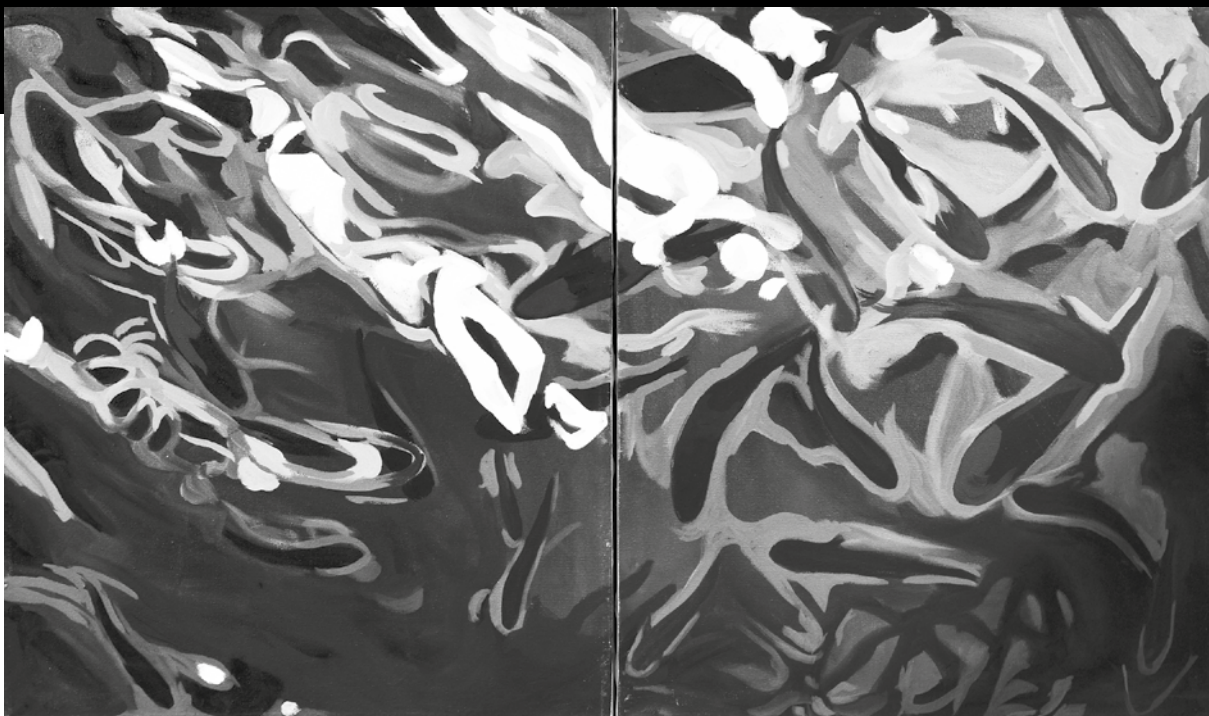

Nemes László: „Lady L.” - 2015

ennek akár hangsúlyos jelentése is lehet –, különböző megjelenési formáiban át- meg átszővi a kiállítás anyagát, annak egyik vezérmotívumává válik. Horváth M. Zoltán *Lebegés* című képén mintha a hullámmzó vízfelületen úszó tárgyakat látnánk, Nagy Kálmánnál éjszakai vitorlás ring a holdfényben, Tánczos György asszociációi az őselem igazi erejét is sejtetik, akárcsak Szényi Zoltán *Vízparton* és *Árvíz* című tájképei, és a számunkra talán a Zala mellett a legkedvesebb vizet, a pannon identitást is meghatározó „mare nostrumot” tárja elének a csapat Benjáminja, Vollein Ferenc *Balaton magányával*, illetve a tó mitológiáját és kultúrtörténetét egyaránt eszünkbe juttató szigligeti látképével. És ugyancsak a víz, de immár a partokat szétválasztó, utat biztosító, hideg elem jelenik meg az eruptívabb tűzfolyam-fényfolyam pandantjaként Horváth László két munkáján. S az istenivel szemben a démoni tükröződik – legalábbis olvasatunk szerint – Karner László *Labirintusán*, mely a bélrendszer kanyarulatainak mintájára, mintha a Dante Poklába vezető út infernális

szegmenseit mutatná, s a középkori ember világképe szerint a Gonosz kéznyomát magán viselő megbolydult természet groteszk teremtményei jelennek meg Farkas Ferenc Bosch-variációján is. Egy másik értelmezés szerint azonban az álom, a víziók világából léphetnek elének ezek a tünemények, akárcsak Balogh István Péter az európai festészeti hagyományt éppígy játékbá hívó, *Hopp, hopp!* és a *Festő* című képein. S a művészeti párhuzamok, asszociációk kínálnak tágabb interpretációs horizontot Ágh Töttő Edit műveinek (*Útra készen*, *Kísértetház*, *Macskajáték*) is, ahogy felkínálhatja ezt akár történeti, akár irodalmi vonatkozásban Budaházi Tibor *NI TILOS* című munkája is. (Nagy Gáspár *Öröknyár: elmúltam kilenc éves* című versére gondolunk, ahol a főnévi igenév a nagybetűs NI Nagy Imrét idézi meg.)

Ha az említett víz-szimbólumot és akár az álomszerű lebegést is a női princípiumhoz kapcsoljuk, ide köthetjük Nagy Szilvia három tűzzománcát is (*Táncos*, *Kicsi bogár*, *Babázó*), melyek ha másként is, de az Ágh Töttő Edit és Balogh István Péter festményein megje-

Tánczos György: Vízi-asszociációk I-II. - 2015

lenő sejtelmességet hordozzák, illetve Nemes László *Lady L.* című képét, ahol a portré idézőjeles roncsolása, a konkrétól elemelése sokszínűsége mellett talán az örök nő kiismerhetetlenségére, titokzatosságára is utal. De – kedvezve a Horváth László által megjelenített kettősségnek – Farkas Ferenc plasztikáján lovával (*Kislovas*), illetve Szabolcs Péternél – Nagy Szilvia *Babázójának* maskulin párjaként – gyermekével (*Apa és fia*), Péter másik munkáján (*Ölelés*) és Karner László *Párbanján* pedig a nőt kiegészítve, kiteljesítve is feltűnik párja: a férfi. Ahogy – zárva a dichotómiák sorát: a *Macskalesenen* a kutya és talán a *Macska-jaj* film két állat-alakja, a két macska, vagy, és itt teljesednek ki a kettősségek: Nagy Kálmánnál a Nappal (*Ébredés*) és az Éjszaka (*Éjszakai utazás*).

Úgy gondolom, a Vitrin új műveire megérte várni, mert értékes, magas művészi színvonalú anyagot láthat itt a színházba ellátogató közönség, kulturális kincsestárunk pedig újabb érdemes művekkel gazdagodott. Kívánom, hogy fogadják olyan szeretettel ezeket az alkotásokat, amilyenekkel a művészek készítették és amilyenekkel ma átnyújtják Önöknek, nem feledve nagy írónk Gárdonyi Géza szavait: „Ami a szívből jön, a végtelenségből jön, s ami a végtelenségből jön, mindenkinek kincse. A szív művei halhatatlanok.”.

(A 2015. március 26-án a Hevesi Sándor Színházban elhangzott megnyitó szerkesztett változata.)

Szoliva János emlékest

Február 24-én a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtárban a közelmúltban elhunyt költőre, Szoliva Jánosra emlékeztek a megjelentek. A bensőséges hangulatú esten, melyet Kardos Ferenc vezetett, az alkotó versei mellett személyes emlékeket is idéztek a meghívott vendégek, köztük a Pannon Írók Társasága és a Pannon Tükör szerkesztősége képviselőiben Péntek Imre, Szemes Péter és Bence Lajos. A szerkesztők ígéretet tettek rá, hogy 2016-ra elkészül a költő válogatott verseit tartalmazó kötet.

Csönddel cserepezve Rédicson és Zalabaksán

Lenti és Lovászi után újabb két településen mutatkozott be a Lenti Város 35 éves évfordulójára megjelent *Csönddel cserepezve* című, helyi alkotók írásaiból válogatott szépirodalmi antológia. Március 20-án, a kötetben szereplő Utassy József születésnapjához kapcsolódva, Rédicson és április 23-án Zalabaksán is szép számú érdeklődőt vonzott a rendezvény, melyet előbbi helyszínen az Énekmondó Együttes műsora színesített. A válogatást a szerkesztő, Szemes Péter mutatta be, közreműködtek a megjelent szerzők (Soós József, Kondákor Gyöngyi, Geresits Gizella, Lukács Izabella, Dezső Márton, Dezső Katalin, Garai László és Utassy Józsefné), valamint a helyi versmondók.

Pál Péter könyvbemutatója Lentiben

Március 31-én a lenti Városi Könyvtárban is sor került a fiatal lendvai költő, Pál Péter *Digitális freskók* című verseskötetének bemutatójára. Az alkotóról Bence Lajos, a könyvről Szemes Péter beszélt és a szép számú közönség a lendvai Versmondó Stúdió tagjai (köztük az ifjú alkotó húga) tolmácsolásában előadott költemények mellett a szerző – maga is Radnóti-diplomás versmondó – szavatait is élvezhette.

Szoliva Jánosról Hévízen

Április 8-án Hévízen, a kórház kultúrtermében Szemes Péter tartott előadást *Szoliva János helye a zalai irodalomban* címmel. A Csokonai Vitéz Mihály Irodalmi és Művészeti Társaság támogatásával megvalósult rendezvényen – hiszen Szoliva János 2008-ban a Társaság Csokonai-díját is megkapta – részt vett a szervezet megbízott elnöke, Tar Ferenc és titkára, Pugner Ilona is.

Rendületlenül Lentiben

Április 9-én a lenti Városi Könyvtár teltházas rendezvényén Szemes Péter *Rendületlenül – Írások a zalai-muravidéki irodalomról* című kötetét mutatták be. A megjelenteket Horváth László polgármester és Német Józsefné igazgató asszony köszöntötte, az est házigazdája Soós József volt, a szerzővel Kaj Ádám beszélgetett a könyvről, műsort adott a Nefelejcs Dalkör és Dányi József.

Rendezvények a Költészet Napja alkalmából

Április 10-én ismét a Thália Színház adott otthont a Versmaratonnak, melyen az *Év versei 2015* válogatás szerzői olvasták fel költeményeiket. Lapunkat a szerzői kör számos alkotója mellett Péntek Imre főszerkesztő is képviselte.

Április 11-én, József Attila születésének 110. évfordulójához kapcsolódva, összművészeti estet szervezett a Magyarucca Egyesület a Móricz Zsigmond Művelődési Házban. Az orvosalkotók munkáiból rendezett képzőművészeti kiállítást követően, melyet Németh János, Kossuth-díjas keramikusművész, a Nemzet Művésze nyitott meg, irodalmi kerekasztal-beszélgetésre került sor József Attila aktualitásáról és a kortárs költészetéről. A Péntek Imre által vezetett eszmecsere Tóth Imre, Turbuly Lilla, Karáth Anita és Gelencsér Milán vett részt, akik újabb írásaikból is felolvastak. A program zárásaként az érdeklődők megzenésített verseket hallhattak Kelemen Gyula, illetve Lukács Sándor előadásában és a háromtagú zsűri: Péntek Imre, Szemes Péter és Tóth Imre átadta a Magyarucca Egyesület által meghirdetett szerelmesvers-író pályázat legjobbainak járó elismeréseket és ajándéktárgyakat is.

Együttműködés a maribori Irodalom Házával

A nagy sikerrel lebonyolított Európai Költői Torna 2012-13 rendezvény-sorozatot követően újabb jelentős, középtávú együttműködés jött létre a Pannon Írók Társasága és – a Pivec Kiadóhoz hasonlóan – meghatározó szlovén irodalmi fórum, az Irodalom Háza, valamint a Locutio folyóirat között. A maribori házigazda, Marjan Pungartnik, illetve Szemes Péter és Kaj Ádám megállapodtak abban, hogy az idei évben a két lap szerzői több alkalommal is felolvassanak egymás városaiban, műfordítás-blokkok jelennek meg a két lapban és segítik képzőművészeti kapcsolatok létrejöttét is a két térség között. Az együttműködés első állomásaként, április 14-én, a szlovéniai Könyvhét egyik nyitóeseményeként a muravidéki származású, jelenleg Budapesten élő, de Mariborhoz és Zalához egyaránt kötődő Balazsek Dániel szerzői estjén vehettek részt az érdeklődők, akinek kétnyelvű kötete 2016-ban a két kiadó együttes gondozásában jelenik meg.

Tóth Imre a Sain-szalokban

Április 25-én Tóth Imre volt a Sain-szalok vendége. A költővel – aki bőséges ízelítőt adott az érdeklődőknek poéziséből – eddigi életművéről, pályájáról Gyarmati Gyöngyi beszélgetett.

Szerzőinkről

Dezső Márton (1983; Budapest) Költő, versei különböző folyóiratokban jelennek meg.

Gál Soma (1993; Sármellék-Budapest) Prózaíró, egyetemi hallgató. Írásai különböző folyóiratokban jelennek meg.

Geresits Gizella (1942; Lenti) Költő, kritikus, tanár. Legutóbbi kötete: *Fénytörésben*. Pannon Tükör Könyvek-MNMI, 2013.

Halász Albert (1969; Lendva) Költő, néprajzkutató. Legutóbbi kötete: *Könnyű versek*. MNMI, 2012.

Horváth Nóra (1978; Győr) Filozófus, művészeti író.

Kaj Ádám (1988; Zalaegerszeg) Költő, drámaíró. Kötete: *Magán evangéliumok*. Pannon Tükör Könyvek, 2010.

Karáth Anita (1978; Zalaegerszeg) Költő, tanár. Kötete: *Paneljazz*. Parnasszus Kiadó, 2011.

Kelemen Erzsébet (1964; Debrecen) Költő, író, kritikus. Legutóbbi kötete: *Getszemáni magány*. Hungarovox Kiadó, 2013.

Király László (1954; Budapest) Zeneszerző, zenei szakíró.

Kondákor Gyöngyi (1959; Lenti) Költő, *Embernyi dacnak születtem* című verseskötete 1993-ban a Zalai Írók Egyesülete kiadásában jelent meg.

Megyeri Anna (1956; Zalaegerszeg) Történész, muzeológus. Kötete: *„A földre építék, az égben bízom” – A Morandini építészcsalád a Monarchiában*. Salla Közhasznú Alapítvány, 2010.

Molnár Gábor (1978; Lenti) Költő, megjelent kötete: *az emberi szívnek oltalmától távolan*. Szerzői kiadás, 2008.

Németh János (1934; Zalaegerszeg) Kossuth-díjas keramikumművész, a Nemzet Művésze. Megjelent kötete: *Gyökerek – Gondolatok családról, mesterségről, művészetről*. Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2002.

Péntek Imre (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író. Legutóbbi kötete: *Hajtúkanyar*. Magyar Napló Kiadó, 2013.

Schweitzer Gábor (1964; Budapest) Jogtörténész, tudományos főmunkatárs, a magyarországi zsidóság történetének kutatója. Legutóbbi könyve: *A katedrán innen és túl*. Publikon Kiadó, 2011.

Siklósiné B. Judit (1952; Zalaegerszeg)
A zalaegerszegi Béke-Shalom Baráti Társaság tagja.

Siklósi Vilmos (1947; Zalaegerszeg)
A Zalaegerszegi Zsidó Hitközség elnöke, a Béke-Shalom Baráti Társaság ügyvezető elnöke.

Somogyi Zoltán (1982; Keszthely) Prózaíró, kritikus. Kötete: *Második fejek*. Underground Kiadó, 2011.

Soós József (1953; Lenti) Költő, legutóbbi kötete: *Holt kutak mélyéről*. Pannon Tükör Könyvek, 2011.

Szabó Ferenc SJ (1931; Budapest) Költő, szerkesztő, teológus. Legutóbbi kötete: *Találkozások*. 2015.

Szakony Dorina (1995; Zalaegerszeg-Budapest) Prózaíró, egyetemi hallgató, írásai a Pannon Tükörben jelentek meg.

Szemes Péter (1979; Zalaegerszeg) Kritikus, esztéta. Legutóbbi kötete: *„Rendületlenül” – Írások a zalai-muravidéki irodalomról*. Pannon Tükör Könyvek-Göcseji Múzeum, 2014.

Tóth Imre (1966; Zalaegerszeg) Költő, legutóbbi kötete: *A lélek nulla foka*. Parnasszus Kiadó, 2009.

Varga Zoltán (1981; Nagykanizsa) Költő, versei a Pannon Tükörben jelentek meg.

PANNONTÜKÖR

Németh Miklós: Keresztelő János

Következő számaink tartalmából:

Kabdebő Tamás, Markó Béla, Fenyvesi Ottó versei, Sarusi Mihály, Göncz László prózája, Báthori Csaba, Bakonyi István, Szemes Péter tanulmánya, kritikája, Forgách András színház-, valamint P. Szabó Ernő, Wehner Tibor, Péntek Imre képzőművészeti írásai